

Divovi menadžmenta:

Chivas,
Rubik, Armani,
Philip Morris

DUNAVSKA NAGRADA:
Doc. dr. sc. Marija Čutura

PREDAVANJE NA
UNIVERSITA CARLO CATTANEO
Prof. dr. sc. Željko Šuman

ILUZIJA AMERIČKOG SNA

SLJEDEĆA GLOBALNA KRIZA!
NE AKO, NEGO KADA!

GERILA MARKETING

JA KAO PREDSJEDNIK BIH

Da li imate sve što vam treba?

Mi imamo sve na jednom mjestu.
JES! PAKET RAČUN

Životna realnost su usponi
i padovi. Prođimo ih zajedno.

Dobro došli u
UniCredit Bank

ŠTO JE TO JEDINSTVENI PAKET RAČUN?

JES! jedinstveni paket račun poseban je proizvod koncipiran prema najmodernijim europskim standardima i prilagođen Vašim potrebama. Čak i ako već koristite neke proizvode UniCredit Bank, uz **JES!** paket – račun možete koristiti i ostale proizvode Banke uz mnogo povoljniju cijenu.

Njegovim korištenjem na raspolaganju Vam stoji cijela paleta atraktivnih bankarskih i nebanskarskih proizvoda i usluga koji će obogatiti Vaš život i učiniti ga jednostavnijim.

Ugovaranjem jedinstvenog paket računa **JES!** svoje poslovanje s Bankom obavljat ćete na moderan način, korištenjem prednosti novih tehnologija, poput Internet i mobilnog bankarstva.

Trošak korištenja Vašeg jedinstvenog **JES!** paket računa ravnomjerno je raspoređen kroz cijelu godinu, jer utvrđenu cijenu plaćate mjesečno i to povoljnije od pojedinačne kupovine svih proizvoda i usluga uključenih u pojedini model.

KOJI MODEL ODABRATI?

Jedinstveni paket račun **JES! dostupan je u nekoliko različitih modela:**

OPTIMUM, EKSPERT, STUDENT* I SENIOR*.

Sadržaj svakog modela pažljivo je određen kako bi zadovoljio Vaše potrebe u različitim životnim razdobljima i situacijama. Ukoliko ste u nedoumici koji model izabratи naši zaposlenici će Vas rado savjetovati i uputiti u izbor Vama najprikladnijeg modela.

* Namijenjeno samo studentskoj i umirovljeničkoj populaciji

Sadržaj

6	Doc. dr. sc. Marija Čutura- Dobitnica Dunavske nagrade
8	Promocija studenata Ekonomskog fakulteta
14	II. Studijsko putovanje studenata Ekonomskog fakulteta
22	CEO konferencija Mostar
24	CEO konferencija u Sarajevu
28	Problematika javnog duga
30	Nevidljiva eksploatacija države
34	Somalski pirati
36	Zapad žuri dok ne bude prekasno
38	Iluzija američkog sna
48	Plin i nafta iz stijena
54	Divovi menadžmenta
64	Sljedeća globalna kriza! Ne ako, nego kada!
66	Franšize
70	Što pomislite pri samom spomenu pojma „Marketing“?
73	Gerila marketing
75	Zdrava hrana-trend ili novi način života?
76	Sulejman, Zrinjski i suluda matrica
78	Prve dame Amerike
80	Candy Crush Saga-Super Mario nove generacije?
82	Filmovi
83	Ja kao predsjednik BiH

LIST STUDENATA EKONOMSKOG FAKULTETA

Glavni urednik

Stipan Zovko

Zamjenik urednika

Josip Marijanović

Uredništvo

Ana Volarić

Ana Bogdanović

Andrija Mikulić

Antonije Marijanović

Andjela Petrović

Irena Vujica

Ivana Čorić

Katarina Leko

Luka Bosnić

Marko Delić

Mario Zovko

Tomislav Zeleničić

Zvonimir Miletić

Lektor

Uredništvo SEF-a

Grafička priprema i Tisak

Logotip d.o.o. Široki Brijeg

Adresa

Matrice hrvatske b.b.,

88000 Mostar

Kontakt

Tel.: +385 63 162 766

E-mail: SEFlist@gmail.com

Žiro račun

UniCredit banka d.d.

3381002200372369

Naklada

1000 primjeraka

P.S. Tvrđnje i mišljenja u objavljenim rado-vima izražavaju isključivo stavove autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva.

SVEUČILIŠTE U MOSTARU EKONOMSKI FAKULTET

Riječ urednika

Ovaj broj je poseban iz razloga što bi se moglo reći da je imao dva urednika, jednoga koji je istražao veći dio dionice, i drugoga koji je praktički utrčao na cilj. Iz toga razloga prije nego započнем s formalnim dijelim, želim se zahvaliti Josipu Marijanoviću, svome prethodniku. Ne samo na radu po pitanju ovoga broja, već i prethodnim, ali i na onome što je mene i cijelo uredništvo naučio. A smatram kako smo svi mogli naučiti ponešto.

Uvijek sam se pitao zašto glavni urednici često puta ne komentiraju časopis i zašto se određena tema nalazi na mjestu na kojem se nalazi. Ako ima još netko tko sebi postavlja pitanje, konačno sam u poziciji kada na to pitanje mogu dati odgovor. Iz jednostavnog razloga, jer imam za sve inspiraciju, ali ne i za riječ urednika. Jer tu bi trebalo pametne i nadahnjuće riječi uputiti, a ništa nije dovoljno dobro. Ili je možda razlog što se one uvijek pišu u zadnji trenutak, pa tako je sada 4 sata i 10 minuta i po prvi puta shvaćam sve glavne urednike i kolumniste koji su napisali riječ urednika u posljednji trenutak.

Ove retke moram iskoristiti kako bih se zahvalio svima koji su doprinijeli na bilo koji način za ovaj broj. Ne želim nikoga posebno navoditi, ne iz razloga što je spisak poprilično dug, već iz razloga što mi je to nekako nezahvalno, a i u ovo gluho doba postoji jako velika mogućnost propusta. Iz tih razloga ću ostaviti svima da se pronađu u ovim mojim riječima, uostalom ne vjerujem da je bilo tko od njih radio nešto kako bi bio javno pohvaljen. Od svih tih zanimljivih ljudi kojima sam bio okružen u posljednje vrijeme sam naučio nešto vrijedno.

Ovoga puta smo se nešto više posvetili studentskim aktivnostima nego do sada, na što sam iznimno ponosan. Ne gajim lažne nade kako će nakon pročitanih članaka svi se truditi biti bolji i aktivniji, jer mnoge od njih možda neće ni pročitati iz razloga što im se dizajn samoga članka nije učinio privlačnim ili što nema istaknute dovoljno snažne riječi koje bi ih potaknule na čitanje. Ali ako ove stranice potaknuti nekolicinu ljudi na razmišljanje, to će biti sasvim dovoljno za početak. U narednom broju nadam se kako ćemo se zabaviti još i više studentskim aktivnostima s naglaskom na to što svaka od datih organizacija nudi. Razlog zašto želim kolege dodatno potaknuti da budu aktivniji je što poznajem obje strane medalje. Osobno se nikada nisam smatrao pasivnim, ali valjda nisam primjećivao gomilu dobrih stvari koje se oko mene događaju. I onda je sve krenulo s ovim časopisom. Sje-

deći na kavi s prijateljem, upoznao sam tadašnjeg urednika, i o ponudi da počnem pisati za SEF nisam ni najmanje dvojio. Sada dok ispisujem ove retke, vidim kako je to bila jedna od boljih odluka. To je valjda bio samo okidač, a poslije je uslijedila debata, Forum, MOSTIMUN itd. Upoznali su se jako zanimljivi ljudi, neka poznanstva su se razvila i u prijateljstva, ponešto se naučilo, ali i ništa manje bitno, dobro se zabavljalo svo to vrijeme. Stoga, ako već ne volite pisati, svakako potražite neki drugi način da se izrazite.

S obzirom kako je novogodišnje vrijeme, želio bih Vam poželjeti sretnu i ispunjenu Novu godinu, mnogo sreće, zabave i položenih ispita.

Stipan Zovko
Glavni urednik

NAGRADU ZA ZNANSTVENI DOPRINOS DUNAVSKOJ REGIJI DOBILA DOCENTICA S EKONOMSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U MOSTARU!

Marija Čutura, docentica na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru dobitnica je Dunavske nagrade u kategoriji mladih znanstvenika (Danubius Young Scientist Award) za 2014. godinu.

Dunavska nagrada (Danubius Award) ustanovljena je 2011. godine od strane Federalnog ministarstva za obrazovanje i istraživanje Austrije (BMWF) i Instituta za Dunavsku regiju i Središnju Europu (IMD). Dunavska nagrada se dodjeljuje pojedincima sa izuzetnim znanstvenim dostignućima u vezi s Dunavskom regijom i Strategijom Europske Unije za zemlje Dunavske regije (EUSDR).

Dunavsku nagradu za mlade znanstvenike, dobili su po jedan znanstvenik iz svake od zemalja članica Dunavske regije (Austrija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Češka, Mađarska, Moldavija, Njemačka, Rumunjska, Slovačka, Slovenija, Srbija, Ukrajina i Crna Gora). Za Bosnu i Hercegovinu ovogodišnju nagradu dobila je doc.dr.sc. Marija Čutura nominirana ispred Sveučilišta u Mostaru. Nagrade su dodijeljene u okviru trećeg po redu Foruma Europske strategije za Dunavsku regiju koji je održan u Beču, u lipnju ove godine.

Dodjela nagrada u Beču u okviru održavanja trećeg Foruma Europske unije za Dunavsku regiju

Nagrade za znanstveni doprinos Dunavskoj regiji dodijelili su: Dr. Erhard Bušek predsjedatelj Instituta za Dunavsku regiju i Središnju Europu (IMD), inače nekadašnji vicekancelar Republike Austrije i posebni koordinator Pakta o stabilnosti za Jugoistočnu Europu, Barbara Weitgruber generalna direktorica odjela za znanstve-

na istraživanja i međunarodnu suradnju Federalnog ministarstva za obrazovanje i istraživanje Austrije (BMWF), prof.dr.sc. Vladimír Šucha, generalni direktor Zajedničkog istraživačkog centra Europske komisije (Joint Research Centre – JRC) i prof. dr.sc. Leopold März, počasni predsjednik Dunavske Rektorske konferencije (DRC)

Dodjela Dunavskih nagrada pod pokroviteljstvom Europske komisije

Dodjela Dunavskih nagrada okarakteri-

zirana je kao događaj od visokog značaja za Europsku komisiju. Prof.dr.sc. Vladimír Šucha čestito je laureatima na uspjehu i pozvao ih da posjeti Zajednički istraživački centar Europske komisije (JRC) u Italiji, kako bi se upoznali s radom centra te ostvarili znanstveno-istraživačku suradnju. Zajednički istraživački centar (JRC) predstavlja znanstveno-stručnu komponentu Europske komisije, čija je uloga osigurati znanstveno-stručnu potporu politikama Europske unije.

Prof.dr.sc. Vladimír Šucha, generalni direktor Zajedničkog istraživačkog centra (JRC) Europske komisije i dobitnica nagrada za Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Srbiju.

Posjeta nagrađenih znanstvenika Zajedničkom istraživačkom centru Europske komisije (JRC) u Ispri

Zajednički istraživački Centar Europske komisije se sastoji od sedam znanstveno-istraživačkih instituta smještenih u šest različitih sjedišta u: Belgiji, Njemačkoj, Italiji, Nizozemskoj i Španjolskoj. Navedeni instituti u svom sastavu imaju veliki broj laboratorija i istraživačkih jedinica, a njihova je djelatnost koordinirana iz Brisela od strane generalnog direktora prof.dr.sc.

Vladimíra Šuche i tima njegovih suradnika. Najveća znanstveno-stručna jedinica Zajedničkog istraživačkog centra (JRC) nalazi se u Ispri (Italija) u kojoj na različitim projektima radi blizu 3.000 znanstvenika različitih profila.

Znanstvenici nagrađeni Dunavskom nagradom, uključujući i doc.dr.sc. Čuturu, imali su priliku predstaviti u Ispri svoj znanstveno istraživački rad i upoznati se s djelatnostima centra. Docentica Čutura imala je individualni posjet jedinici za Eko-

nometriju i primjenjenu statistiku koju vodi prof.dr.sc. Andrea Saltelli.

Osvojena Dunavska nagrada – poticaj razvoju znanstveno- istraživačkog rada na Sveučilištu

Nakon dodjele nagrade doc.dr.sc. Čutura je pozvana od strane rektorice Sveučilišta u Mostaru prof.dr.sc. Ljerke Ostojić.

U razgovoru doc.dr.sc. Čutura s rektoricom Sveučilišta u Mostaru, i prorektoricom za međunarodnu suradnju, prof.dr.sc. Izabelom Dankić, uz čestitke za osvojenu nagradu naglašeno je kako nagrada predstavlja jedan od poticaja razvoju znanstveno-istraživačkoga rada na Sveučilištu, ali i priliku za intenzivnije uključivanje Sveučilišta u aktivnosti vezane uz Strategiju Europske Unije za zemlje Dunavske regije (EUSDR).

Prof.dr.sc. Ljerka Ostojić rektorica Sveučilišta u Mostaru, prof.dr.sc. Izabela Dankić, prorektorka za međunarodnu suradnju Sveučilišta i nagrađena doc.dr.sc. Marija Čutura.

Nagrađeni znanstvenici u Ispri s Moritzom Hallerom (šesti s lijeva) koji je u Ispri došao iz Bisela kako bi koordinirao aktivnosti vezane uz posjetu Zajedničkom istraživačkom centru (JRC).

PROMOCIJA STUDENATA EKONOMSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U MOSTARU

Sveučilište u Mostaru ispratilo je novu generaciju studenata sa diplomama u rukama. Ovaj put radi se o 351 studentu Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru.

Dodijeljene diplome uručene su studentima koji su stekli zvanje ekonoma, diplomiranog ekonoma, stručnog prvostupnika ekonomije, prvostupnik ekonomije, te magistar ekonomije.

Nakon intonacije međunarodne studentske himne Gaudeamus diplomantima se obratila rektorica Sveučilišta u Mostaru prof. dr. Ljerka Ostojić koja je čestitala je diplomantima i njihovim roditeljima te im poželjela puno sreće u pronalasku posla unatoč teškim vremenima i gospodarskoj krizi u kojoj se nalazi Bosna i Hercegovina.

„Upravo na vama ekonoma stoji velik teret odgovornosti prema boljem sutra. BiH se nalazi u teškoj ekonomskoj situaciji koja se najviše zrcali u golemoj nezaposlenosti. Upravo

se od vas ekonomista traži rješenje za izlazak iz krize, za podizanje gospodarstva na nivo konkurentnosti s tržištem kojim ne opršta čekanje, ne-inventivnost i neinovativnost. Želim vjerovati kako će odgovorni u našoj zemlji početi tražiti rješenje upravo od vas mlađih, kompetentnih i marljivih ljudi koji su spremni postati promatrači promjena u društvu i kojima će inovativnost i poduzetništvo postati

filozofija života”, kazala je prof. dr. Ljerka Ostojić.

Prije uručenja diploma, dekanica Ekonomskog fakulteta prof. dr. Mila Gadžić studentima se obratila riječima: “Danas promoviramo 351 diplomanta koji su završili sedam različitih znanstvenih i stručnih stupnjeva obrazovanja od kojih je šest magistara iz polja ekonomije, jedan specijalista ekonomije, jedan diplomirani ekonomist, 78 ekonomista,

26 stručnih prvostupnika ekonomije, 130 sveučilišnih prvostupnika ekonomije, 109 magistara ekonomije.

Uručenjem ovih diploma nadamo se kako ćete znati uspješno iskoristiti stечene vještine koje su potrebne našem gospodarstvu i društvenoj zajednici”.

Pored studenata i nastavnog osoblja, promociji i dodjeli diploma prisustvao je veliki broj rodbine, prijatelja i pozanika danas promoviranih studenata.

Ekonomijada u Budvi

Pet odličnih dana i četiri još bolje noći proveli su studenti Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru u prelijepom gradu na pjeni od mora, Budvi. Zajedno s ostatim kolegama s drugih ekonomskih fakulteta diljem Balkana. Na najbrojnijoj ekonomijadi do sada fakultet je predstavljalo 55 studenata. Studentski život zatrpan predavanjima i kolokvija nakratko su zamjenili ugodnim druženjem uz mnoštvo kolega iz Pule, Zagreba, Osijeka, Beograda, Novog Sada, Niša, Kragujevca, Podgorice, Kosovske Mitrovice, Skoplja, Istočnog Sarajeva, Banja Luke i Ljubljane i još mnogih drugih gradova.

Po prvi put na ekonomijadi su se okupili studenti iz 9 različitih zemalja, 20 gradova, preko 25 fakulteta i preko 2000 studenata. Preplanula tijela na plaži, osvježavajuće hladno more, odličan noćni život s brojnim gostima, uključujući OK bend i Željka Šašića, popraćen nezapamćeno dobrom atmosferom zasluženi su za nezaboravan provod naših studenata koji će sigurno ovaj događaj pamtitи do kraja života.

Da bi svoj boravak u Budvi učinili još korisnijim, studenti su otišli do starog dijela grada, posebno do gradskih zidina i bedema, gdje su se imali priliku upoznati drugu kulturu i povijest samog grada.

Uz odličan provod i turistički obilazak moramo spomenuti i natjecateljski dio u kojem su naši natjecatelji ostvarili visoko 4. mjesto u nogometu, kao i u marketingu, debata ispadanje u prvom krugu, a odbojka i košarka ispadanje u drugom krugu. Iako je riječ o drvenoj medalji, naši su studenti pokazali izuzetan trud u natjecanju s drugim ekipama tako da je i 4. mjesto više nego pozitivan rezultat.

Ovom prilikom studenti se žele zahvaliti Upravi Ekonomskog fakulteta koja je studentima izašla u susret, ali i platila dio troškova. Također se želimo zahvaliti i sponzorima koji su učestovali u donaciji ovoga projekta a to su: Studentski Zbor Sveučilišta u Mostaru, Corrado d.o.o. i cafe bar Index.

Ožujsko natjecanje

Na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru proglašeni su pobjednici natječaja: „Kreiraj event marketing plan za tvoju omiljenu Žuju!”, trećeg po redu Ožujsko studentskog natječaja. Svi studenti pokazali su veliki trud i napravili jako kvalitetne projekte.

Prema ocjenama žirija, kojeg su činili Stanko Šola ispred Ožujskog piva, profesorica Marija Čutura ispred Ekonomskog fakulteta i Katarina Leko ispred Forum studenata Ekonomskog fakulteta, prvo mjesto pripalo je Borisu Sabranoviću kojem je ujedno pripala nagrada u iznosu od 1000KM. Drugo mjesto osvojio je BeerPro Team, kojeg čine studentice: Maria J. Vučina, Marijana Leventić i Irena Krešić, a koje su osvojile kao nagradu 600KM. Treće mjesto pripalo je Stipanu Zovki s nagradom u iznosu od 400KM. Pored glavnih nagrada, svi timovi dobili su prigodne pakete pod sponzorstvom Ožujskog piva. Ovo je već treći po redu studentski natječaj koje Ožujsko pivo provodi u suradnji s Ekonomskim fakultetom, a kojeg studenti prepoznaju kao odličan projekt i priliku za iskazivanje svojih potencijala, a ujedno i osvajanje dobrih nagrada.

Predavanje prof. Novaka u organizaciji Forum-a

U amfiteatru Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru je održano predavanje na temu "Internet i mlađi". Predavanje, koje je održao profesor Ninoslav Novak, organizirao je Forum studenata Ekonomskog fakulteta (FSEF) koji, kako je rekao predsjednik FSEF-a Anto Jerković, nastoji kroz ovakve vrste predavanja, ali i brojne druge aktivnosti, potaknuti studente na veći angažman, kako na samom fakultetu, tako i u društvenoj zajednici.

Profesor Novak jedan je od istaknutijih profesora u Hrvatskoj s dugogodišnjim iskustvom rada u informacijskim centrima i koji je svojom karizmom, ali i stručnim prilazom temi uspio privući pozornost svih studenata. Uzimajući u obzir konstantan rast korisnika Interneta, Novak je istaknuo prednosti korištenja Interneta, ali i usko povezanih grana robotike i tehnologije čiji će konstantni razvoj dovesti do smanjenja potrebnih sati za obavljanje nekog posla.

Također, u skladu s razvijanjem područja tehnologije, potrebno je da ljudi, prije svega mlađi, razvijaju i proširuju svoja znanja i vještine kako bi uspješno odgovorili izazovima iz okoline. "Informiranost i znanje su ključ djelovanja i uspjeha", istaknuo je Novak u svom izlaganju istaknuvši povezanost suvremenog gospodarstva s teh-

nologijom. U budućnosti nas čekaju sve veći izazovi koji će tražiti stalno proširivanje granica znanja jer će potrebe društva za novim vještinama i znanjima biti sve veće. Novak je, također, ukazao na problem informatičke pismenosti, pozvavši mlade da razvijaju svoja računalna znanja barem do mjere poznavanja pisanja i komuniciranja putem računala i Interneta, istaknuvši dvije osnovne funkcije Interneta: komunikacija elektroničkim putem i korištenje web-a. Pritom se osvrnuo na privatnost podataka kazavši kako je sve što radimo na Internetu zapisano i kako bi trebali osigurati određeni zaštitni mehanizam dok surfamo virtualnim svjetom.

Možemo reći kako je predavanje ostavilo vrlo pozitivan dojam na studente i ostale uzvanike te se nadamo kako ćemo u budućnosti uspjeti organizirati slična predavanja i javne diskusije s ciljem razvijanja i unaprjeđivanja znanja i svijesti iz oblasti ekonomskih znanosti.

Humanitarna akcija – svibanj 2014.

Sredinom svibnja Bosnu i Hercegovinu su pogodile velike poplave nakon padalina koje su oborile rekord zadnjih 120 godina, od kako se vrše mjerena. U nekim područjima države je u periodu od 48 sati (13.-14. svibnja) pao oko 150 l/m² što je uzrokovalo izljevanje rijeka (Bosne, Drine, Save, Sane, Vrbasa i drugih), poplavljivanje mnogih mjesta i naselja te ugrozilo na tisuće ljudi. Nakon poplava uslijedila su i klizišta koja su dodatno pogoršala kriznu situaciju u Bosni i Hercegovini.

Prema izvještajima evakuirano je preko 80.000 ljudi, a štete od poplava danas iznose oko četiri milijarde konvertibilnih maraka.

Ova elementarna nepogoda je odmah podigla na noge cijelu državu pa su tako i studenti i djelatnici Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru odlučili hitno reagirati. Zbog izvanredne situacije brzo smo se odazvali pozivima za pomoć iz ugroženih područja te se uključili u akciju Crvenog križa i Caritasa organiziranjem prikupljanja pomoći svim unesrećenim građanima.

Akcija je provedena 19. i 20. svibnja 2014. godine u organizaciji studenata Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, a provedena je u prostorijama Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru. U akciji se moglo sudjelovati novčanim i materijalnim prilozima i donacijama. Akciji su se odazvali svi studenti i djelatnici te je u konačnici

prikupljen pun kombi robe, sanitarnih i higijenskih potrepština, alata, hrane i potrepština za djecu. Od prikupljenog novca studenti su kupili stvari koje su nedostajale, a bile su prijeko potrebne. Sve prikupljeno i kupljeno je predano vrijednim djelatnicima Caritasa Mostar koji su robu sortirali i proslijedili ju najpotrebnijima.

Također, ovim putem studenti i djelatnici Ekonomskog fakulteta se od srca zahvaljuju svima koji su brzo reagirali i podržali našu akciju, ali i ostale akcije koje su se organizirale za pomoć ugroženom stanovništvu među kojima je bilo i studenata našega fakulteta te se ovim putem i u njihovo ime posebno zahvaljujemo.

Utakmica profesora i studenata

Uzadnjem tjednu nastave kalendarske 2014. godine odigrana je tradicionalna utakmica između nastavnog osoblja i studenata Ekonomskog fakulteta. Kao i prijašnjih godina susret je dogovoren kako bi na nogometnom terenu snage odmjerili studenti s jedne, te profesori i asistenti sa druge strane. Ipak, važno je spomenuti da smo ovoga puta bili pruženi pomladiti ekipu profesora zbog opravdanog izostanka nekih standardnih igrača. Dakle, u redovima ekipe profesora, radi brojčanog stanja i formiranja ekipa, našli su se i studenti. Utakmica je prošla u fer i korektnoj atmosferi, iako ni u jednom trenutku nije nedostajalo borbenosti i energičnosti. Utakmica je, kao i svaka druga, bila puna dobrih poteza, golova, obrana, rezultatskih preokreta... Počinjen je i pokoj prekršaj u žaru borbe. Rivalstvo se manifestiralo unutar sportskih okvira i na sreću nije bilo ozljeda. Studenti su skupo platili podcenjivanje „iskusnijih“ igrača u nekoliko duela na početku utakmice, što je rezultiralo pogotkom u njihovoj mreži. Iako ambicije za pobjedom nisu skrivane ni prije ni tokom utakmice, rezultat nećemo spominjati. Samo ću citirat profesora koji je rekao: „Rezultat nije bitan“. Da je drugačiji vjerojatno bi bio bitan. Utakmica, koja je za-

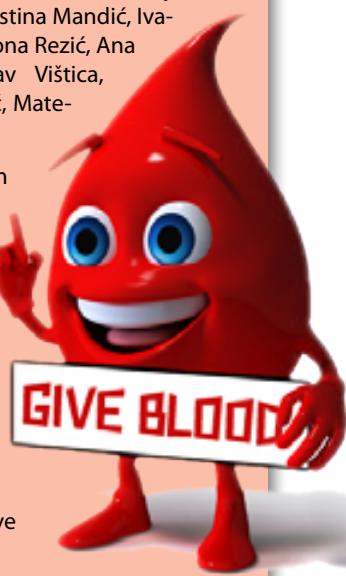
vršila sportskim pozdravom igrača, imala je svoj produžetak. On se nije odvijao na terenu nego u caffeu sportskog kompleksa. Akteri utakmice su uz osvježenje i druženje analizirali rezultat i dojmove nakon utakmice, ali i spominjali se raznih tema nevezano za nogomet. Studenti su bili složni u ocjeni da se odigrana utakmica po kvalitetu i intenzitetu nije razlikovala od drugih utakmica studenata.

Pozdravljamo spremnost profesora i asistenata da izdvoje svoje vrijeme, da katedre i odijela zamijene loptom i sportskom opremom i na taj način doprinesu ovom događaju. Nakon napornog rada i mnogih uspješnih projekata u suradnji nastavnog osoblja i studenata vezanih za kolegije, konferencije i seminare ostvaren je i ovaj zanimljiv susret. Nadamo se da će ovaj događaj imati svoj kontinuitet i poslužiti kao primjer sličnim susretima koji imaju funkciju kroz neformalno druženje jačati međusobnu suradnju i razvijati duh kolektiva našeg fakulteta.

Akcija darivanja krvi

Na našemu fakultetu se 04.11. održala akcija darivanja krvi u organizaciji Studentskog Zbora Ekonomskog Fakulteta i Transfuzijskog centra SKB Mostar. Akciji se odazvalo 20 studenata našega fakulteta: Ana Aničić, Jaka Bilić, Josip Buhač, Nikolina Čule Karačić, Martina Fišić, Ana Groznica, Ivana Gudelj, Suzana Ivandić, Ana Jovanović, Jelena Jurić, Katarina Kolobarić, Martina Kraljević, Ivana Lučić, Kristina Mandić, Ivana Pavlović, Ivona Rezić, Ana Šiljeg, Tomislav Vištica, Antonela Vučić, Mateja Vukojević.

Ovim putem im se zahvaljujemo i nadamo se kako će ovo potaknuti i druge da se priključe ovoj akciji koja će se opet održati početkom trećeg mjeseca ove godine.

Mostar-Sarajevo-Vitez-Bugojno-Mostar

Studenti Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru u srijedu u organizaciji Studentskog zbora Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru posjetili su Centralnu banku Bosne i Hercegovine. Guverner CBBiH gosp. Kemal Kozarić i viceguverner gđa. Bajrović bili su domaćini za oko 200 studenta i profesore u njihovoj pratičnji. Guverner je studentima u ime CBBiH poklonio komplet kovanica konvertibilne marke. Student Tomislav Zeleničić uručio je poklon guverneru gosp. Kozariću.

Tijekom boravka u Sarajevu studenti su posjetili Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, gdje im se prigodnim riječima obratio dekan EFSA prof.dr.sc. Željko Šain, prodekanica za nastavu i naučnoistraživački rad doc.dr.sc. Jasmina Selimović. Studentica Jaka Bilić uručila je poklon dekanu EFSA kao znak zahvalnosti za gostoprivrstvo i poticaj budućoj suradnji dvaju fakulteta.

Studijsko putovanje nastavljeno je posjetom izvozno orijentiranom poduzeću

Ambyenta FIS d.o.o. Vitez. Studenti su imali prilike vidjeti sve faze proizvodnje visoko kvalitetnog namještaja proizvedenog suvremenim strojevima i procesima namijenjenog tržištu EU. Informacije o proizvod-

nji, načinu obrade i tehnologiji proizvodnje studentima je prenio direktor gosp. Hrvoje Kraljević. Kao dobar domaćin gosp. Kraljević i tvrtka Ambyenta FIS Vitez studentima su osigurali hranu i piće.

Na kraju putovanja studenti su posjetili crkvu sv. Ante u Bugojnu jednu od dvije najveće crkve u BiH. Kratke informacije o građevini i njezinoj umjetničkoj vrijednosti dao je župni vikar fra Nikica Tomas.

U ime 200 studenta koji su bili na studijskom putovanju zahvaljujemo se osoblju Centralne banke Bosne i Hercegovine s guvernerom gosp. Kozarićem i viceguvernerom gđa. Bajrović, djelatnicima Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu s dekanom prof.dr.sc. Šainom, djelatnicima Ambyente s direktorom gosp. Kraljevićem, fra Nikici Tomasu, studentima te vozačima Autoprevoza Mostar na razumijevanju i strpljenju, Studentskom Zboru Sveučilišta na finansijskoj pomoći te članovima Studenskog Zbora EFMO na pomoći u realizaciji, studentima i nastavnicima EFMO koji su pratili studente na putovanju mr.sc. Aneli Čolak, doc.dr.sc. Branimiru Skoki i Damiru Lucoviću, te na kraju Upravi Ekonomskog fakulteta u Mostaru prodekanu prof.dr.sc. Zdenku Klepiću i dekanici prof.dr.sc. Mili Gadžić i čovjeku bez kojega ovaj posjet nikada ne bi bio realiziran prodekanu doc.dr.sc. Igoru Živku.

*U potpisu organizatori i nositelji projekta
Jaka Bilić i Tomislav Zeleničić*

II. studijsko putovanje studenata Ekonomskog fakulteta

Forum studenata Ekonomskog fakulteta (FSEF) je uspješno realizirao II. Studijsko putovanje studenata Ekonomskog fakulteta, ovog puta u Budimpeštu. Studenti su imali priliku da posjeti jedan od najljepših gradova Europe - Pariz Istočne Europe. Grad je poznat po brojnim znamenitostima, uključujući: Budimski dvorac, Andraševu aveniju, Trg heroja, Milenijsku podzemnu željeznicu...

Budim i Pešta, dva grada spojena u jednu cjelinu. Jedan na uzbrdici, a drugi u nizini. Studenti su imali priliku uživati u prelijepom Pešatnskom dijelu, a kao sastavni dio

putovanja bila je i posjeta mjestu Várhegy, odnosno dijelu grada koji se nalazi pod zaštitom UNESCO-a, poznatijem kao brdo gdje se nalazi Budimski dvorac (Budai Vár), tj. Kraljevska palača. S njegovog vidikovca pruža se pravi kraljevski pogled na Peštu, Dunav i brojne gradske mostove, od kojih je najstariji, ali i najljepši, Lančani most (Széchenyi Lánchíd).

U blizini Budimskog dvorca se nalazi i Matijaše crkva (Mátyás-templom), koja je poznata kao mjesto krunjenja carice Sissy za ugarsku kraljicu, a tu je i Ribarska tvrđava (Halászbástya), predivan kompleks sa sedam

bijelih tornjeva koji simboliziraju sedam plemena koji su osnovali mađarsku naciju i državu.

Prethodno spomenuti, Lančani most (Széchenyi lánchíd) je jedan od najprepoznatljivijih budimpeštanskih simbola, a ujedno i prvi stalni most između Budima i Pešte. Naime, ta dva dijela današnjeg glavnog mađarskog grada stoljećima su bila povezana samo pontonskim mostom. Priča o nastanku ideje za gradnju Lančanog mosta pomalo je neobična. Začetnik ideje, a kasnije će se pokazati i onaj koji ju je proveo u djelo, grof István Széchenyi, saznao je da mu je otac umro u Beču. S obzirom

da se to dogodilo u prosincu, zima je bila jaka i most je bio zatvoren. To je oduljilo polazak za čitavih tjedan dana i grof je obećao sagraditi stalni most, bez obzira na cijenu. Radovi su krenuli 22 godine kasnije, 1842., a potrajali su sedam godina. Most je na neki način potaknuo ujedinjenje Budima i Pešte, do kojeg je konačno došlo 1873. godine. Ujedno je bio i simbol jačanja grada, njegova rasta, kako u veličini, tako i moći. Budimpešta je ušla u svoje drugo zlatno doba – doba kulturnog, ekonomskog i intelektualnog procvata! Most je posebno lijep noću, kad se upale svjetla i obasjaju ga cijelom

Prof. dr. sc. Željko Šuman

Kratki osvrt na putovanje u Budimpeštu

O vogodišnjim posjetom Budimpešti naši su studenati zapravo zaokružili svoju srednjoeuropsku turneju započetu prošle godine. Podsjecam da je prošlogodišnje studentsko putovanje obuhvatilo posjete Klagenfurtu (Alpen-Adria Universitaet), Grazu, Beču (Wirtschaftsuniversitaet—WU) i Bratislavi. Ove godine dodana je karika koja je nedostajala, biser srednje Europe: Budimpešta. Sa svojom bogatom povijesti, monumentalnom arhitekturom i posebice Dunavom, Budimpešta je grad koji nikoga ne ostavlja ravnodušnim. Drago mi je da su naši studenti osjetili barem dio nezaboravnog ozračja i duha toga jedinstvenog grada, uključujući i njegovu značajnu kulturnu i sveučilišnu dimenziju.

Nadam se da će ovakva i slična putovanja biti organizirana i ubuduće, za nove naraštaje naših studenata. Studentska putovanja ovakve vrste zapravo bi po ugledu na iskustva brojnih renomiranih sveučilišta u Europi i svijetu, trebala postati sastavni dio studijskih programa, posebice na diplomskoj i poslijediplomskoj (doktorskoj) razini. Na tim se sveučilištima između ostalog, istaknimo, зависno od studijskog usmjerenja i od samog stupnja internacionalizacije pojedine institucije, redovito organiziraju studijska putovanja i posjeti centrima i institucijama svjetske gospodarske i političke moći i odlučivanja, poput Bruxellesa, Washingtona DC i Shanghaija.

Također se nadam da će na tom tragu biti i buduća politika internacionalizacije našeg Fakulteta i Sveučilišta. A sve to, prvenstveno u cilju daljnog proširenja vidokruga, povećanja mogućnosti zapošljavanja i pripremanja naših studenata da postanu istinski i uspješni građani svijeta.

Na samom kraju, ne preostaje mi ništa drugo nego od srca čestitati inicijatorima i organizatorima ovoga putovanja s porukom da već planiraju neke nove destinacije. Možda i neke od gore navedenih?

duljinom, a Dunav postane veliko zrcalo u kojem se vide obrisi jednog od nedvojbeno najljepših europskih mostova!

Studenti su imali priliku uživati i u prelijepom i Trgu heroja (Hősök tere), koji predstavlja mjesto sagrađeno u čast 1000 godina postojanja mađarske države.

Tijekom studijskog putovanja, studenti su posjetili i jedno od najprestižnijih sveučilišta u Mađarskoj - **Corvinus University of Budapest**. Sveučilište pohađa preko 14000 studenata, a sam Ekonomski fakultet pohađa oko dvije tisuće studenata. Koordinator za međunarodnu suradnju je zajedno sa studentima obišao cijeli kampus koji je sastavljen od tri odvojena objekta gdje su smještena četiri fakulteta.

Uz prezentiranje njihovih studijskih programa, studentima je predstavljen sam način na koji funkcioniра Ekonomski fakultet, tko su njihovi studenti i zašto ih je svega dvije tisuće. Koordinator je kratko odgovorio da je razlog jednostavan i leži u činjenici da je sam fakultet zaista teško završiti zbog visokih kriterija ali isto tako je pojasnio da gotovo svaki student koji završi njihov Ekonomski fakultet pronađe posao u roku jednog do tri mjeseca. Kvalitetan studij, uz širok spektar financijskih

potpora, zajedno sa prihvatljivim cijenama za boravak u Budimpešti, sigurno su izazov ali i prilika za naše studente.

Preljepa plovidba Dunavom uz šampanjac, zgrada Parlamenta koja je jedna od zaista rijetkih svjetskih građevina takve vrste, zoološki vrt, palače, prelijepi parkovi i slično, samo su neke od ostalih prigoda koje su studenti imali priliku vidjeti/pozjetiti.

Posjeta Budimpešti je još jedan dokaz da je sa kvalitetnom organizacijom i voljom studenata da sudjeluju u projektu moguće ostvariti nove kontakte, vidike, upoznati se sa novim kulturama i gradovima Europe.

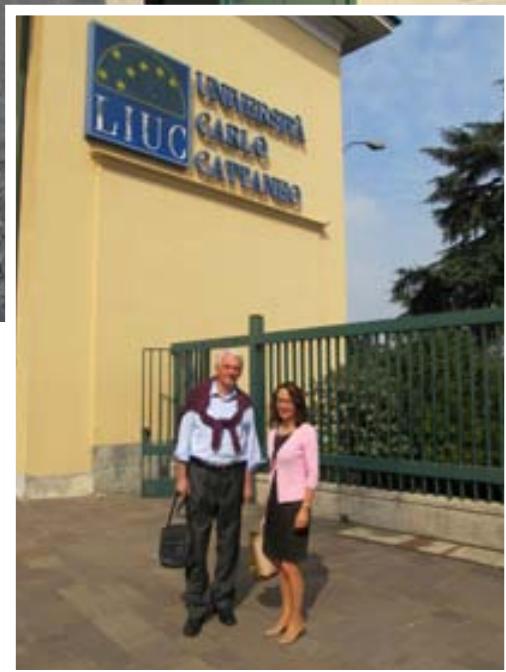

FSEF će zasigurno nastaviti tradiciju organiziranja studijskih putovanja, putovanja koja u sebi nose edukativne, kulturne i zabavne događaje.

FSEF se zahvaljuje glavnim partnerima projekta: Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru, Studenskom zboru Sveučilišta u Mostaru, Ožujskom pivu kao zlatnom partneru svih projekata kao i caffe baru Ćakula, koji su svojim novčanim prilozima doprinijeli da se putovanje uspješno realizira. Za putovanje je također zasluzna i Ventura Travel Agency - turistička agencija s kojom FSEF zasigurno nastavlja suradnju.

Prof. dr. sc. Željko Šuman predavao u Italiji

Prof. dr. sc. **Željko Šuman**, redoviti profesor i voditelj poslijediplomskog doktorskog studija na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru, održao je u posljednjem tjednu rujna ove godine ciklus predavanja na Sveučilištu Carlo Cattaneo (Università Carlo Cattaneo—LIUC) u Castellanzi, Italija, u sklopu kolegija International Marketing koji se izvodi na diplomskom studiju „International Business Management“ na tamošnjoj Školi ekonomije i menadžmenta (School of Economics

and Management). Navedeni program se u cijelosti realizira na engleskom jeziku. Prof. Šuman je predavanja održao na poziv nositeljice kolegija prof. Carolne Guerini. Radi se o nastavku dugogodišnje suradnje čiji početak datira još od postdoktorske specijalizacije prof. Šumana na prestižnoj poslovnoj školi SDA Bocconi u Miljanu.

Osim talijanskih studenata predavanjima je nazario i u njima aktivno sudjelovao i znatan broj studenata iz drugih zemalja, koji su na LIUC-u po osnovu međunarodne

studentske razmjene u sklopu programa Erasmus+. Svoj boravak na LIUC-u prof. Šuman je iskoristio i za uspostavljanje kontakata i razmjenu iskustava s brojnim kolegama te se očekuje nastavak i proširenje suradnje.

Inače ovo gostovanje je samo dio bogatog iskustva i suradnje prof. dr. sc. Željka Šumana s talijanskim sveučilištima. Osim na već spomenutom Sveučilištu Luigi Bocconi u Miljanu, usavršavao se i na Sveučilištu u Veneciji (Ca' Foscari) te predavao i na najstarijem i jednom od najuglednijih sveučilišta u svijetu, Sveučilištu u Bolonji (Alma Mater Studiorum—Università di Bologna). Također je potrebno istaknuti i njegove višekratne kraće studijske i radne boravke na sveučilištima u Rimu (La Sapienza), Firenci i Udinama.

Forum mladih u Beogradu – spoj ugodnog s korisnim

Od 14. do 16. studenog 2014. Beograd je bio središte okupljanja mladih iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije te Crne Gore, a mi meni je pripala čast da budem dio ovog izvrsnog događaja i odlične konferencije koja će, nadam se, polučiti još bolje rezultate. Kako je to sve počelo? Jednog lijepog dana, surfajući Facebook-om, gdje mi na naslovnoj stranici najmanji dio zauzimaju ljudi, a

najveći dio korisne grupe koje sadrže prilike za razmjene studenata, prakse, stažiranja i slično, nabasah na poziv za sudjelovanje na Forumu mladih nove regionalne politike, u organizaciji Foruma mladih Igmanske inicijative. Pored toga što me tema poprilično zanima, kako je bila riječ o klučnim problemima današnjice, poput nezaposlenosti i mobilnosti mladih, svi su troškovi bili potkriveni. I tako popunim prijavni obrazac, napišem motivacijsko pismo, dodam gdje sam sve bila uključena aktivno i neaktivno i gle čuda – pozovu me. Sva sretna pakiram stvari; neki me usput pitaju jesam li normalna što idem sama iz Mostara negdje gdje nisam bila još, ali ja cijelo vrijeme razmišljam koliko su drugi normalni što ostaju godinama na istom mjestu. I doista, kad dođete tamo gdje još niste bili (kao da odoh u Ameriku, a ne preko puta), i onaj jedanaestosatni put autobusom se i više nego isplati. Kako sam stigla u zoru 14. studenog, imala sam dosta slobodnog vremena da obiđem malo taj veliki Beograd. Srećom, nisam se moralna gubiti taksijsima ili tramvajima jer je smještaj bio u samom centru Beograda tako da mi je Kalemeđan, kao i Knez Mihajlova, bili na dohvat

noge. Nakon obilaska centra i popijene kave, za koju smo se konobar i ja jedva razumjeli što želim naručiti, jer oni znaju za Latte dok im moja „bijela bez pjene“ ne znači ništa, vrijeme je bilo za povratak u hotel gdje se spremalo otvaranje konferencije. I nije mi bilo baš svejedno kad su se ljudi krenuli predstavljati i izlagati ispred kojih sve organizacija ili stranaka dolaze jer su to bili ljudi s debelim iskustvom društvenog ili političkog angažmana iza sebe, ali je i moje neko iskušto bilo dovoljno da budem dio događaja.

Konferencija

Glavni razlog zbog kojeg smo svi došli u Beograd, osim noćnih zabava, bila je dakako konferencija. Osnovno pitanje kojim smo se bavili bilo je: „Problem nezaposlenosti mladih u Srbiji, Crnoj Gori, Hrvatskoj i BiH po uzoru na nordijski model suradnje“. Za one koji nisu upućeni u ovaj termin - a ni ja do konferencije nisam znala što je nordijski model – to je model koji bi omogućio npr. zapošljavanje nekog iz BiH u Srbiji po istim pravilima i pravima koje imaju građani Srbije kod tog zapošljavanja - Jednako kao što vrijede pravila u Skandinavskim zemljama gdje vri-

jedi zajedničko tržište rada. Kako bi bolje pri stupili problemu i eventualno našli rješenja za provedbu takvog modela i u regiji, pozabavili smo se ključnim pitanjima današnjice.

Jedno od njih svakako je usklađivanje obrazovnog sustava s tržištem rada, gdje smo se složili da postojeće tržište rada nije usklađeno s obrazovnim sustavom, koje nažalost ne stvara dovoljno kompetentne kadrove. Javio se također problem pripravničkog staža kojeg mladi odraduju tijekom ili po završetku studija, što je u teoriji izvrsna prilika za praktični rad, ali u praksi se pokazuje tek kao kratkoročno rješenje jer uvjeti prakse nisu ni blizu reda u kojem bi trebali biti kako jako mal broj praktikanata ostaje u firmama nakon odrđene prakse. I dakako, naveden je možda i osnovni uzrok cijelog problema, a to je korupcija, koja je nažalost prisutna u svim porama našeg društva.

Druge pitanje, s kojima izgleda svi naši susjedi imaju problema, je položaj mladih na tržištu rada. Nažalost, u svim je zemljama prisutan visok postotak nezaposlenosti mladih (kod nas i do 60%), a uzrok tome su loši uvjeti za pokretanje biznisa kao i eksploracija radnika na radnim mjestima. Pored toga, još se uvijek javlja diskriminacija žena prilikom zapošljavanja, gdje su žene po riječima nekih poslodavaca: „ekonomski neisplativo“. Da, to je još uvijek moguće reći i ostati živ u 21. stoljeću.

Treća bitna stavka rasprave na Forumu mladih bila je mobilnost mladih, za mene posebno zanimljiva jer sam sama pokušala aplicirati za program razmjene, ali nažalost nije uspjelo. Nema veze, drugi će put uspjeti. O mobilnosti mladih uistinu je teško govoriti kada dolazite iz Bosne i Hercegovine koja ima tendenciju da ukida svoje sudjelovanje u velikoj većini projekata koji omogućavaju razmjenu. Nama se dogodilo u 2013. te 2014. da smo odbili sudjelovanje u *Youth to Action* programu, kao i programu za razmjenu kadrova *Erasmus+* koji bi omogućio, kako studentima, tako i profesorima, veće mogućnosti za razmjenu i usavršavanje postojećeg znanja te stjecanje novog iskustva. Tek pod pritiskom međunarodne zajednice, Bosna i Hercegovina dobiva mogućnost sudjelovanja kao partner u ovim programima, što znači da ona može sudjelovati u nekim multilateralnim ugovorima kao potpisnik, ali dok se ne osnuje agencija koja će imati nadležnost za pitanje ovog programa, mi ne možemo aplicirati za *Erasmus+* program. Naravno, ovo nije samo problem države, nego i mladih koji nepomično stoje i gledaju kako se urušava prilika za prilikom i doslovno ih to isto ne zanima. I ovo govorim iz iskustva, jer kad je trebalo izaći protiv odluke da BiH ne sudjeluje u ovom programu, veći je broj mostarskih umirovljenika izašao na ulice, nego studenata. Srećom, dovoljan broj mladih ljudi širom BiH

angažirao se po ovom pitanju što je dovelo pokretanjem postupka za stvaranje agencije za *Erasmus+* koja će nam omogućiti velik broj prilika. Ono što zainteresirani mladi mogu, unatoč problemima koji stoje na putu, je traženje i stvaranje prilika putem Interneta jer kako sam navela na početku, surfajući Facebookom došla sam u Beograd. To bi bio prvi korak, dok je drugi, dakako, uključenost u razne društvene aktivnosti kroz koje, osim korisnog rada, svatko može upoznat milijun ljudi koji znače puno više od pukog provoda nakon konferencije ili besplatnog smještaja kad se ode negdje.

Konačno, glavni aspekt kojeg smo se dotaknuli jest primjena nordijskog modela zapošljavanja, odnosno sloboda kretanja radne snage, gdje smo uočili potrebu toga da mladi, bilo da dolaze iz BiH, Srbije, Crne Gore ili Hrvatske, imaju mogućnosti zapošljavanja u drugoj državi po svim propisima i politici kao građani te iste države. Takvo što opet dovodi do mobilnosti, omogućavanja većeg broja radnih mjesta, posebno jer je riječ o zemljama potpisnicama Daytonu koje

dijele dosta toga zajedničkog i koje bi trebale jedna drugu pomagati te širiti međusobnu suradnju.

Još malo Beograda

Nakon cjelodnevnog zasjedanja i konferencije te nakon obilnog ručka i večere došlo je vrijeme za opuštanje i odlazak u Beogradski noćni život. Ne, nisam otisla na splavove o kojima toliko slušam, nego smo otisli u Gradsku kavanu, ali je bilo jednako dobro. Iz iskustva znam da se ništa ozbiljno ne može uraditi bez malo neformalnog druženja pa je tako i ovaj boravak u Beogradu dao dodatno i formalno i neformalno iskustvo. Ako isključimo neugodnost zaglavljivanja u liftu hotela, što je preraslo u veliki smijeh i akcijsko iskakanje kroz mali otvor lifta, doista su ova tri dana boravka u susjednoj zemlji ostavila velik trag te dovela do boljeg povezivanje sa susjedima, kao i stvaranja jedne lijepo, dugoročne suradnje, koja će, nadam se, dovesti do rješenja svih problema o kojima smo govorili na konferenciji. Zapravo, sigurna sam da hoće.

Pohvalna angažiranost naših kolega

Predstavnici četvrte najveće revizorske tvrtke na svijetu odlučili su preko svoje podružnice u Beogradu organizirati studentsko natjecanje u rješavanju studije slučaja (case-study) kako bi s prostora Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine selekcijom pronašli najbolje studente iz polja ekonomije. Predviđen je prolazak 10 ekipa u finale u Beogradu gdje će se natjecati za stipendije i prakse, a zapravo i za posao u Ernst & Youngu.

U tu svrhu predstavnici su posjetili brojne fakultete s ovih prostora pa tako i naš fakultet. Informacija o održavanju natjecanja je kasnila pa smo na kraju bili primorani poslati rješenje i organizirati timove u roku od pet dana. Inače, o angažiranosti i ambicijama naših kolega zorno svjedoči i činjenica da je nekoliko timova bilo prijavljeno na natjecanje za razliku od nekih „većih“ fakulteta gdje nije bilo uopće prijava.

Rješavanje studije slučaja

Izmišljena zemlja, izmišljena regija u kojoj se jedino proizvode maline kao nacionalni simbol uz nešto financijsko-računovodstvenih brojki o varijabilnim troškovima, prodajno cijeni i sl., izmali su znatiželjni osmijeh u našoj ekipi s nadom da uz rješavanje slučaja možemo nešto naučiti i da nemamo što izgubiti. U najgorem, barem smo pokušali. Iako smo s tom parolom započeli s kreativnim i zahtjevnim iznalaženjem rješenja to nas nije dugo držalo jer geslo: „Važno je sudjelovati“ vrijedi za Olimpijske igre, a ovo nisu bile Olimpijske igre, stoga kad već igramo, igramo na

pobjedu! Naš tročlan tim su činili: Nada Golemac, Ela Bevanda i Zvonimir Miletić (moja malenkost). Tih radnih dana smo između, ali i na predavanjima, koristili svaki mogući slobodni trenutak za neku novu ideju, neki novi izračun, novu tablicu koja će predstavljati prevagu na putu za splavove, odnosno Rektorat Sveučilišta u Beogradu na kojem je predviđeno finale. U tom kratkom roku bilo je potrebno ispisati pola bilježnice izračuna. Neki su tražili broj hitne, nakon dvanaestosatnog računanja bez dizanja glave, osim u trenutku očaja nakon pogrešnog izračuna ili loše profitabilnosti našeg rješenja. Na koncu, rješenje je poslano na vrijeme i s nestavljanjem su se odbrojavali dani, kao u vrijeme

posta ili pred svjetsko nogometno prvenstvo, do objave ekipa koje su osigurale prolazak u finale.

Objava prolaska u finale

19 dana nakon prijava i dan prije izlistavanja ukupno 10 finalista iz navedene tri zemlje, primili smo poziv s predbrojem 00381 i pozivnim brojem 063 uz opasku da je inačica našeg teleoperatera prisutna i u Srbiji, pobjednički je stisnuta šaka i naš trud se isplatio te je sanjarenje o natjecanju u Beogradu moglo otpočeti. Naša ekipa je bila predstavnički tim ne samo našeg fakulteta, nego i naše države, kao jedini sudionik iz BiH u finalu. Osim nas sudjelovali su i pobjednički tim Crne Gore te 10 ekipa iz Srbije. Razmišljali smo o podatku da je Sveučilište u Srbiji dvostruko bolje pozicionirano od zagrebačkog pitajući se: Kome to idemo na tapetu? Njih 10, mi i Crnogorci sami.

Pripreme za prezentaciju

Prije odlaska u finale organizirane su dvodnevne vještine prezentiranja u Podgorici gdje smo dobili komentare nekoliko članova žirija o potrebnim ispravkama i mogućim doradama do samog finala. S obzirom da je cijelo natjecanje bilo koncipirano na engleskom jeziku i da sama prezentacija nije smjela trajati duže od 10 minuta morali smo vrlo dobro uvježbati prezentaciju kako se ništa nepredviđeno ne bi moglo odviti u finalu i kako bi isprezentirali unutar datih ograničenja. Vježbali smo po salama našeg fakulteta, pripremili smo brojne dodatne materijale, što finansijske, što marketinške uz sverdnju podršku našeg

Studijom slučaja do zaposlenja u renomiranim firmama.

Par dana pripreme vam može biti dovoljno da dobijete šansu za zaposlenje, upoznate novu kulturu, uživate na tuđi račun i još mnogo toga.

Pokažimo da i Mostar može ponuditi puno toga, a ne samo ispunjavati rubrike crne kronike i poznatih crnjaka.

fakulteta i u našim glavama je sve bilo spre-mno za polazak.

Nije bilo razumnog razloga za brigu o pu-tovanju jer smo znali da je sve plaćeno, od puta do smještaja u hotelu. U razgovoru o načinu na koji ćemo doći do udaljenog Be-ograda stiže novo ugodno iznenađenje. Put je dugačak, zima je, može biti opasno voziti se službenim automobilom E&Y-a pa je bolje rješenje da idemo avionom iz Sarajeva. Tako nam je predstavljen prijedlog koji smo kao znatiželjna djeca samo naizgled skromno prihvatali.

Besplatan let i noćenja u hotelu s pet zvjezdica

Došao je i taj dan, srijeda. Na autobusnoj stanici trčimo da uhvatimo netom isprintane materijale za natjecanje koje preuzimamo kako to biva kod nas u zadnji čas i nastavljamo trk ka autobusu za sarajevsku prijestolniču odakle ćemo se prvi put u životu odvaziti na let željeznom pticom beogradskog prije-voznika (op.a. samo nek' nije malezijski). Nakon što smo u zračnoj luci dočekali članove komisije i predstavnike E&Y-a iz Sarajeva uz srdačno lobiranje za koji bod više na natje-canju uskočili smo u avion da bi na zapre-paštenje kolega sigurnost putnika u slučaju nezgode bila povjerena, meni. Sjedalo je bilo A1 i imao sam zadatak da slučaju nezgode izbacim prozor, a zapravo sigurnosna vrata, i pri tome promašim glomazni motor aviona. Ništa lakše mislim si, a kolege iz Sarajeva se grohotom smiju na pitanje stjuardese: „Jeste li ikad to bili primorani?“ i moj odgovor: „Pa prvi se put vozim avionom.“

Propeleri motora su postali nevidljivi u svoj brzini okretaja dajući snagu avionu da maglovito Sarajevo nestane ispod nas vi-nuvi se na 5.000 metara visine gdje me je ponukalo na egzistencijalno razmišljanje o

tome kako se uvijek iznad magle i oblaka na-lazi prekrasni odraz sunčevih zraka pa makar i 5.000 metara ispred ili iznad nas. Filozofska kontemplacija o mizernosti ljudskih fizičkih u usporedbi s prostranstvima oceana, neba, zemljane unutrašnjosti ili pak neograničeno-sti svemira nije mogla pobjeći s moga uma dok se nisam drznuo i počeo razmišljati kao svatko normalan, jel' o predstojećim koncer-tima mega popularnih moralnih vertikala u mostarskih klubovima po našem povratku.

Slijetanjem u Beograd prebacujemo se u službeni kombi firme koji nas vozi u još jedno vrlo ugodno iznenađenje, hotel Hyatt s pet zvjezdica i neograničenim, možda i bezobraznim, luksuzom poput brilljantno uređenih soba, obroka od kojih se nismo odvajali po sat vremena iako nismo mogli razlučiti što jedemo ni nakon pročitanog jelovnika, ba-zena, jacuzzija. Sve to besplatno, nadomak ruke uz mrvu truda.

Vrlo uspješna prezentacija u Beo-gradskoj bankarskoj akademiji

Dan poslije nas je čekalo natjecanje, a dva dana poslije povratak u Mostar i realnost. Lo-kacija natjecanja je premještena u Bankarsku akademiju u centru Beograda i u nju smo se zaputili opušteni i spremni predstaviti ono što smo pripremili. Pritiska nema, malo po-positivne treme da. Susrećemo se s drugim natjecateljima i u opuštenoj atmosferi čekamo naših 10 minuta prezentacije. Kao peta ekipa ulazimo u amfiteatar poput boksača u ring, penjemo se na podij, uključujemo štopericu i desetominutna runda može početi. Naiz-mjenično sijevaju rečenice jedna za drugom dok se iznad nas vrti tweet: „Najkreativnija prezentacija do sada.“ 30 članova komisije pozorno sluša dok opušteno i s blagim osmijehom prenosimo ugodnu atmosferu kroz našu kvalitetnu prezentaciju te nakon pita-

nja žirija odlazimo zadovoljni jer smo prika-zali rješenje bez ikakve greške, onako kako smo i zamislili. Nakon nas slijedi intrigantni skeč kolega iz Cetinja te ostale prezentacije.

Po njihovu završetku primamo čestitke od članova žirija. Profesor Živo i profesori-ca Grbavac koji su u Beograd išli kao članovi komisije izgledaju zadovoljno. Proglasenje pobednika koji dobivaju stipendije prolazi bez naših imena, a nama „za utjehu“ ostaje mogućnost dvomjesečne prakse u Sarajevu u periodu kojem želimo te promociju natje-canja za godinu dana koje se treba odviti u sedam država s nama kao predstavnicima na razini Bosne i Hercegovine, nadamo se na lokaciji našeg fakulteta.

Upoznavanje svih kutova grada

Nakon četiri sata boravka u akademiji od-lazimo nazad u hotel na osvježenje u bazenu, opuštanje u jacuzziju, otmjenu večeru te se zajedno s veselim kolegama iz Crne Gore, koji su jedini osim nas bili smješteni u hotelu, dogovaramo za večernji izlazak i vrlo uspješno upoznavanje kutova beogradskih kavana da bi se potom vratili na jutarnji švedski stol s ukusnim ananas-kolačićima, cijeđenim soko-vima, te ponešto slanoga. Uzimamo vaučere za odlazak na aerodrom uz ideju da obidiemo pola grada o jednom trošku kad već nije na naš račun uz prateći smijeh profesora. Po-zdravljamo se s profesorima i zahvaljujemo na podršci i lijepom druženju kroz cijelo na-tjecanje.

Iz Novog Beograda prelazimo Savu i do-lazimo do starog dijela grada na ušću Save u Dunav gdje uživamo u kulturnoj baštini Beograda, nekadašnjem megdanu brojnih povijesnih borbi za prevlast za prometno i strateški važnu poziciju. Nakon svih tih uz-budljivih događaja vrijeme je za korištenje vaučera, povratak po prtljag i pravac kući. Svakoga gosta, tri dana dosta!

Pouka

Malo truda, malo znoja, malo grijanja stolice, koja kavica manje i znanjem ćemo iz malog Mostara otvoriti brojna vrata ši-rom svijeta. Učimo, istražujmo, aplicirajmo, sudjelujmo i pokažimo da mnogo kvalitete možemo ponuditi na regionalnoj, europskoj, svjetskoj sceni ukoliko to zaista želimo.

CEO konferencija Mostar

CEO (Career and Entrepreneurship Opportunities) je godišnji događaj koji povezuje mlade ljudе s poduzetnicima koji pričajući svoje uspješne karijerne i poduzetničke priče inspiriraju sve sudionike da zauzmu proaktivnu ulogu i na taj način donesu promjene na osobnom i društvenom planu. Cilj konferencije je predstaviti priče mladih i uspješnih poduzetnika koji su svojom idejom i radom ostvarili uspješne poduzetničke priče te na taj način inspirirati mlade i studente. Uspješni ljudi svojim pozitivnim primjerima trebaju motivirati sve mlade i studente na proaktivni pristup poduzetništvu i razvoju karijere usvajanjem novih znanja i vještina.

Sudionici su u dosadašnjim konferencijama imali priliku slušati sjajne priče o uspjesima i padovima, usvajati nova znanja i vještine te ostvariti kontakte koji bi im pomogli u karijeri na jedan zanimljiv i zabavan način. CEO konferencija je polučila iznimno uspjeh u prve dvije godine održavanja na Ekonomskom fakultetu u Univerzitetu u Sarajevu, gdje je okupila preko 500 mladih osoba iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije i Crne Gore koji su dobili priliku čuti govornike i predstavnike nekih od najuspješnijih tvrtki koje posluju u našoj državi i regiji. Rezultat ove dvije konferencije je: 30 mladih koji su dobili posao, uz 2 pokrenuta projekta. Ove godine konferencija se održala u 5 gradova (Sarajevo, Mostar, Banjaluka, Zenica i Tuzla), gdje je okupila više od 1200 mladih ljudi, pretežno studenata, od čega preko 250 sudionika u Mostaru. Ovim putem mladima se, kroz pozitivne primjere, nastoji približiti poduzetništvo kroz razbijanje mitova o

uspjehu te usvajanjem novih znanja i vještina. Uspješnim poduzetničkim pričama te tehnološkim inovacijama, inspiriraju se svi sudionici konferencije na otvoreniji pristup poduzetništvu, kao i veći angažman u društvu, čime bi se jačao potencijal mladih u njihovom samozapošljavanju. Studentska CEO konferencija u Mostaru je održana 17.5.2014. godine u amfiteatru Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru. CEO konferencija u Mostaru je plod suradnje Ekonomskog fakulteta Univerziteta "Džemal Bijedić" i Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, zajedno s Ekonomskim fakultetom Univerziteta u Sarajevu kao nositeljem projekta. Konferenciju je otvorila dekanica Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru prof.dr.sc. Mila Gadžić. Osim dekanice pozdravne riječi sudionicima konferencije su uputili i koordinatori mr.sc. Goran Čurić Ekonomski fakultet Univerzitet Džemal Bijedić, mr.sc. Nikola Papac Ekonomski fakultet Sveučilišta u Mostaru te Armin Talić rukovoditelj Centra za preduzetništvo i upravljanjem znanjem, Ekonomskog fakultet Univerziteta u Sarajevu.

Na konferenciji su kao predavači govorili osnivači i vlasnici nekih od najuspješnijih poduzeća u svojem sektoru, od kojih pojedini zapošljavaju preko 3000 djelatnika (FIS Vitez) ili su pak u samo nekoliko mjeseci u potpunosti promijenili sliku grada u kojem djeluju (MOJ taxi). Tako su studenti u Mostaru imali priliku čuti osnivače i vlasnike neke od najuspješnijih poduzeća u BiH: Pero Gudelj „FIS Vitez“, Marin Musa „SHIFT Mostar“, Božidar Cicmil „Moj taxi Mostar“, Vedran Peršić voditelj Odjela marketinga i komunikacija „Sberbank BiH“, Benjamin Kapetanović „Međunarodna zračna luka Sarajevo“, Amna Popovac radio postaja „Studio 88“, Mili Bijavica turistička agencija „Fortuna Tours Mostar“, Nevzet Sefo voditelj Odjela za poduzetništvo agencije za regionalni razvoj „REDAH“.

Prva konferencija u Mostaru će ostati zapamćena po velikom interesu studenata, sa

više od 250 prijava i gdje se proces prijava morao dva dana prije isteka roka obustaviti zbog nedostatka prostora u amfiteatru Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru.

Druga stvar po kojoj će konferencija biti upamćena je izvrsna organizacija i suradnja studenata, gdje se na poseban način treba zahvaliti članovima organizacijskog teama CEO konferencije na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Mostaru i Univerziteta „Džemal Bijedić“. Za sve sudionike je bio osiguran obrok, prigodni pokloni, kao i certifikat o sudjelovanju koji je dodijeljen na kraju kon-

ferencije. Organizatori se i ovim putem zahvaljuju svim onima koji su na bilo koji način doprinijeli realizaciji konferencije u Mostaru, na poseban način medijima HRT-u, BHRT-u, klix.ba, bljesak.info, Jabuka.tv, Večernjem listu, Dnevnom listu kao i svim ostalim medijima. Posebna zahvala donatorima Lasta Čapljinji, Zvečevu, Red bull-u, Ožujskom pivu koji su svojim nesrebičnim donacijama doprinijeli realizaciji konferencije. CEO team iz cijele Bosne i Hercegovine zahvaljuje studentima na sudjelovanju i podrški konferenciji te se nadamo da se vidimo ponovo!

Sudionici su u dosadašnjim konferencijama imali priliku slušati sjajne priče o uspjesima i padovima, usvajati nova znanja i vještine te ostvariti kontakte koji bi im pomogli u karijeri na jedan zanimljiv i zabavan način.

Prva konferencija u Mostaru će ostati zapamćena po velikom interesu studenata, sa više od 250 prijava i gdje se proces prijava morao dva dana prije isteka roka obustaviti zbog nedostatka prostora u amfiteatru Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru.

CEO konferencija u Sarajevu još jedan spoj ugodnog s korisnim

Kako je sve počelo?

Pojam CEO konferencije je nama Mostarcima bio poprilično nepoznat, sve dok se ekipa iz Sarajeva nije javila upravi našega fakulteta sa željom da CEO dovede u Mostar. Pod palicom Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, CEO konferencija odvijala se u glavnom gradu BiH 2012. i 2013. godine, a ove se godine taj jedinstveni događaj proširio kroz Mostar, Banja Luku, Zenicu, Tuzlu te se u konačnici vratio u Sarajevo, odakle je sve to i krenulo. O samoj konferenciji u Mostaru moći ćete pročitati nešto više na drugim stranicama časopisa, a ovo je priča o tome kako se, kad se samo malo više aktivirate, sva vrata otvaraju i dovode do toga da vas žele na događajima.

Je li Sarajevo gdje je nekad bilo?

Još dok je trajala konferencija ovdje u Mostaru, dogovorili smo zajedničko druženje u Sarajevu, što se i realiziralo par mjeseci kasnije. 6. i 7. prosinca Sarajevo je u Domu mladih ugostilo oko 600 sudionika, među kojima smo bili i mi, organizatori CEO konferencije u Mostaru. S obzirom da su svi troškovi smještaja i prijevoza bili pokriveni, došlo je do one situacije gdje nije problem žabu u vodu natjerati. Rado smo se odazvali pozivu, a na naše zadovoljstvo, organizatori iz Sarajeva su bili toliko susretljivi da su nam pokrili troškove smještaja za dvije noći, tako da smo se mi iz Mostara zaputili već 5. prosinca put Sarajeva. Hostel u centru grada, blizina Baščaršije i BBI centra bili su sasvim dovoljni da se osjećamo i više nego ugodno. S obzirom da je početak druženja u petak bio zakazan za poslijepodne, kad je bilo dogovorenovo da se okupe svi organizatori CEO-a iz cijele BiH, iskoristili smo slobodno vrijeme i otišli na klizalište. Reći ćemo samo da sve što se

dogodi na klizalištu ostaje na klizalištu. Potom je uslijedilo druženje na Ekonomskom fakultetu gdje smo jedni s drugima podijelili svoja iskustva i beneficije koje su proizašle iz sudjelovanja u organizaciji, a ne možemo se požaliti ni na švedski stol koji su pripremili za nas kao okrjepljenje poslije napornog dana. Iako nam je bilo jako lijepo na fakultetu, bilo je vrijeme za povratak u hostel i pripremu za sutrašnju cjelodnevnu konferenciju. Kako se mi iz Mostara volimo družiti, iskoristili smo tu zajedničku večer (jer su neki na našu veliku žalost već sutra morali doma,) za šetnju po Baščaršiji, a usput smo svratili na piće u neke sarajevske klubove (nešto slično La Cageu iz 2008.). Još smo imali sreću nabasati na glazbu uživo, gdje su nas počastili hitom: „Čudna jada od Mostara grada“. Pjevali smo srcem i stvarno smo se odlično zabavili, što i fotografije mogu potvrditi.

Sutradan, 6. 12. bio je rezerviran za konferenciju. Već od samog jutra zaputili smo se ka Domu mladih, gdje nas je čekalo desetak motivirajućih i uspješnih govornika koji su izdvojili svoje vrijeme kako bi nam ispričali svoje uspješne priče o tom kako su uspjeli bez neke političke pozadine ili bez stričeva, tetaka ili bakine jetreve koja bi im sredila posao. I doista, ako ništa za tih par sati dok sluštate takve priče možete zamisliti da je sve moguće, ako to poželite i dovoljno ustrajete u tom. Nizali su se redom ponajviše mlađi ljudi koji se bave odnosima s javnošću, kreiranjem animacija za crtane filmove, a među govornicima je bio Pero Gudelj, koji je i nas u Mostaru počastio dolaskom i pričom o svom uspjehu.

Da ne bi sve ostalo na priči, drugi dan programa, 7. 12. bio je rezerviran za kreativne radionice na Ekonomskom fakultetu, gdje su se studenti imali priliku natjecati u nagradi za najboljeg zaposlenika, a tu su bile

još zanimljive radionice poput „Coffee with“ gdje su studenti i svi zainteresirani imali priliku u nešto osobnjem nastupu čuti govornike.

I pored ovog svega, ono što bi mogli apostrofirati kao najvažnije što je proizašlo iz cijele ove priče je suradnja mladih iz cijele Bosne i Hercegovine. S obzirom da su nas svi pozvali da dođemo u njihove gradove i javimo se ako nam bilo što bude potrebno, pobrinut ćemo se da ne propustimo priliku, a nadamo se ujedno da ćemo imati priliku ugostiti sve naše sunarodnjake ukoliko se udazovu našem pozivu.

Kraj ove; početak nove priče

Sve što je lijepo kratko traje. Tako su i ova tri dana u Sarajevu brzo proletjela. No unatoč tomu što su ti dani konferencija sada iza nas, ono što je ostalo i danas je odlično iskustvo koje je zasigurno neke sudionike motiviralo da sami pokrenu svoj vlastiti biznis i da se bore protiv vjetrenjača koje se, nažalost, kod nas pojavljuju nešto češće nego što je to u nekim drugim zemljama, ali sigurno nisu razlog za odustajanje. Pored toga, organizatorima ove konferencije pružila se mogućnost da praktično razviju svoje vještine u razvoju ovog projekta, što je sjajna referenca koja će ih dovesti na prvo mjesto na birou. Šalimo se, naravno. Sigurno je da će svatko tko se iole istiće u društvu i da onaj koji ne čeka prilike da mu dođu nego ih sam stvara, uspjeti i ostvariti ono što želi i kroz to dati svoj doprinos zajednici.

Za kraj, ovom se prilikom još jednom zahvaljujemo organizatorima iz Sarajeva koji su nas i više nego ugodno dočekali, kao i našemu fakultetu koji se pobrinuo za troškove prijevoza. Nadamo se kako ćemo se i ove godine pokazati kao sjajni domaćini, ali i kao još bolji gosti.

Svakim danom smo bombardirani pesimističnim izjavama o lošoj ekonomskoj situaciji u kojoj se nalazi Bosna i Hercegovina. Te konstatacije dolaze od strane ekonomskih analitičara, političara, profesora, gospodarstvenika, poduzetnika te od strane građana koji su frustrirani teškim egzistencijalnim uvjetima i koji govore na osnovu vlastitih iskustava poučeni svakodnevnim umijećem preživljavanja. Nedvojbeno je to da je loše gospodarsko stanje potkrijepljeno rezultatima makroekonomskih analiza, velikom nezaposlenošću, nelikvidnošću, stalnom padu BDP-a, nedostatku investicija... - trenutna realnost u Bosni i Hercegovini. Ipak svjedoci smo konstantne političke, medijske i općedruštvene propagande o lošem i bezizlaznom položaju koje ionako loše stanje društva i gospodarstva dodatno produbljuje stvarajući svijest inferiornosti, dajući smjernice mlađim ljudima kako je njihova buduća egzistencija i samoostvarenje jedino moguće izvan granice.

Pozitivni primjeri uspješnih poduzetničkih pothvata, novih proizvodnih pogona, međunarodna priznanja i nagrade domaćih menadžera teško dolaze do izražaja pored članaka pretrpanih izvještajima o štrajkovima, predstečajnim nagodbama, likvidacijama i nagomilanim „minusima“ domaćih poduzeća.

U takvoj pesimističnoj atmosferi svaka pozitivna priča o uspjehu na domaćem tržištu dobiva privid apstraktнog i nerealnог te se ni u kojem slučaju ne koristi kao poticaj mlađim ljudima ili kao doprinos u razvijanju pozitivne poduzetničke klime u državi. Takvo loše raspoloženje ima negativne posljedice i destimulirajuće djeluje kako na studente i mlade ljude zabrinute za sudbinu nakon školovanja, tako i na radno aktivno stanovništvo obeshrabreno nemogućnošću individualnog i organizacijskog napredovanja.

Na tragu ovih misli postavlja se pitanje, postoje li neke pozitivne brojke koje dolaze kao demanti na sve navedeno? Jesu li naša poduzeća, finansijske institucije i kompletan institucionalna struktura konstruirana kao plodno tlo samo za neuspjeh? Postoji li gospodarski sektor

Bankarski sektor u Bosni i Hercegovini

ili neka struktura u državi koja bilježi pozitivne rezultate i koja je osnova i dobra podloga za transformaciju postojećeg u moderno konkurentno tržište u bližoj budućnosti. Okvirno gledano bankarski sektor Bosne i Hercegovine je stabilan i može se zaključiti da je, naročito u usporedbi sa ostalim sektorima gospodarstva, uspješno odgovorio na izazove s kojima se susreo tijekom krize. Važnost stabilnog bankarskog sektora je dodatno naglašena zbog bankocentričnosti financijskog sustava, odnosno zbog dominantne uloge komercijalnih banaka sa udjelom većim od 80% u financijskom sustavu pored vrlo nerazvijenog tržišta kapitala. Lako su banke u BiH uglavnom u stranom vlasništvu i njihovo je poslovanje, posebice politika plasiranja sredstava, dirigirana s jedne strane od supervizora u matičnim državama regulacijskim tehnikama, sa druge strane zajedničkim poslovnim strategijama uprava banaka, nedvojbena je uloga domaćih institucija u njihovom poslovanju.

Poseban naglasak treba staviti na Centralnu banku i Agenciju za bankarstvo koje su, pored tradicionalnog načina poslovanja banaka, bile presudan faktor za stabilnost bankarskog sektora nakon udara financijske krize. Tradicionalan način poslovanja je vezan za praksu banaka koje su na domaćem tržištu na karakterističan način plasirali sredstva uglavnom u ne rizične poslove, a u isto vrijeme ostali distancirani od velikih ulaganja u takozvane „toksične“ vrijednosne papire. Riječ je zapravo o glavnim instrumentima pump-panja financijskog balona preko kojih su se nakon nastanka finansijske krize mehanizmom spojenih posuda negativne po-

sljedice krize financijskog tržišta prelijevale na nacionalna tržišta diljem svijeta. Kod nas banke su plasirale sredstva u domaće gospodarstvo pri čemu su se ti plasmani uglavnom financirali na osnovu domaćih depozita i sa takvom relativno sigurnom aktivom nisu bile toliko pogodjene, kao neke druge zapadne države, padom vrijednosti nerealno precijenjenih nekretnina. Uz to banke u BiH nisu predmet spekulacije na burzama, stoga je cijena njihovog financiranja izvedena iz njihove transparentne financijske sposobnosti. Likvidnost bankarskog sektora kratkoročno je poljuljana iz drugih razloga, najviše u danima masovnog povlačenja depozita domaćih štediša. To se dogodilo kao posljedica panike koja je kreirana na osnovu negativnih primjera sloma velikih banaka i svih događanja na svjetskom financijskom tržištu. Ipak se ispostavilo da domaći deponenti nisu bili ugroženi, nego su se negativni svjetski trendovi utjecali na manju raspoloživost kreditnih sredstava koje je spomenuto povlačenje depozita dodatno smanjilo.

Spomenuta supervizijska uloga institucija kao što su Centralna banka i Agencija za bankarstvo esencijalna upravo zbog prirode financijskog sustava u BiH odnosno njegove ovisnosti o komercijalnim bankama i općenito utjecaja poslovanja tih banaka na razvoj stabilnog gospodarstva. Rad institucija je usmjeren na kontinuirani nadzor poslovanja banaka osiguravajući usklađenost sa međunarodnim standardima i održavajući njihovo poslovanje unutar zakonskih okvira. Supervizija bankarskog sustava je dodijeljena entitetskim agencijama čiji se rad zasniva na međusobno usuglašenim aktima. Agenci-

je djeluju kao samostalne, neovisne i ne-profitne institucije koje od svog osnutka ulažu napore u izgradnju stabilnog i tržišno orijentiranog bankarskog sektora. U nadležnosti agencija je izdavanje dozvola za osnivanje i rad banaka, donošenje podzakonskih akata, nadziranje rada banaka i poduzimanje mjera u skladu sa zakonom, što implicira u određenim slučajevima uvođenje privremene uprave i likvidacije banaka, odnosno iniciranje postupka stečaja. Prema ocjenama relevantnih vanjskih eksperata

Centralna banka i Agencija za bankarstvo su dosegli visoku razinu profesionalnosti zbog upošljavanja stručnjaka koje imaju najbolje ekspertize iz oblasti supervizije stečene kontinuiranom edukacijom i usavršavanjem u zemlji i inozemstvu.

Unatoč negativnim tržišnim utjecajima bankarski sektor kontinuirano održava stabilnost, zadovoljavajući likvidnost i trend rasta štednje kod stanovništva. Ipak ostaje otvoreno pitanje o visini kamatnih stopa, koje se formiraju ovisno o tržišnoj ponudi i potražni, ali i ovisno o ostalim faktorima među kojima posebno negativan utjecaj ima loša sveukupna politično-ekonomska situacija u državi. Dakle, kao odgovor na navedena pitanja o postojanju stabilnog dijela gospodarstva dolazi činjenica da je da bankarsko tržište u BiH primjer najrazvijenijeg segmenta gospodarstva. Ostaje nam uz dozu optimizma očekivati u bližoj budućnosti konstruktivnu suradnju svih ključnih aktera – predstavnika vlasti na svim razinama, udruženja poslodavaca i strukovnih udruženja kako bi se povukli konkretni potezi za oporavak gospodarstva i potaklo značajniju kreditnu aktivnost banaka u funkciji potpore BiH ekonomiji.

Problematika javnog duga

Ako je već većina država zapala u dužničku spiralu, zašto se neke s visokim dugom uspješno nose, a druge s manjim jedva opstaju?

Pojam javnog duga, dužničkog opterećenja, dužničke krize, te razlog njenog nastanka i posljedice su nezaobilazna vijest u svim medijima. Problematičnost zaduzivanja prisutna je u većini država. Priča se kako su Bosna i Hercegovina, Hrvatska prezadužene i da taj dug neće imati tko plaćati jer naš sadašnji luksuz pada na teret sljedećih generacija. Ako bismo postavili pitanje koja je najzaduženija država svijeta, odgovor većine laika, a i ponekog ekonomista bi glasio: „Grčka“. Grčka ima ogroman dug, ali ipak nije najzaduženija država svijeta ni u bruto ni u neto iznosu. **U bruto iznosu predvodnik ostatka svijeta je SAD s bruto iznosom od 17 bilijuna \$. Ipak u ekonomiji preciznija mjera za stvarno opterećenje jeste dužnički teret, tj. javni dug u neto iznosu, u odnosu na ostvareni GDP.** Stoga nezahvalni epitet najzaduženije države svijeta nosi zemlja izlazećeg sunca, Japan. Njen porezni teret iznosi 240% godišnjeg GDP-a. Prevedeno, država ne bi smjela potrošiti „ni kune“, a zarađivati jednakе prihode gotovo dvije i pol godine da bi otplatila dug. To ni u kom slučaju nije moguće i postavlja se pitanje hoće li ikada biti moguće barem smanjiti dug u pristojne okvire. Teško. Usporedimo s ostalim zemljama. U grubo, odnos duga i GDP-a SAD-a iznosi oko 80%, Grčke na vrhuncu

185%, Italije 125%, mnogo, mnogo, ali ipak ne kao Japan iako se o njegovom dugu rijetko govor. Nama najvažnije, dužnički teret BiH i RH, 40% i 65%, daleko od dužničkog ropstva ili prezaduženosti. Izgleda li da se pretjerano brinemo kad BiH spada u zemlje s najmanjim dužničkim teretom u svijetu? Ako je već Japan tako zadužen, kao nijedna druga država svijeta, zašto on nije sinonim za dužničko ropstvo, nego je to Grčka? Zašto su Grčku potresali veliki neredi prethodnih godina, a Japan nisu? Zašto se u BiH i RH svi zgražavaju svakom novom zaduzivanju, a iznos nije ni približan Japanskom? Odgovori su jednostavnii.

Specifičnost javnog duga je u njegovoj strukturi, namjeni zaduzivanja, mogućnosti buduće otplate i ekonomskoj situaciji u kojoj se država nalazi. Tu dolazimo do razlike između „japanskog“, „grčkog“ i „bh“ duga.

Zaduzivanje nije kobno
ako je sa svrhom

Japanski vs. Grčki dug

Javni dug Japana je uvelike problematičan, gotovo nemoguće je da će

biti podmiren u narednih 10-50 godina. U odnosu na situaciju u kojoj se Grčka nalazi(la) Japan ima višestruke prednosti i zbog toga je njegovo stvarno opterećenje na ekonomiju manje iako brojka duga sugerira drukčije. Kamatna stopa na japanske obveznice je manja od 1% i kao takva najmanja u svijetu, dok su za Grčku obveznicu u Ožujku 2012. godine investitori dobivali prinos od 37% na nominalnu vrijednost. Stoga Japan nema problema s investiranjem tog novca jer je široka paleta investicija koje su s tako niskim troškom kapitala profitabilni. To omogućuje finančiranje infrastrukturnih javnih radova koji bi se vrlo skoro trebali vratiti s većim prihodom nego su bili troškovi ukoliko je ekonomska računica bila točna.

Razlika je i u monetarnoj politici. Dok je Grčka izgubila monetarnu neovisnost pri-druživanjem Europskoj monetarnoj uniji uvođeći Euro kao službenu valutu, Japan je monetarno neovisan što mu omogućuje bolju fleksibilnost i prilagođavanje težnjama tržišta. Japan može samostalno donositi odluke, a Grčka ovisi o odlukama Njemačke i Francuske. Japan može tiskati novac, a Grčka ne. U trenucima potrebe japska vlada ima mogućnost da tiskanjem novca provodi svoju monetarnu politiku potičući inflaciju, smanjujući realni dug i snižavajući ionako

niske kamatne stope na vlastite obveznice. S nižim troškom zaduživanja, profitabilno investiranje je lakše ostvarivo. To je upravo ono što Japanski premijer Shinzo Abe trenutno radi u sklopu programa „Abenomics“ u kojem Centralna banka Japana mjesечно kupuje državne obveznice u iznosu 68 milijardi \$ kako bi ubrizgala novac u gospodarski sustav i potaknula dugo uspavanu japansku ekonomiju. Rastom GDP-a koji je u prošloj godini iznosi približno 3% smanjuje se i realni javni dug. Također, **70% emitiranih Japanskih obveznica u rukama je njihove centralne banke što joj omogućuje neovisnost od špekulanata koji su u Grčkoj potpomoći rasplamsavanje krize.** Omogućuje i veću fleksibilnost jer se zadužuju u domaćoj valuti na čija kretanja imaju utjecaja zbog neovisnosti monetarne politike i koju provođenjem „Abenomicsa“ slabe radi jeftinijeg dalnjeg zaduživanja. S obzirom na fleksibilnost japanske ekonomije ona se uspijeva mnogo bolje nositi s problemom visokog duga bez kriza i „narodnih revolucija“ jer puki iznos duga nije pravi pokazatelj njegove problematičnosti za ekonomiju i nije ključni pokretač krize kao što se u slučaju Grčke spominje, već je tu riječ o strukturalnim poteškoćama ekonomskog sustava, špekulantima i nefleksibilnoj ekonomiji Europske Unije.

Japanski vs. BiH dug

Najgora moguća svrha zaduživanja jeste pokriće proračunskog deficit-a. Kada se posuđeni novac ne koristi za investicije nema povrata novca kojim bi se otplatila glavnica, na stranu kamate. Ne koristi se ni za povećanje potrošnje pa nema ni rasta GDP-a koji bi smanjio neto iznos javnog duga. **Takov oblik zaduživanja imantan je Bosni i Hercegovini. Zaduživanje koje se neće moći podmiriti u budućnosti nego se ulazi u začaranu krug iz kojeg nema izlaza.** Svake godine u istom razdoblju uzimaju se nove tranše kredita, a jedina razlika je rast kamata iz razloga što dug postaje sve veći i veći. Iznos dužničkog tereta od približno 40% GDP-a bi trebao biti poželjan i prihvatljiv je po pravilniku EU po kojem odnos ne smije preći 60%, a upravo ga je nedavno prešla RH pa se nalazi u procesu prekomjernog zaduživanja kojeg prate daljnji rezovi. Takvi rezovi BiH nisu potrebni, nisu potrebna ni krpanja rupa, BiH su potrebne investicije, ali investicije s glavom i repom, a ne po drugim osnovama. No to prelazi u drugu (čitaj: političku) temu.

Nužnost javnog duga za investiranje i povećanje potrošnje je neupitna, no isto

tako je neupitno i njegovo neekonomično korištenje.

Javni dug u pravilu ne uzrokuje socijalno ekonomske nemire što je očigledno na usporedbi spaljenih institucija u BiH koja ima 6 puta manji dužnički teret i Japan-

skog mirnog, marljivog društva. Brojni su drugi ekonomski i politički problemi koji zaslužuju prioritet u rješavanju u odnosu na dužnički teret koji je u pravilu samo njihova posljedica. Lijeći se bolest, a ne njeni simptomi.

NEVIDLJIVA EKSPLOATACIJA DRŽAVE

Vjerovatno ste se nekad zapitali zašto se naša valuta zove „konvertibilna“ ili zašto je vezana za Euro, a ako i niste, nije za čuditi, jer se ljudi često puta ne pitaju kako stvari funkcioniraju, sve dok ne prestanu funkcionirati.

Svremena na vrijeme se pojavi kod nas netko tko počne temu o ukidanju valutnog vijeća u BiH kako bi oslobodili dodatni novac gospodarstvu. Iako to zvuči jednostavno, jer bi euri koji sada čame u centralnoj banci potekli kroz sustav i time poslijedno gospodarstvo dobilo prijevo potreban zalet. No, kad je novac u pitanju, stvari obično nisu jednostavne kao što se čine na prvi pogled.

Kako bi u potpunosti razumjeli današnju monetarnu poziciju BiH treba se vratiti u 1997. godinu kada je i nastala centralna banka u Sarajevu. Do te godine BiH nije imala službenu valutu i vladao je neki divlji oblik monetarnog sustava, koristile su se strane valute, kao što su kuna, dinar, a majka svih valuta je bila njemačka marka. Zbog svoje sigurnosti sví su najviše cijenili marku. Kada je situacija u državi sazrela dovoljno da se započnu razgovori o zajedničkoj valuti, što je na kraju krajeva bilo neizbjježno, krenuli su prijedlozi o imenu. Ništa čudno što su hrvati željeli kunu, srbi dinar...ali to naravno drugima nije bilo prihvatljivo pa su tako na kraju dobili konvertibilnu marku. Konvertibilne valute su uglavnom valute iza kojih stoji snažno gospodarstvo, tako da se mogu mijenjati u svakome trenutku za bilo koju drugu valutu, a i najčešće se koriste u međunarodnim plaćanjima. Što znači kako naša valuta ni tada, a ni sada nema neke velike veze sa svojim imenom. Markom je postala jer ju se moglo mijenjati za njemačku marku u neograničenim količinama zato što su bili fiksno vezani.

Izbor njemačke valute kao sidre-

ne valute, odnosno valute za koju će biti fiksno vezan, ni najmanje ne čudi, jer je Bundesbanka uvek bila poznata po svojoj strogoj monetarnoj politici, a i iznimno respektabilno gospodarstvo je stajalo iza nje.

Ipak najvažnija stvar je to što je od početka vezana za drugu valutu, u početku za marku, a kasnije za euro. Takav monetarni sustav se naziva valutno vijeće. Sad se postavlja pitanje što je to valutno vijeće i zašto ga pojedinci tako žarko žele dokinuti?!

Pošto je BiH gospodarstvo bilo iznimno krhko poslije rata (kao da je sad daleko od toga?! op.a.), a vladale su iznimno velike podjele među narodima unutar države, nijedan narod ne bi pristao na to da im drugi kroji monetarnu politiku države. Stoga su odlučili valutu fiksno vezati za DM (Deutsche marke), što znači da svaki put kad država želi pustiti u opticaj 1 KM, mora deponirati u trezor 1 DM. Pošto je skoro pa nemoguće bilo dogovoriti tko će biti guverner centralne banke, jer nitko nije želio ispušтati konce iz ruku tako važne institucije, Daytonskim ugovorom je određeno je kako će za prva dva manda, odnosno prvih 6 godina guverner biti izabran stranac od strane Međunarodnog Monetarnog Fonda (MMF). Na taj način se dobila prijeko potrebna sigurnost od ogromnih inflacija koje nisu bile rijetka pojava za vrijeme Jugoslavije, a što se prije svega željelo izbjegći. Postigla se stabilnost cijena, a i strani investitori su imali sigurnost kod ulaganja u državi. Također ne treba zaboraviti imunost na politička previranja, što je iznimno bitno za monetarni sustav kako ne bi postao oružje u dnevno-političkim borbama.

Iako na prvi pogled djeluje kao win-win situacija, valutno vijeće je iznimno strog monetarni aranžman i na ovaj način je manevarski prostor centralne banke iznimno sužen. Jedino na što mogu utjecati

ti je visina obvezne rezerve u državi, tj. koji postotak od depozita u poslovnim bankama mora biti deponiran u centralnoj banci radi sigurnosti bankarskog sektora. A sve druge mehanizme, koji u razvijenim državama čine okosnicu monetarne politike, mogu zaboraviti, jer im nisu dopušteni. Također, problem je deponiranje onoga 1 DM-a. Centralna banka mora imati daleko veće rezerve nego što bi imala kada bi bio fluktuirajući tečaj, što znatno opterećuje gospodarstvo.

No, vratimo se na sadašnju situaciju, ukinjanjem valutnog vijeća, može se oslobođiti velika količina novca koji bi svakoj državi dobro došao, a pogotovo BiH. Također, centralna banka automatski ima na raspolaganju dodatne mehanizme. Ali pitanje je kako bi se taj novac potrošio. Da li bi za par godina

zaglavili sa slabim tečajem koji bi neprestano tonuo. U to možda je i suvišno sumnjati, jer ne postoji adekvatna gospodarska strategija. To se može vidjeti i na primjeru vrijednih koncesijama za prirodna bogatsva koja se strancima u posljednjih par godina daju u bescjenje. Većina građana ove države je, nážalost, već jako dobro upoznata s razornim učincima inflacije i još uvek pamti vrijeme kada su se cijene mijenjali na dnevnoj bazi. Zato treba biti iznimno oprezan kada je u pitanju monetarni sustav.

Pitanje koje svatko sebi treba postaviti je jednostavno, da li vjerujete kako će trenutno vladajući, ili oni koji bi eventualno se mogli pojavit u narednim godinama, mudro i sigurno raspolažati s dodatnim novcem koji bi im se našao na raspolaganju?

Cirkularna ekonomija

Neosporno je kako današnji poslovni svijet i svjetski gospodarski sustav uvelike karakteriziraju rast nezaposlenosti i prođubljenje ekonomske krize. S obzirom da je globalno gospodarstvo još od vremena industrijske revolucije bilježilo samo linearan progres, kao posljedica se pojavio snažan pritisak na okoliš jer se na mogućnost izlaska iz gospodarske krize često gledalo kroz povećanje proizvodnje što je za posljedicu imalo iscrpljivanje prirodnih resursa. Kao cilj linearne ekonomije do sada se pojavljivala što jeftinija proizvodnja koja dovodi do brzog korištenja, odbacivanja i zamjene dobara što u konačnici rezultira povećanjem otpada.

Kao odgovor na trenutno stanje ekonomskog sustava, osmišljen je novi program ekonomskih mjera na osnovu kojih se formirao potpuno novi ekonomski sustav – cirkularna ekonomija. To je socio-ekonomski sustav koji respektira okoliš time što dio prirodnih resursa, odnosno obrađenih sirovina reciklira. Cirkularna ekonomija radi na jednostavnom principu u kojem je otpad jedne - resurs neke druge djelatnosti. Izravno se veže uz strategiju Europa 2020, desetogodišnju strategiju Europske komisije za pametan, održiv i uključiv rast. Dio je jedne od sedam inicijativa ove strategije koja podupire ostvarivanje pet najvažnijih ciljeva (zapošljavanje, istraživanje i razvoj, klimatske promjene i energetsku održivost, obrazovanje te borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti) Europske Unije za 2020. godinu. Na cirkularnu ekonomiju se može gledati kao na priliku da se sve članice EU, ali i druge zemlje okrenu višim ekološkim standardima i smanjivanju štetnog utjecaja gospodarskih aktivnosti na okoliš, uključujući i smanjivanje razine ugljikovog dioksida u atmosferi te racionalizaciju iskorištavanja prirodnih resursa. Iako se i ovaj model temelji na ekonomskom rastu, on znatno pogoduje očuvanju okoliša i stvaranju osnova za održiv rast i razvoj.

Cirkularna ekonomija radi na jednostavnom principu u kojem je otpad jedne - resurs neke druge djelatnosti.

Temelj cirkularne ekonomije su obnovljivi izvori energije za koje se smatra da mogu u sljedećih nekoliko desetljeća osigurati snažan uzlet svjetskog gospodarstva.

Temelj cirkularne ekonomije su obnovljivi izvori energije za koje se smatra da mogu u sljedećih nekoliko desetljeća osigurati snažan uzlet svjetskog gospodarstva. Osim na osnovu pozitivnog utjecaja na okoliš, zdravlje ljudi i razvoj gospodarstva, ovakve procjene su nastale i na osnovu činjenice da povećanje korištenja obnovljivih izvora energije doprinosi smanjenju uvoza energetika što se može pokazati ključnim za održivost gospodarstva siromašnih dijelova svijeta. Efikasna kombinacija obnovljivih izvora energije, energetske učinkovitosti i racionalizacije potrošnje doprinosi zaštiti okoliša, smanjenju emisija stakleničkih plinova te usporavanju klimatskih promjena. Na ovim temeljima se može izgraditi učinkovit ekonomski model koji će znatno doprinijeti gospodarskom rastu država svijeta. Primjer takve države je Danska, zemlja koja već od 1999. godine ne uvozi energiju zato što je dvije godine prije počela proizvoditi dovoljno nafte i plina za vlastite potrebe te tako postavila snažne temelje cirkularne ekonomije u svom gospodarstvu. Danas Danska ima najnižu potrošnju energije po jedinici BDP-a, a 26% ukupno

potrošene energije je dobiveno iz obnovljivih izvora energije. Danska se ne planira zaustaviti na ovim rezultatima te je sebi postavila cilj prema kojemu će već u 2050. godini svu energiju dobivati iz ovih izvora.

Kreiranje ovakvog modela gospodarstva tek očekuje balkanske zemlje, uključujući i Bosnu i Hercegovinu. 19. studenog 2014. u Ptuju u Sloveniji održana je međunarodna konferencija „Cirkularna ekonomija s novim radnim mjestima i održivim razvojem“ na kojoj su sudjelovali i predstavnici Sarajevske regionalne razvojne agencije SERDA koja je ujedno i partner ovog projekta. Kao ciljevi konferencije istaknuti su smanjenje nastajanja otpada, ponovno korištenje recikliranih sirovina te održivo upravljanje u Europi. Ostaje vidjeti koliko će se rečenog na toj konferenciji primijeniti u gospodarstvu Bosne i Hercegovine. Istraživanja su pokazala kako poduzeća, koja učinkovito koriste resurse, koriste manje energije i vode te stvaraju manje otpada po jedinici prihoda, imaju veći povrat ulaganja od konkurenčkih poduzeća što jača njihovu tržišnu poziciju. Krije li se upravo u ovim mjerama spas gospodarstva u cijelini, vrijeme će pokazati.

Siva ekonomija

Siva ekonomija podrazumijeva svaku protuzakonitu, ilegalnu gospodarsku djelatnost koja nastoji izaći van horizonta zakonodavstva neke države kako bi izbjegla plaćanje propisanih fiskalnih i drugih obveza prema državi. Usmjerena ka stvaranju koristi samo za sebe, a na štetu drugih, kao takva predstavlja globalni problem cijelog svijeta, ali i lokalno gledano čini veliku štetu državi u kojoj se odvijaju takve gospodarske aktivnosti. Uskraćivanjem redovnog priljeva proračunskih sredstava, utječe na usporavanje samih proizvodnih djelatnosti, što za posljedicu ima ugrožavanje prometa roba i usluga, a osim u proizvodnim djelatnostima, prožima se kroz oblasti sporta, kulture i zdravstva.

Ovaj globalni fenomen, nazivan još crnom, neformalnom i nedeklariranim ekonomijom pojavljuje se u svim povijesnim etapama,

tako da je danas prisutan i u onim razvijenim zemljama, samo se postavlja pitanje u kojoj se mjeri može tolerirati stupanj fenomena i kada počinje činiti značajnu štetu. Posljedice crne ekonomije ne mogu se promatrati samo kroz zatajivanje poreza i uskraćivanje prihoda državi, već i kroz razne sekundarne faktore koji se pojavljuju djelovanjem sive ekonomije, poput zagađenja prirodne okoline i ugrožavanje zdravlja potrošača. Kako svaka medalja ima dvije strane, tako se može i u sivoj ekonomiji spomenuti par pozitivnih efekata. Mnogi će reći da je za one koji rade na crno bolje da rade ikako nego nikako, a i tako zarađeni novac zaposleni dalje troše i povećavaju potražnju. Nadalje, gospodarska aktivnost se na ovaj način dinamizira i kolikotliko se održava životni standard ljudi. Čak su se i bankarski analitičari složili oko toga da siva ekonomija pomaže zemlji da pre-

vlada krizu, ali samo u slučajevima kada je udio iste u BDP-u manji od 10% ili pak veći od 20%. Međutim, važno je naglasiti kako su pozitivni efekti sive ekonomije kratkoročnog karaktera te, dugoročno gledano, ostavljaju teže posljedice na gospodarstvo neke zemlje. Širenju sive ekonomije pogodovalo je nekoliko faktora, među kojima su najznačajniji: dominacija politike nad ekonomijom, neizgrađenost tržišnog sustava, anemičnost i neefikasnost pravnog sustava, nezaposlenost, niska primanja i pad životnog standarda. Danas se u BiH, a prije toga i u SFRJ, siva ekonomija javlja u gotovo svim oblastima ekonomskih aktivnosti, poput: nelegalnog uvoza i izvoza roba, prijavljivanja niže vrijednosti uvezene robe, izvlačenja i zadržavanja gotovog novca izvan kanala platnog prometa, nedozvoljene prodaje (šverca) raznih vrsta robe na unutarnjem tržištu, izbjegavanja plaćanja poreza i ostalih obveza na razne načine, neregistriranog obavljanja zanatskih, građevinskih, trgovinskih, prometnih i ostalih usluga i zloupotrebe službenog, poslovnog i javnog položaja. Države, koje su najveći gubitnici u provođenju crne ekonomije nastoje raznim zakonima suzbiti njeno provođenje pa se tako u susjednoj Hrvatskoj zakonom o sprječavanju neregistrirane djelatnosti nastoji proširiti ovlast državnog inspektorata, a niz djelatnosti pokušat će se legalizirati stimulativnim poreznim opterećenjem, ali i visokim kaznama.

Važno je naglasiti kako su pozitivni efekti sive ekonomije kratkoročnog karaktera te, dugoročno gledano, ostavljaju teže posljedice na gospodarstvo neke zemlje.

Sektori koji najviše doprinose njenom širenju jesu građevinarstvo, trgovina, proizvodnja, turizam i transport.

U Bosni i Hercegovini, prema pisanku Včernjeg lista, siva ekonomija čini trećinu ukupnog BDP-a te premašuje više od 8,6 milijardi konvertibilnih maraka. Sektori koji najviše doprinose njenom širenju jesu građevinarstvo, trgovina, proizvodnja, turizam i transport. Iako se u posljednje vrijeme oštire pristupa ovom fenomenu, posebice na području neprijavljenih objekata ili neprijavljenih, neosiguranih zaposlenika, u Bosni i Hercegovini i dalje se pojavljuje ovakav oblik gospodarskih aktivnosti. No s druge strane moglo bi se reći da, s obzirom na visoku stopu nezaposlenosti, i to ponajviše mladih osoba, možda je bolje da ljudi rade pa makar i u sivoj sferi poslovanja. Kakve će biti dugoročne posljedice toga, to će već vrijeme pokazati.

Somalski pirati

U konkurenciji za prestižnu nagradu Oscar 2013. našao se i film Paula Greengrassa „Kapetan Phillips“, snimljen prema istinitoj priči o otimanju američkog teretnog broda od strane somalskih pirata. Nažalost, napeta priča u kojoj se kapetan Phillips svim silama trudi obraniti brod i posadu, a potom i sebe od piratskih napada, samo je jedna u nizu slučajeva otmica brodova koji traju od somalskog građanskog rata koji je eskalirao početkom 21. stoljeća. Od 2005. mnoge međunarodne organizacije nastojale su ukazati na ovaj problem jer piratstvo doprinosi dakako većim transportnim troškovima koji iznose od 6,6 do 6,9 milijardi američkih dolara, dok neki, poput osiguravajućih tvrtki čije su premije na osiguranja znatno porasle, bilježe porast poslovanja i profitiraju od piratskih napada.

Piratstvo

Piratstvo, inače, postoji otkad se prvi put javila i sama plovیدba morem, a uzroci koji

su dovodili do njega bili bi povezani s raznim ekonomskim i političkim situacijama koje bi prevladavale na kopnu pa se kao jedan način borbe protiv piratstva navodi i rješavanje takvih neprilika koje su uopće dovele do njega uz istovremenu primjenu oštrijih sankcija protiv počinitelja ilegalnih radnji. Iako je bilo prisutno u gotovo svim etapama ljudskog otiskivanja na pučinu, krajem 90-tih godina dolazi do nešto učestalijih napada, koji su nakon piratstva u području Singapura, Južnog kineskog mora, Zapadne i Istočne obale Afrike svoj vrhunac dosegli upravo uz obale Somalije, koja predstavlja primjer prenošenja neprilika s kopna na more. Još 80-tih godina prošlog stoljeća, uslijed državnih previranja, u Somaliji je na snazi bio razvojni program koji se ponajviše ticao poljoprivrede i ribarstva, uz značajne strane investicije za razvoj navedenog sektora. Vlada je tada odobravala i ribarstvo stranaca kroz licence ili određena udruživanja s domaćim organizacijama. Međutim, nakon pada vlade

uslijed građanskog rata, strani su brodovi počeli ilegalno ploviti i loviti na somalskom teritoriju uz ispuštanje otpada na obali, a takvoj situaciji nije pripomoglo što je dio stanovništva Somalije bio pogođen glađu, nedostatkom vode i zdravstvenih usluga, do čega je dovelo bezvlađe. U takvoj situaciji, glavni cilj somalskim piratima bio je otimanje brodova bez obzira na namjenu i veličinu te otimanje i zadržavanje posade kao taoča pri čemu bi tražili otkupninu u zamjenu za njihovo oslobođanje. Uglavnom je riječ o mladim piratima koji najčešće napadaju u jutarnjim satima ili tijekom dana, dolazeći do brodova u lakim čamcima. Širenjem piratstva na Adenski zaljev i Indijski ocean, jasno je da somalski pirati postaju sve organizirani u svojim pohodima, što kao dotad nepoznato, iznenađuje međunarodnu zajednicu. Prema podacima iz 2011. ukupno je bilo prijavljeno 439 napada, od čega se 237 napada s 28 otetih brodova i 470 otetih te 15 ubijenih pomoraca odnosi na Somaliju,

Širenjem piratstva na Adenski zaljev i Indijski ocean, jasno je da somalski pirati postaju sve organiziraniji u svojim pohodima, što kao dotad nepoznato, iznenadjuje međunarodnu zajednicu.

S padom uspješnih otmica brodova, u 2011. došlo je i do pada profita od ilegalnih aktivnosti na pučini pa je te godine priljev od piratstva iznosio 'tek' 160 milijuna, čijem su smanjenju doprinijele strože antipiratske mjere.

no tješi činjenica da se unatoč povećanom broju napada, smanjuje broj onih uspješnih u odnosu na prethodne godine.

Plaćati otkupninu ili ne?

Pored problema samog piratstva, javlja se problem sukoba oko toga trebaju li se plaćati otkupnine za otete pomorce ili ne. Iako se na prvi pogled čini absurdnim da netko ne želi platiti otkupninu, postoje indicije koje ukazuju na pozitivan efekt ne plaćanja. Radi se o tome da plaćanje otkupnine samo dodatno motivira sve one koji se spremaju na ilegalne radnje te da bi se trebale poduzeti sve druge moguće mjeru kako bi se ovaj problem suzbio. S druge strane, ne-isplativost otkupnina pokazuje se i na ekonomskoj strani, budući da su iznosi otkupnina za male kompanije preveliki i doveli bi do njihova gašenja. Dokle idu cijene otkupnina pokazuje primjer otmice tankera MV Feisty Gas iz 2005., čije je držanje taoca u trajanju od dva tjedna donijelo priljev piratima u

iznosu od 315.000\$. U 2009. zarada pirata se procjenjuje na iznos od 58 milijuna dolara, dok je taj iznos već sljedeće godine narastao na 238 milijuna dolara. Međutim, s padom uspješnih otmica brodova, u 2011. došlo je i do pada profita od ilegalnih aktivnosti na pučini pa je te godine priljev od piratstva iznosio 'tek' 160 milijuna, čijem su smanjenju doprinijele strože antipiratske mjere.

Ujedinjeni Narodi su kroz određen broj rezolucija pokazali da su protiv plaćanja otkupnina te su pozvali sve zemlje da ne uzrokuju na bilo koji način dodatne neprilike u Somaliji te da se ne upliču dodatno na rješenje konflikta u Somaliji, osim ako uplitvanje ne vodi nekom miroljubivom rješavanju problema. Neke druge zemlje, poput Ujedinjenog Kraljevstva, usprotivile su se takvom prijedlogu vezanom za neplaćanje otkupnina za kojeg se zalagao i Barack Obama ispred SAD-a. Ipak se ne može reći da je plaćanje otkupnine posve negativno, dapače. Mnogi navode da se plaćanjem otkupnine smanjuje rizik nasilja, ukazujući i na, ako se tako može reći, humanitarno djelovanje somalskih pirata koji nastoje sačuvati žive taoca, dok neplaćanje ne garantira da će isti sačuvati život. U današnjoj situaciji čini se

isplativijim isplatiti pirate jer su troškovi konstantnih naoružanih pratnji, kao i troškovi koje brod uzrokuje dužim stajanjima, u stalnom porastu.

Mjere međunarodne zajednice protiv piratstva

Jednu od poznatijih mjer protiv piratstva poduzelo je Vijeće sigurnosti UN-a, koje je pod vodstvom CTF-a, multinacionalne pomorske skupine, trebalo osigurati siguran prolaz brodova s humanitarnom pomoći kroz Adenski zaljev, koji je u to vrijeme bio visokorizično područje, a uz pratnju vojnih brodova. Usko-

ro su i druge organizacije bile pozvane na suradnju pa NATO osniva operaciju 'Ocean Shield', a Europska Unija EU NAVFOR Somalia - ATALANTA, u kojoj sudjeluje i Hrvatska. Procjenjujući štetu koju radi piratstvo na globalnoj ekonomiji u iznosu od 18 milijardi dolara godišnje, Vijeće sigurnosti UN-a potaknulo je Keniju, Mauritaniju, Sejšeli i Tanzaniju na jače osude optuženih pirata na nacionalnim sudovima. Također je pozvalo zemlje članice Unije na bolju suradnju u borbi protiv pirata uz osiguravanje naoružanih pomorskih flota, kao i vojnih aviona. Uz UN, značajnoj borbi protiv pirata doprinosi IMO - Međunarodna pomorska organizacija koja je prva ukazala UN-u na ovaj problem, a kroz mnoge rezolucije uspjela je angažirati cjelokupnu međunarodnu zajednicu u suzbijanju piratstva. Zahvaljujući ovoj, ali i brojnim drugim organizacijama, većina zemalja usvojila je preporuke te ozbiljnije pristupila ovom problemu, posebno na području doношењa oštijih zakona i propisa koji se tiču pirata.

Olakotna okolnost

remda su Somalski pirati dugi niz godina čini štetu po globalnu ekonomiju, ugrožavajući sigurnost posada koje bi se nalazile na otetim brodovima, podaci pokazuju kako se već u 2013. broj otetih brodova, kao i ukupan broj napada na brodove smanjuje. Samim time manja je šteta po globalno gospodarstvo, no ostaje činjenica da je u Somaliji stanje izuzetno teško. Možda se broj piratskih napada smanjuje, ali gotovo da nitko onima koji su možda primorani činiti ilegalne radnje kompenziraju smanjeni broj oceanskih napada na nekom drugom polju kroz neke druge aktivnosti ilegalnog karaktera. Ostaje nuda da će one razvijene zemlje uvidjeti ovaj problem i ponuditi najbolje rješenje za nedaće u kojim se nalazi ne samo Somalia danas, nego i sve one zemlje čije bi unutarnje stanje moglo u budućnosti dovesti do novih napada, kako na moru, tako i na čvrstom tlu.

ZAPAD ŽURI DOK NE BUDE PREKASNO

Brz afrički gospodarski razvoj zadnjih godina potaknuo je očekivanja da će 'crni kontinent' postati novo područje razvoja i ulaska stranog kapitala. Tako se, primjerice, broj njemačkih tvrtki koje posluju u Africi zadnjeg desetljeća udvostručio i sada ih je tamo oko tisuću. 'Broj britanskih, francuskih, portugalskih i talijanskih tvrtki raste, međutim, još brže i njemačke tvrtke moraju postati odvažnije ne žele li u idućih deset godina izgubiti afričko tržište i ustuknuti pred ostalim europskim zemljama, Kinom, Brazilom ili Turskom', navodi čelnik Njemačko-afričke poslovne udruge Stefan Liebing.

Impresivan rast

Subsaharska Afrika bilježi u zadnje vreme impresivne stope rasta. Gospodarstva

tog područja zabilježila su u prosjeku pet posto rasta 2013. godine, a ove se godine očekuje rast od 5,8 posto, podaci su Afričke razvojne banke.

Snažan gospodarski uzlet afričkih zemalja, sve više pripadnika srednje klase i potrebe za uslugama potaknule su zapadne tvrtke da požure sa zauzimanjem mjesta na perspektivnom afričkom tržištu i hvatanju poslovnih prilika dok za to ne bude prekasno.

Izbijanje zaraze virusom ebole naštetio je rastu u zemljama poput Liberije i Gvineje, no očekuje se da će stope rasta ukupno gledano ostati visoke. Zadrži li se ovako visok rast, BDP subsaharske Afrike mogao bi 2050. godine dosegnuti 12 bilijuna dolara, čime će to područje postati jedno od najprosperitetnijih područja svijeta u smislu doprinos globalnom BDP-u.

Osamdesetih i devedesetih godina afrička gospodarstva južno od Sahare rasla su u prosjeku oko dva posto godišnje. Povećanje gospodarskog rasta temelji se na čimbenicima poput bogatih prirodnih resursa, brzom rastu populacije, demokratskim reformama, poboljšanoj fiskalnoj disciplini te rastu životnog standarda i sektora usluga.

Profesori finacija u Johannesburgu ukuju pak na finansijsko restrukturiranje, privatizaciju državnih poduzeća i druge reforme koje su počele još 80-ih godina. Ratovi su u međuvremenu uglavnom završili u Liberiji, Demokratskoj Republici Kongo i Angoli, dok je postotak smrtnosti djece i majki te zaraženih virusom HIV-a i malarijom pao u velikom broju zemalja. Afričkom razvoju u velikoj su mjeri pridonijele i suvremene tehnologije pa se tako brojni Afrikanci koji nisu nikada imali fiksni telefon sada koriste mobitelima. Internet bankarstvo čini mogućim kretanje novca i u zemljama koje nemaju dovoljno razvijenu bankovnu infrastrukturu.

Rast srednje klase i strana ulaganja - motori razvoja

Južna Afrika dugo je bila pokretač rasta na kontinentu. Sada bilježi nešto niži rast koji iznosi 1,5 posto, uz dosta visoku stopu nezaposlenosti koja se penje na 35 posto, što se pripisuje neravnoteži na tržištu rada, nefleksibilnoj strukturi plaća, nedovoljnoj modernizaciji državnih poduzeća i nedostatku stranih ulaganja.

U međuvremenu je Nigerija pretekla Južnu Afriku kao najjače gospodarstvo na kontinentu, s rastom BDP-a od 6,5 posto u drugom kvartalu 2014. u odnosu na isti kvartal lani, pokazuju podaci tamošnje središnje banke.

Naftom bogata Angola i zemlje istočne Afrike, Tanzanija, Uganda, Kenija i Etiopija, koje se pojavljuju kao važne zemlje za ek-

splataciju nafte i plina, mogli bi također odigrati ključnu ulogu. Nastave li se Nigerija, Južna Afrika, Angola i zemlje istočne Afrike razvijati u dobrom smjeru i nastavi li Kina s ulaganjima u kontinent bit će moći svjedoci dramatičnog rasta u Africi.

Izravna kineska ulaganja u Africi povećala su se za 60 posto u četiri godine, dosegnuvši 2012. oko 15 milijardi dolara.

Sjedinjene Države također pokazuju povećani interes za afričko tržište te je na nedavnom američko-afričkom poslovnom forumu objavljeno da su američke tvrtke sklopile nove poslove na kontinentu vrijedne 14 milijardi dolara. U Africi dolazi do rasta srednje klase koja si može priskrbiti bolju prehranu, zdravstvenu zaštitu, energiju i druge usluge, a s obzirom da Afrika još uvijek nije gospodarski dovoljno razvijena, postoji potražnja za sve.

No stručnjaci ipak upozoravaju na oprez u odnosu na rašireni optimizam. Rast u mnogim zemljama Afrike umnogome ovisi o primarnom sektoru i poljoprivredi, koji su podložni fluktuaciji cijena i vremenskim prilikama, navodi se u izještu o afričkom gospodarskom razvoju za 2014. godinu.

Birokratske zapreke i nedostatak infrastrukture ostaju glavni problemi tvrtkama koje posluju u Africi, a znaci ističu da ostvariti pokretljivost robe i ljudi može biti vrlo frustrirajuće iskustvo, primjerice kod postupka dobivanja viza ili stjecanja raznih dozvola.

Uz to, raširena korupcija i dalje ostaje važan razlog za zabrinutost, unatoč tome što postoje znaci poboljšanja pa se tako više od 30 afričkih zemalja svrstalo bolje od Rusije, a sedam zemalja bolje i od Italije na ljestvici korupcije za 2013. koju je objavio Transparency International.

Krize u naftom bogatom Sudanu i Srednjoafričkoj Republici te prisutnost radikalnih islamskih pokreta u zemljama poput Nigerije i Somalije pokreće i pitanje o afričkoj političkoj stabilnosti.

Afrika se istodobno, uz sve nabrojano, susreće s još jednim izazovom - kako ravnomjerno rasporediti bogatstvo, osobito u situaciji kada u brojnim naftom bogatim zemljama vladajuća elita većinu profita stavlja u svoj džep.

ILUZIJA AMERIČKOG SNA

Kontemplacija idealnog društva, društva „Američkog sna” kao takvog i njegova današnja iluzija

Povijest idealnog društva

Još od antičkih vremena među filozofima se provlačila misao o utopijskom društvu iz snova, idealno uređenoj državi kojoj su posebnu pažnju pridavali Platon i Aristotel. U svom najpoznatijem dijelu „Država”, Platon zamišlja pomalo utopijski oblik društva sačinjen od tri klase, bez privatnog vlasništva koje narušava moralno djelovanje pojedinca zbog čega se na njega gleda kao svojevrsnog praoca komunizma. Etički ideal takvoga društva bilo bi stjecanje znanja, obrazovanje. Nešto realniji pogled na idealno društvo imao je Aristotel za kojega je to bilo ono koje bi u datom trenutku iznjedrilo maksimalno pozitivne rezultate. Slične kontemplacije nisu izostale i u novijoj povijesti u kojoj sve veću ulogu igra i ekonomski komponente te paralelno s time i ekonomski teorija.

SAD kao zemlja iz snova

Osnivanjem Sjedinjenih Američkih Država 1776. godine donošenjem De-

klaracije o nezavisnosti ideje o idealnom društvu, društvu jednakih prava, jednakih startnih pozicija za sve, eliminiranoj diskriminaciji su pronašle utočište čime su udareni temelji za postupni razvoj „Američkog sna”. Bila je riječ je o Aristotelovoj idealnoj državi koja nastoji maksimalno zadovoljiti interes svih svojih građana i u kojoj se pojedincu pruža mogućnost za ostvarenje punog vlastitog potencijala, a isječci same Deklaracije o ljudskim pravima, pravu na život, slobodi i težnji ka sreći, su postali polazna osnova pri izradi ustava mnogih razvijenih država te su i dan-dan

nas svakodnevno citirani diljem američkih sveučilišta.

Američki san

Nastajanju pojma „Američkog sna” uvelike su pridonijele imigracije, iako je u samim počecima temeljni uzrok doseljavanja bilo mnoštvo neiskorištenih prirodnih resursa na području novoosnovane države, a „imigranti” su uglavnom bili robovi iz afričkih i karipskih zemalja koji su prisilno dovođeni zbog rada na plantažama. Usprkos tome ideje su očuvane, barem na ideološkoj razini, a prvi put značajnije dolaze na vidjelo završetkom Američkog građanskog rata te istodobnim ukidanjem ropstva čime se utire put prvom valu masovnijih, dobrotoljnih emigracija u SAD uzrokovanih potražnjom pravednijeg i egalitarnijeg društva od tadašnjih europskih monarhija, na što se nadovezuju i drugi valovi useljavanja u kasnom 19. i ranom 20. stoljeću iz svih dijelova svijeta, ponajprije Europe.

Što „trbuhom za kruhom”, što „zlatnom groznicom”, što težnjom ka životnim

**Što „trbuhom za kruhom”,
„sto zlatnom groznicom”
inicirana su masovna
useljavanja u SAD što
dovodi do formiranja
„Američkog sna”.**

uspjehom bez diskriminirajućih prepreka, mnogi Europljani, uključujući Irce, Nijemce, Britance, ljudi s naših prostora, ali i ljudi iz cijelog svijeta, naseljavane su SAD te se stvorila ideja o „Američkom snu“. S obzirom na njihovu percepciju Sjedinjenih Država, imigracije su poprimali i bajkovite, idealističke konotacije, dijelom zbog stvarnog prosperiteta SAD-a, dijelom zbog nepristupačnosti širih informacija u tadašnje vrijeme. Mnogi imigranti su putovanje opisivali i doživljavali kao napuštanje najbližih, opasno prekomorsko putovanje i ulazak u raj, zemlju u kojoj sve materijalne tegobe nestaju, u kojoj svatko ima mogućnost uspjeti ukoliko to stvarno želi, i to (samo) napornim radom, od siromaša postati bogataš, od sluge gospodar, od poljoprivrednika poduzetnik, od uznika postati čovjek koji udiše zrak slobode, iz autokratskog režima doći do demokratskog, od sustavno nejednakog do onog u kojem su svi ljudi stvoreni jednaki, kako to uostalom veli osnivačka deklaracija. Jednom riječu, ostvarenje sna, Američkog i vlastitog.

Informacija da za odobrenje ulaska u SAD nije bio potreban ni putni dokument svjedoči o lakoći useljavanja koje nije ograničavano protekcionističkim zakonima što je bila dodatna draž za imigrante jer su u zemljama iz kojih su oni dolazili bila izražena ograničenja slobode u svim segmentima društva, prisutnost despotizma, kraljeva i knezova koji su do svojih titula dolazili „rođenjem od Boga“, korumpiranim sudovima i sl. U usporedbi s tim, mogućnost neograničenog kretanja, osnivanja poduzeća, vjerske slobode, obilje resursa, bogatstvo zlata i nafte koje kao da je samo čekalo da ih netko pronađe i zaradi bogatstvo dostatno za cijeli život, u očima doseljenika su izgledali kao „Obećana zemlja“. Kao simbol takvih prava postavljen je i „Kip slobode“ na samom ulazu u New York, kao jedan od najpoznatijih simbola Američkog sna.

1870.-ih i 1880.-ih godina rast gospodarstva SAD-a bio je najveći ikada što je praćeno kontinuiranim rastom realnih plaća i bogatstva prosječnog građanina. U rasponu od 33 godine, do kraja 19.stoljeća pokrivenost željezničkim prugama porasla je 567%, proizvodnja ugrijena čak 800% kao posljedica industrijalizacije realnog sektora. Taj period je nazvan „zlatno doba“. I nakon početka 20.st. uzlet ekonomije nije posustajao pa je „per capita“ dohodak nadmašio znatno i prosperitetnu kolonijalnu silu, Veliku Britaniju. Te karakteristike označavale su realni „Američki san“, nalik utopijskom društvu.

Kategorije Američkog sna i utopijskog društva

Društvo čijim bi članom svatko želio postati i okoristiti se njegovim blagodatima, u teorijskom okviru, smatra se društvom iz snova promatrano sa stajališta prosječnog građanina, a upravo takvim se dugo vre-

mena smatralo i američko društvo, jer je rad vlade i svih građana bio usmjeren ka zajedničkom blagostanju, a ne vlastitom probitku beskrupuloznim djelovanjem.

Među primarnim kategorijama tog društva moguće je razlučiti ekonomski komponente:

- 1) kontinuirani održivi rast gospodarstva
- 2) porast dohotka prosječnog građanina
- 3) slobodno poduzetništvo
- 4) pravedna raspodjela dohotka između viših i nižih slojeva.

Socijalna kategorija uključuje:

- 1) slobodu kretanja, govora i javnog okupljanja
- 2) jednaka prava
- 3) koheziju društva
- 4) visok stupanj socijalne mobilnosti
- 5) rad za opće dobro
- 6) osjećaj sigurnosti
- 7) visok prag tolerancije
- 8) međusobno poštivanje.

Politička kategorija, usko vezana za osjećaj ponosa stečen pripadanjem cjelini, a ovisi od:

- 1) zakonskog okvira
- 2) sustava vrijednosti, tj. demokratičnosti koji njeguje država te ga promiče izvan svojih granica.

U većoj ili manjom mjeri Američko društvo iz snova je bilo realnost, no pitanje je, je li dalje?

San postaje iluzija!

Danas, kada Sjedinjene Američke Države otežanim koracima koračaju iz ogromne, za ostvaritelje „Američkog sna“, surove financijske krize koja je nekim čudom

nastala upravo u toj zemlji, zemlji u kojoj i dalje većina vjeruje u održivost i postojanje glavnih karakteristika „Američkog sna“. Slobodno poduzetništvo, neometano djelovanje tržišta vođenog „nevidiljivom rukom“, enormni prosperitet koji je takav kapitalistički model donio i učinio gospodarstvo te države najvećim na svijetu s ukupnom godišnjom proizvodnjom u vrijednosti približnoj 16 bilijuna \$. No, da li te karakteristike i dalje prevladavaju, ili je to samo san?

Zanemarujući političke karakteristike vezane za demokratske procese i osvrćući se primarno na ekonomske i socijalne koje, uostalom, i čine srž samoga sna, dolazi se

do podataka koji taj san čine, u najmanju ruku, diskutabilnim. Nesmetana socijalna mobilnost koja označava mogućnost prelaska pojedinaca iz najnižih slojeva društva u one više marljivim radom, nekad glavno obilježe ostvarenog „Američkog sna“ sa stajališta prosječnog pojedinca, danas postaje sve više nedostižna. Javlja se jaka veza između roditeljskog statusa i statusa u društvu koji postižu njihova djeца. Sve se više gube jednake startne pozicije svih pojedinaca, teorijski fundament demokratskog uređenja. Mnoge zemlje su prema tim pokazateljima ispred SAD-a; Australija, Kanada, Japan, Novi Zeland te mnoge zemlje Europe.

Ključ za viši stupanj socijalne mobilnosti kako i za životni uspjeh u svom zanimanju, jeste kvalitetno obrazovanje. Ali i u tom segmentu SAD-e sve više kasaju i sve više država postaju privlačnije pojedincima iz niže i srednje klase za uspješno obrazovanje i kasnije, uspješno

Ekonomski sustav prilagođen i izgrađen od strane najbogatijih pojedinaca i bankarskog sektora je doveo do nejednakosti u društvu u rangu nejednakosti Turskog i Iranskog društva; do globalne finansijske krize; te shodno tome i rušenja „Američkog sna“ koji je postao samo nedostižni san, iluzija.

zaposlenje u svojoj djelatnosti. Iako je, prema zadnjim istraživanjima, među prvi 20 najboljih svjetskih sveučilišta 17 Američkih, prisutni su drugi problemi. Sveučilišta nisu dostupna svima. Troškovi upisa na njih postaju sve viši i studenti su prisiljeni, ukoliko nisu primatelji stipendija, koristiti se studentskim kreditima čije vraćanje, zbog ne baš zavidne stope nezaposlenosti od 8% (među mladima i više), postaje rizično u slučaju nemogućnosti pronalaska adekvatnog zaposlenja. Brojka od 25.000\$ prosječnog duga po završetku studija nije ni prihvatljiva ni poželjna mnogima ma koliko god stremili ka zvučnim fakultetima i njihovim diplomama. Primjerice, bilo bi poželjno da student nakon završenog studija uštedi barem minimalne iznose novca kako bi lakše prošao proces osamostaljivanja, dok s navedenim iznosom duga zapada u značajne probleme koji postaju jako izraženi i potencijalno opasni za opstanak u slučaju

nemogućnosti pronalaska posla netom nakon završetka studiranja što i nije ne-realna opcija. Studentski krediti, općenito, mogu predstavljati tzv. „predatorsko kreditiranje“ zbog asimetričnosti i nejasnoće informacija mladoj populaciji, što nerijetko iskorištavaju nemoralne banke.

Uzrok erozije nekadašnjeg idealisa srednjih klasa, leži u konstantno rastućoj dohodovnoj nejednakosti američkog društva. Društva u kojem 1% pripadnika najvišega sloja prima 20% nacionalnog dohotka, u kojem dohodak prosječnog radnika stagnira godinama, dohodak 0.1% gornjega sloja je 220 puta veći u odnosu na prosječni dohodak 90% društva. Prema Gini-jevom koeficijentu kojim se standardno mjeri nejednakost društva, tj. (ne)jednakost raspodjele ukupnog nacionalnog dohotka, s brojkom 0.47 SAD su bliže zemljama poput Irana, Turske, a miljama daleko od zemalja Evropske Unije. Takva nejednakost raspodjele dohotka nastala zbog prevelikih korporacija, enormnih plaća njihovih direktora, „too-big-to-fail“ banaka, njihovih zajedničkih interesa ugrađenih u interes države, dovode do stagnacije i nemogućnosti napredovanja 99% ostatka društva. Uvezši u obzir da je stopa maturiranja samo 76% te dodavši tome preskupo fakultetsko obrazovanje omogućeno jedino riskantnim zaduživanjem pojedinac gubi mogućnost napredovanja kroz pojedine slojeve društva.

Socijalnih problemi koji opterećuju američko društvo tu ne prestaju. SAD sve više prestaju biti zemlja prilika, a sve češće zemlja neprilika. Promotrimo li i probleme vezane za zdravstveno osiguranje koje ne posjeduju mnogi, s naglaskom na siromašne i nemoćne, koje bi trebalo biti i među ljudskim osnovnim pravima, au SAD-u postaju privilegija i luksuz. Oduvijek osnovna čovjekova potrepština bila je krov nad glavom, dok je posjedovanje kuće ili stana bila asocijacija na „Američki san“, a u SAD-u je u zadnjih par godina oko 200 000 ljudi izbačeno na ulicu zbog nemogućnosti plaćanja hipotekarnih kredita. Zatim, problemi s mirovinskim osiguranjem. Problemi sa sigurnošću, stopom kriminaliteta, ubijanjem ljudi do nošenjem smrtne kazne. Posebno izražen problem visoke stope utamničenja ljudi, u odnosu na 100 000 stanovnika 716 njih je barem jednom zatvoreno u zatvorske ćelije tijekom života i po tome SAD su na prvom mjestu na svijetu. Zbog visoke stope kriminaliteta, i mogućnosti nabavke vatrengor oružja i jurišnih pušaka samo s osobnom iskaznicom i navršenih 18 godina, javlja se problem sigurnosti. Polovica

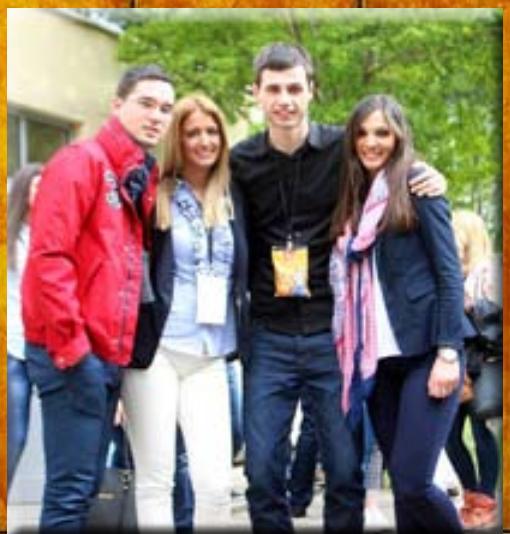
kućanstava posjeduje, registrirano ili ne, oružje u svojim domovima, navodno zbog vlastite sigurnosti. Protiv ograničavanja dostupnosti vatrenih oružja zdušno se bore lobiji kojima njihova prodaja donosi profit; (pri tome kršeći više socijalnih elemenata društva iz snova). Nakon gnušnih zločina, kakav je bio pokolj u Newtownu prije godinu dana kada je mentalno uneravnoteženi, 20-godišnji Adam Lanza jurišnom puškom ubio 26 ljudi, većinom nedužne djece, na taj način osvećujući se društvu koje ga je odbacilo proizvođači imaju rješenje, a to je naravno još više oružja na ulicama gdje „dobri likovi“ trebaju konstantno nositi oružje i ubijati „zle likove“ vjerojatno po uzoru na Stevena Seagala, i druge glumce iz hollywoodskih filmova. Jedini pravi odgovor trebala bi biti misao najvećeg mirotvorca ikada, Mahatme Gandhija: „Oko za oko i cijeli svijet će ostati slijep!“

Nastankom finansijske krize u prosincu 2007. godine svi ti problemi su dodatno pogoršani a posljedice su zbog globaliziranoga svijeta i velikog ekonomskog utjecaja Sjedinjenih Država vidljive diljem svijeta. Takva kriza, najveća nakon Velike depresije iz 30-ih godina 20. stoljeća, produbila je dodatno nejednakost američkoga društva, a ostale prethodno navedene podatke učinila još nepoželjnijima. Podaci i trenutna situacija unutar Sjedinjenih Država zorno pokazuju da to više nije društvo o kojem svi sanjaju jer su očigledno narušeni gotovo svi elementi takvoga društva. Uzrok toga je pretjerana

briga za profit i nebriga za pojedinca, gdje je „ja“ uvijek i svugdje ispred „mi“. Izvodi se zaključak da je nekadašnji „Američki san“ uspjeha nižih i srednjih klasa svijeta, ostao samo to, neostvareni san, iluzija u koju i dalje prema statističkim podacima iracionalno vjeruje većina njenih građana.

Oporavkom ekonomskog sustava koje će neupitno doći (dijelom je već i došao), ekonomski i socijalni problemi neće biti riješeni jer je riječ o strukturnim manjkavostima, (iako postoji volja kod predsjednika Obama da se provedu te reforme i da se SAD vrati na pravi put, u političkoj bitci on to, nažalost, slabo uspijeva) te unatoč i daljoj ekonomskoj i političkoj dominaciji SAD u svijetu, neke druge države preuzimaju primat u socijalno-ekonomskim odlikama nekadašnjeg „Američkog sna“ i (Aristotelovog) idealnog društva. Perfektno uređenim zajednicama i ekonomskim sustavima, usklađenom moći pojedinaca, poduzeća i vlada prisutne su i dalje odlike koje su krasile Američki san, održana je ideja društva jednakih prava, samo se više ne govori o Američkom, nego o Norveškom, Njemačkom, Švicarskom, Australskom snu.

ZAŠTO SE ZAPADNJAČKA PATOKRACIJA BOJI PUTINA?

Nova babaroga

Svi svjetski mediji koji se nalaze u rukama američkih i europskih mogula godinama pjevaju jednu te istu pjesmu, Vladimir Putin je po njima utjelovljenje egoizma, nacionalizma i militarizma povezanog s gangsterima najniže vrste. Naša zemљa ne zaostaje za dobro koordiniranom zapadnjačkom akcijom koja na žalost nema nikakve veze s prikazivanjem istine o tome što se događa u Rusiji, a još manje ima s time tko je zapravo Vladimir Vladimirovič Putin i zašto je on najveća prijetnja vrhu svjetske patokratske piramide koja nas želi što prije uvaliti u Treći svjetski rat.

Iako zapadnjački i pro-zapadnjački političari stalno Putina okrivljuju za laži, obmane, propagandu i manipulacije sa zemljama poput Ukrajine, nevjerojatno je što se dogodilo prije nekoliko mjeseci na Njemačkoj nacionalnoj televiziji n-tv, kada se napravila telefonska anketa o tome, vjeruju li Nijemci Putinu u kojoj su se isti uglavnom izjasnili

Zapadnjaci ne odustaju lako od negativnih atributa koje pridodaju Rusiji i Vladimiru Putinu. Sadašnji predsjednik Rusije je napravio nešto što se prije petnaest godina činilo nemoguće. U kratko vrijeme je od svoje zemlje stvorio svjetsku supersilu koja svoj položaj može zahvaliti ekonomskoj, bankarskoj i energetskoj stabilnosti. Putin je postao trn u oku svim zapadnjačkim psihopatima, otkrijte zašto je to tako.

potvrđno. Nakon toga je uslijedilo slijedeće anketno pitanje: "Podržavate li Putinovu politiku?" na što je 89% Nijemaca odgovorilo potvrđno. Podrška Putinu znači da Nijemci nemaju razumijevanja za politiku koju trenutačno vodi kancelarka Angela Merkel i njena vlada, neposredno nakon objavljivanja ovih interesantnih rezultata, anketa je izbrisana s web stranice, a drugi mediji su je u potpunosti ignorirali.

Kako bismo mogli odgonetnuti tko je zapravo Vladimir Putin i zašto je on toliko velika prijetnja patokraciji u Europi i Americi morati ćemo obratiti pažnju na brojne činjenice koje sigurno niste znali o Putinu i njegovoj vladavini, njih vrlo lako možete provjeriti proguglate li malo Internetom, a ako ste rusofob, predlažemo vam da prije čitanja ovog teksta razmislite želite li živjeti u laži ili biste radije saznali što se događa u svijetu oko vas? **U zadnjih osam godina Putinove vladavine bruto nacionalni dohodak Rusije je narastao za više od 70%. U isto vrijeme**

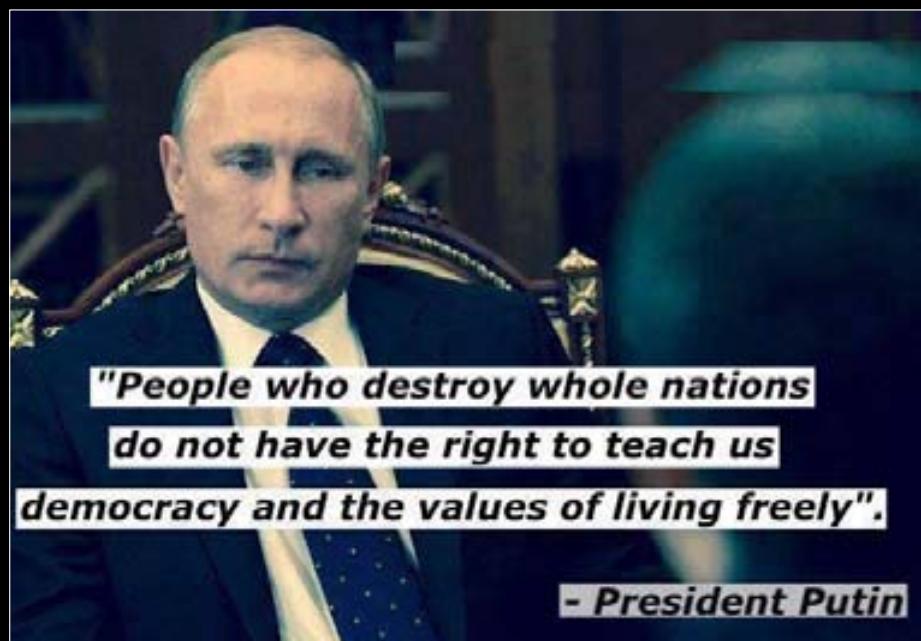
industrija je povećala proizvodnju za nevjerljivih 76%, investicije su narasle za 125%, a siromaštvo se smanjilo za 50%. Prosječne plate građana Rusije su narasle sa 80 na 640 dolara, dok je u manje od deset godina srednji sloj stanovništva narastao sa osam milijuna na 55 milijuna.

Jedan od razloga preokreta u ruskoj ekonomiji je smanjenje korporativnih poreza s 35% na 24%, a Putinova politika je očigledno i te kako popularna jer je ovaj političar drugi predsjednički mandat osvojio sa 71% glasova građana Ruske federacije. Osim impresivnih rezultata na domaćoj ekonomskoj političkoj sceni, Putin se pokazao kako političar svjetskog glasa naročito nakon što je stavio veto na rezoluciju SAD u Vijeću sigurnosti dokazujući kako SAD i Izrael nemaju dokaza o oružju za masovno uništenje u Iraku, te je nakon toga SAD bio prisiljen stvoriti vlastitu aliansu kako bi ilegalno okupirao i prisvojio naftna bogatstva Iraka, pod premisom „rata protiv terorizma.“ S obzirom da ratnim huškačima u SAD-u nikako ne odgovara Iran i Sirija koji šuruju s Rusijom, stvoren je ISIL, a sve ono što se danas događa na Bliskom istoku i te kako pokazuje koliko se najužasniji umovi današnjice pribavljaju Putina i njegove ekonomske politike.

Uz pomoć laži i prijevara stvorit ćemo rat!

Moto izraelske tajne službe MOSSAD glasi „By Way Of Deception, Thou Shalt Do War“ ili Uz pomoć prijevara stvorit ćemo rat, čini se da bi ova sramotna rečenica mogla objasniti sve ono što se danas događa na globalnoj političkoj sceni pa čak i razlog zašto je Putin opasan „po život“ onih koji se vode takvim motom. Svima onima koji prate političke makinacije je jasno kako su događaji u Ukrajini trebali poslužiti da bi se Putina prisililo na vojnu intervenciju u ovoj nesretnoj izmanipuliranoj zemlji. No umjesto vojske, Putin je u Ukrajinu poslao humanitarnu pomoć. Sjećate se fame o tome da se ispod robe s lijekovima i hranom, nalazi oružje i municija, no zapadni inspektori i granične snage Ukrajine nisu uspjeli pronaći ništa od sredstava za destabiliziranje Ukrajine. Pa ipak, zapadni i američki mediji su nastavili ocrnjivati Putina predstavljajući ga novim Hitlerom, kako je to „lijepo“ izjavio vrli princ Charles od Walesa.

Da nešto definitivno nije u redu s našim društvom pokazuje činjenica kako je Barack Obama dobio Nobelovu nagradu za mir iako je pokazao da mu je mir zadnja stvar na pameti dok Vladimir Putin ne prestaje biti babaroga iako stalno poziva na mir i mirna rješenja svih trenutačnih kriza (koje su izazvale američke i izraelske tajne službe). Putin se otvoreno zalagao protiv destabilizacije i okupacije Libije, ali to nimalo nije zaustavilo zaljubljenike petro-

dola da Gaddafija skrate „za glavu.“ Libija je danas nestabilna zemlja s uništenom infrastrukturom, a što su sve Libijci izgubili možete pročitati ovdje.

Istina ipak dolazi na vidjelo

Najveći se bauk od Putina stvara u SAD-u, pa ipak postoje iznimno važna svjedočanstva „ljudi od struke“ koji su o Putinu izvijestili na način koji se prosječnom Amerikancu i zapadnjaku nikako neće svidjeti. Posjetite li web stranicu „Russia: Other Points of View,“ i pročitate li tekst „Russia report: Putin“ kojeg je napisala politologinja, diplomata i građanska aktivistica svjetskog glasa Sharon

Tennison, uočiti ćete neke vrlo važne informacije koje svakako moramo prenijeti:

- *Dok se situacija u Ukrajini pogoršava, a do nas dopiru očigledne laži, dok se stvara negativna fama o Rusiji i Vladimиру Putinu, vrijeme je da otkrijemo kako stvarno stoje stvari.*
- *Putin očigledno ima svojih mana i pravi greške, no zahvaljujući vlastitim iskustvima s ovim političarom i iskustvima kolega diplomata koji su imali prilike komunicirati s Putinom, treba napomenuti kako je on snažna i odgovorna ličnost, čovjek od riječi s nevjerojatnom kreativnošću.*

- On je očigledno odličan analitičar i dugo-ročni planer, lider koji bez velike pompe radi i ustvara na održavanju svojih zadataka i ispunjavanju zacrtanih ciljeva. Iako se nalazi pod rafaljnom paljbom bezočnih laži i krivokletstava, on svojim radom pokazuje svoje kvalitete.
- Bez riječi sam promatrao kako se Putin demonizira od početka 2000. godine. Na koncu sam sve te informacije predočila u knjigu koju sam izdala 2011. godine, no umjesto da ljudi počnu razmišljati svojom glavom, proglašena sam ljubiteljem Putina, takvo što uopće nije neočekivano, naročito ako se zna da američki građani svoju predstavu o svijetu dobivaju od strane CNN-a, Foxa i MSNBC-a.

Čečenija voli Putina, zar je to moguće?

07.10.2014. Putin je proslavio svoj 62. rođendan, takva stvar ne bi bila nimalo inte-

resantna da se u Groznom – glavnom gradu Čečenije nije skupilo preko 100.000 Čečena obučenih u boje svoje nacionalne zastave i zastave Rusije kako bi Vladimiru Putinu čestitali rođendan. Za sve one kojima povijest nije jača strana, podsjetit ćemo da je Putin u Čečeniji vodio rat protiv terorista nalik na one u ISIL-u (ISIS-u) koji su (gle čuda) bili aktivirani CIA-inim i MOSSAD-ovim spletkama, dok je cijeli svijet prikazivao bradate teroriste kao hrabre partizane, a Putin je naravno opet bio babaroga i diktator koji želi uništiti i prigrabit jednu malu Čečeniju. Srećom po nas, građani Čečenije su pokazali koliko nas mediji lažu, a koliko im je Putin drag se moglo čuti satima jer je svjetina uzvikivala u isto vrijeme „Čečenija“ i „Rusija.“

U strahu su velike oči!

Amerika svoju poziciju u svijetu može zahvaliti petro-dolaru, točnije nacionalnoj valuti kroz koju se prodaje i kupuje nafta

i zemni plin gotovo svugdje na planeti, te super jeftinim energetima koje SAD nemilice troši, no zahvaljujući sve većem utjecaju BRICS-a, brojnim rusko-kineskim i rusko-iranskim ugovorima čini se da je petro-dolar stvar prošlosti. 13.10.2014. Rusija je s Kinom potpisala 30 novih ugovora, uključujući i stvaranje novog plinovoda koji će uvelike zadovoljavati kineske potrebe za zemnim plinom, te stvaranje super brzih željezničkih pruga i vlakova koji će ove dvije zemlje povezivati na svim koridorima. 20.05.2014. Rusija i Kina su potpisale jedan od najvažnijih ugovora koji se Obami i njegovim ratnim huškačima nimalo ne svjeduju, naime ove dvije države više neće plaćati naftu i plin u dolarima, već nacionalnim valutama. Ugovor o suradnji su potpisali kineski predsjednik Xi Jinping i Vladimir Putin.

Samo u 2014. godini Kina i Rusija će razmijeniti naftu, plina i novca u vrijednosti od 100 milijardi dolara. Nedugo nakon ovog potpisivanja sreli su se političari iz vrha Brazila, Rusije, Indije, Kine i Južnoafričke republike kako bi dogovorili trgovinsku i ekonomsku suradnju koja će u potpunosti zaobići američki dolar. Orkestrirana mržnja prema Putinu, pokretač ovih planova sada dobiva sasvim novo značenje. Do sada je Kina bila glavni faktor u robno-novčanoj razmjeni kroz američki dolar, ali utjecaj BRICS-a i promicanje vlastitih valuta u novonastaloj trgovackoj uniji uvelike mijenja položaj SAD-a na globalnoj sceni, točnije deklasira ga na najniže grane u zadnjih 100 godina.

Europa u škripcu

Dugo je „Južni tok“ predstavljan kao najvažniji osiguravatelj energetske stabilnosti u EU, iako je Obama uspio uvesti sankcije Rusiji, zabijajući time nož u led EU, naročito ako se zna da je Njemačka i srednja Europa energetski ovisna o Rusiji, dok su najveći ulagači na tržištu Velike Britanije Rusi, EU je nastavila poslušno slušati gospodare preko velike bare, tvrdeći kako im je u interesu samo jedno – „borba protiv ilegalne aneksije Krima i namjerne destabilizacije okolnih suverenih zemalja.“ Čak je i Hrvatska ostala kratkih rukava zbog sankcija koje je promovirala SAD, jer naši poljoprivrednici nemaju kome prezentirati svoje mandarine i drugo voće i povrće.

Koliko sankcije mogu utjecati na Rusiju?

U gospodarskom smislu sankcije neće preterano naškoditi, iako će sada Rusija tu istu robu kupovati na drugom mjestu za nešto veću cijenu. Meso, voće i povrće će na rusko tržište dolaziti iz Kine, Brazila, Srbije, Indije i JAR-a. Stvaraju se nove veze, otvaraju nova tržišta. Rusija je najnovijim ugovorima osigurala sve što treba kako bi jednostavno zaobišla zapadnjačke sankcije. Ono što bi moglo pred-

stavljati problem je najnoviji pad cijena nafte. Očekuje se stabilizacija cijena nafte na oko 50 dolara po barelu, a da bi Rusija održala svoje postojeće planove za godinu koja je pred nama, ona bi trebala biti barem duplo veća. Za ovakav rasplet situacije postoji više scenarija, od toga da SAD preko svog saveznika Saudijske Arabije odnosno OPEC-a ruši cijenu zbog Rusije, do toga da Saudijski ţele zaustaviti američko vađenje nafte iz škrljca. Bez obzira koji je scenarij točan, ovo predstavlja trenutno najveću opasnost za dugoročnu održivost

Rusije u ekonomskom smislu. Osim pada standarda građana koji se već događa, ovo bi moglo pogoditi i Rusiju kao vojnu silu, jer bi uskoro se moglo dogoditi da budu primorani obustaviti ambiciozni plan modernizacije vojske koji su pokrenuli. A time bi oslabila i vojna industrija koja je poslednjih godina bila važna izvozna komponenta u državi.

A što je s Maidanom?

Reuters je nedavno objavio tekst u kojem se pokazuje kako su stotine prosvjednika na

Maidanu ustvari bili ubijeni od strane snajperista koji su bili plaćenici zapadnjačkih sila, poglavito SAD-a. Ukrajinska kriza je u očima zapadnjaka stvorena od strane proruskih krvnika, no ne zaboravimo nedavnu objavu estonskog ministra vanjskih poslova koji je također otkrio da su snajperisti na Maidanu bili plaćenici organizatora prosvjeda, dakle navodnih slobodarskih snaga koje danas „vladaju“ u Ukrajini (točnije koji to uzaludno pokušavaju). Ukrajina nikada više neće biti ista.

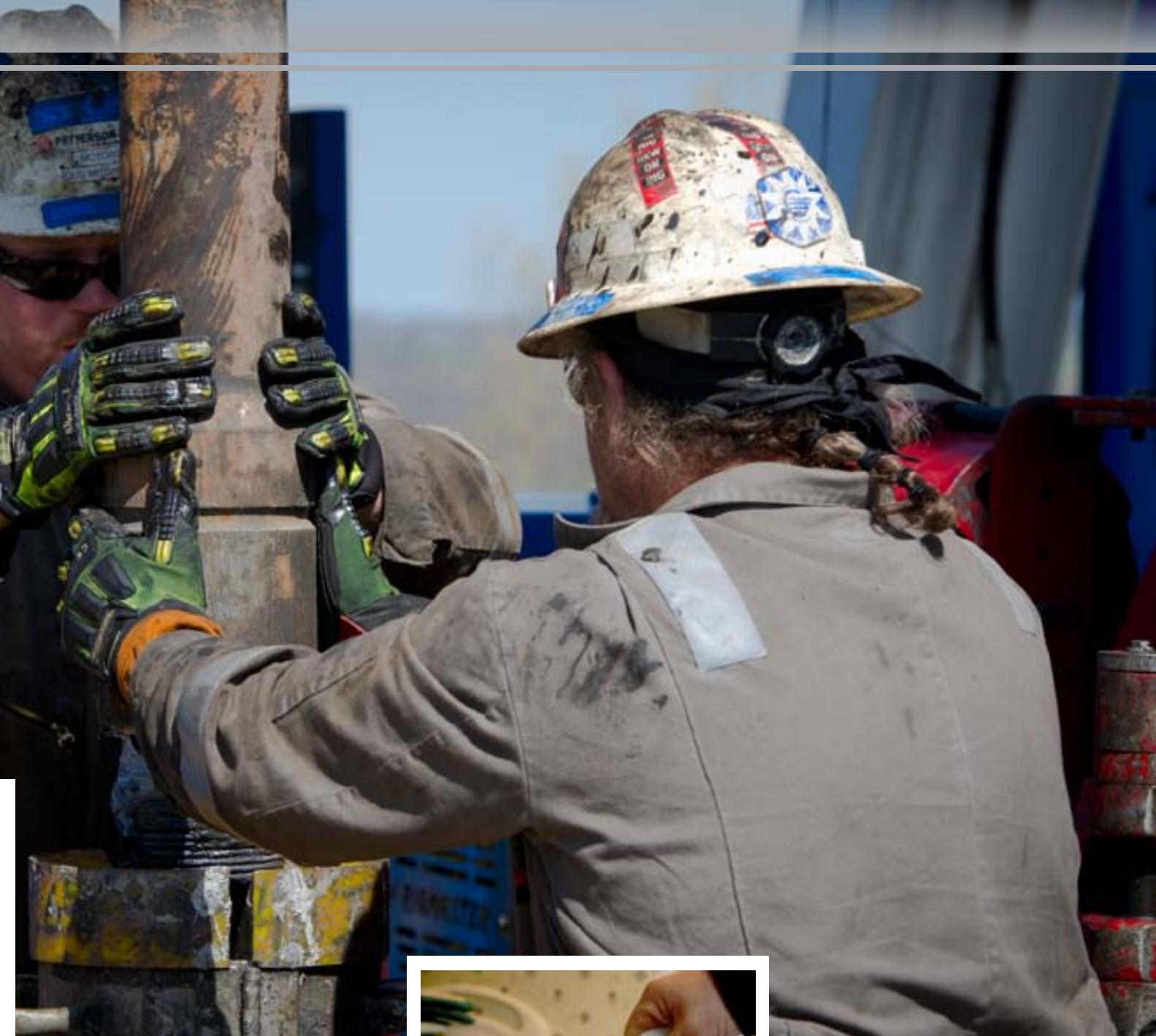
Plin i nafta iz stijena

Otkrivena je nova metoda vađenja prirodnog plina i nafte, kako izgleda taj proces, kako je došlo do njegova otkrića i primjene te koje su mu posljedice?

Brojni ratovi, međunarodne razmirsice, eksploatacija zemljišta, onečišćavanje okoliša u vidu zagađenja čistog zraka i vode, emitiranja stakleničkih plinova te globalno zagrijavanje su za uzrok imali zajedničko ishodište, energente: naftu i prirodni plin. U trenutku kada se dostupne, ekonomski isplative, rezerve nafte i plina smanjuju, a potražnja za njima raste zbog sve veće potrošnje u tržištima u nastajanju (emerging markets) javlja se pitanje dalnjeg iznalaženja energetika.

Sjećanje na černobilsku nuklearnu katastrofu još uvijek nije izbljedjelo, a u ušima još odzvanja tsunami koji je uzrokovao eksplozije unutar reaktora nuklearke u Fukushimi, ponovo se oživjava svijest o opasnosti radioaktivnog materijala o čemu svjedoči i program Bundestaga, „Energiewende“ o затvaranju svih nuklearnih postrojenja u Njemačkoj do 2022.godine te okretanje obnovljivim izvorima energije, vjetroelektranama i solarnim čelijama. Zbog velikih oscilacija u energetskoj mreži takvih izvora energije,

većih cijena energetika zbog viših troškova, niske stope povrata s dugim vremenom potrebnim za vraćanje uloženog, oni destimulativno djeluju na investitore, a viša cijena znači i veće troškove kompanijama i kućanstvima koja koriste energiju dobivenu tim izvorima. Kućanstvima se na taj način snižava raspoloživi dohodak i smanjuje potrošnja, a kompanijama se otežava profitabilno poslovanje i javlja se želja za drugim, jeftinijim energetikama.

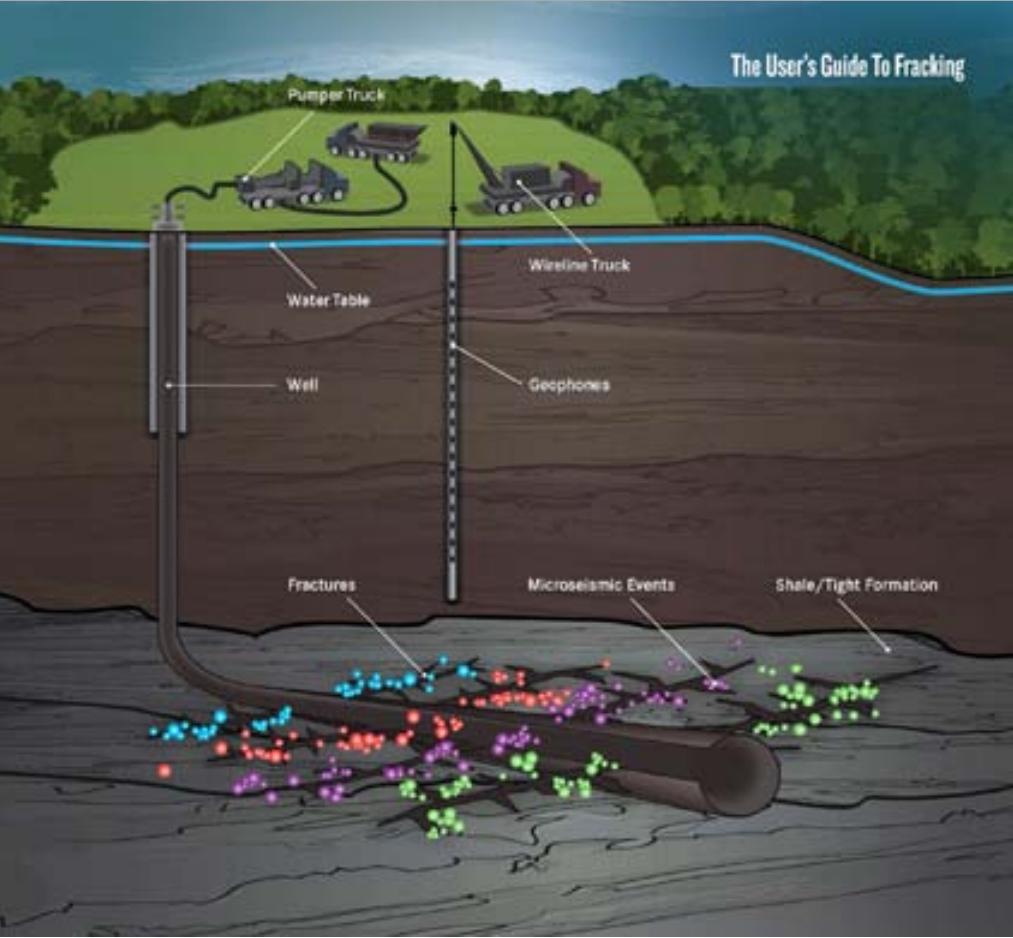
Uz zagodenja koja stvaraju tradicionalni načini vađenja nafte (npr. izljevanje nafte u Meksičkom zaljevu), plina te korištenja ugljena (emitiranje sumpora i stvaranje kiselih kiša), vršena je potražnja za drugim potencijalnih oblicima eksploatacije energetskih rezervi. Uostalom, uz važeću činjenicu da onaj tko kontrolira

naftu kontrolira djelomično i cijeli svijet, te posljedično tome brojnost sukobljenih međunarodnih i međukorporacijskih interesa za energente navodi na zaključak da su istinski razlozi te potrage ipak nešto drukčije prigode. U doba recesije i nedostataka aktualnih energetika te poklapanja okolnosti vezanih za pogodnosti procesa, uz malo uvedene propagande, zapravo je samo pronađeno pogodno tlo za sijanje booma eksploatacijom naftne i pline novom/starom tehnologijom iz, ne bi vjerovali, stijene, škriljevca.

„Fracking“

Proces kojim se danas iz sedimentnih, nepropusnih stijena dobivaju energetici kolokvijalno se zove „fracking“, preciznije hidrauličko frakturiranje stijena. Proces

teče na način da se nakon otkrivanja stijene bogate plinom i naftom, koje se mogu naći i na 2000 metara dubine kamionima prevoze enormne količine pjeska, vode te kemikalija na mjesto pronašla. Vrši se okomito bušenje do potrebne dubine te nakon toga horizontalno do ciljne stijene u kojoj se nalaze energenti. Kroz buštinu se provlači cijev u koju se pri visokom tlaku upumpava smjesa vode, kemikalija i pjeska. Prosječno za jednu buštinu je potrebno 8 milijuna litara vode, što je gotovo dovoljno za pokriće dnevne potrošnje Mostara, nekoliko tona pjeska i 200.000 litara kemikalija. Udarom u stijenu škriljevca smjesa uzrokuje mnogobrojna napuknuća iz kojih cure energenti i prenose se na površinu, a pukotine se zatvaraju.

Povijest procesa

Informacija da se u pojedinim kamenjima kriju nafta, plin, čak i tragovi urana stručnjacima je poznata od ranije, sedući do 60-ih godina 18. stoljeća kada se tekućina prvi put iskoristila za razbijanje stijena. Od tada mnogi faktori su doveli do revolucije koju trenutno uzrokuju plin i nafta iz škriljevca u SAD-u, a uskoro će vjerojatno i u ostalim zemljama. Osim utjecaja na okolinu koji uvijek izaziva kontroverze kad je riječ o energentima, počevši od hi-

droelektrana koje su potapala velika naseljena područja prisiljavajući stanovnike na selidbu uz simboličke naknade do izgradnje nuklearnih elektrana i velikog spektra opasnosti koje iz njih proizlaze, problem je bio i

ekonomski prirode jer pronađenje načina na koji bi eksploatacija bila ekonomična nije bilo jednostavno.

Proces je otkriven 1947. godine od strane kompanije Stanolind Oil koja je iscrpila neznatnu količinu plina iz vrlo lako lomljivih škriljevaca, a prvi put je komercijaliziran 1949. godine. U počecima, šire korištenje energenata iz stijena je bilo neekonomično, razne regulacije su sprječavale eksploataciju, a proces nije bio dovoljno razvijen da bi dosegnuo veće dubine i razbio čvršće stijene. **Cijena nafta i plina nije bila dovoljno visoka za pokriće troškova sve do današnjih dana, jer je njegova cijena sve do naftnog šoka 1973. godine bila niža od 3\$, a sve do 2004. godine nije prelazila 32\$.** Stalno su vršena ulaganja u istraživanje i razvoj metode „frackinga“, a najveći preokret je napravio poduzetnik George Mitchell. Dugogodišnjim radom, ulaganjem 6 milijuna \$ 1980-ih i 1990-ih znatno je unaprijedio tehniku razbijanja stijena otkrivši prednosti horizontalne putanje smjese i većeg pritiska pod kojim smjesa razbija stijenu, te od eksperimentalne tehnike stvorio energetsku revoluciju. Nazvan je „ocem frackingu“. Njegovu tehniku prihvatile su i kompanije zbog snižavanja troškova što danas uz visoke cijene energenata eksploataciju iz škriljevaca čini ekonomičnom.

Na putu razvoja „frackinga“ kroz povijest stajale su i regulacije, ali su postupno otklonjene. 1974. godine stupio je na snagu Zakon od zaštiti podzemnih voda i zabrani upumpavanja bilo kakvih tekućina, ali je donesena odluka o izuzeću procesa kojima je primarna svrha eksploatacija energenata

što je izazivalo polemike dugi niz godina. Ključna odluka donesena je 2005. godine za predsjednikovanja Georgea W. Busha. Zakon o energetskoj politici kojim se proces „frackinga“ izuzima od Zakona o čistoj pitkoj vodi, sigurnoj vodi za piće, čistom zraku, Zakona u svezi s ispuštanjem toksičnih elemenata i zakona o državnoj politici vezanoj za okoliš, što je uz prethodne okolnosti stvorilo temelj da plinska revolucija iz škriljevaca uzme maha diljem svijeta uzrokujući pretumbavanja na energetskom i geopolitičkom planu država i kompanija.

Propaganda korporacija

Ako se stavimo na trenutak u kožu vlasnika multinacionalnih kompanija čini se logičnim da nakon što se toliko uvjeta „poklopi“ za uvođenje nove metode iskorištavanja plina iz stijena, zašto ne riješiti i onaj jedan, najkontroverzni problem, posljednju prepreku ka novom naftnom boomu, stjecanju moći i profita, problem ekološkog utjecaja ovakve tehnologije. Njima, koji već posjeduju uhodane tehnike „propagiranja“, stvaranja mitova,

STOP Fracking

bacanja prašine u oči i stalnog pričanja bajki kao maloj djeci onima od kojih većina, kao i svugdje, nije kritički orijentirana dok problem ne dođe do njih samih, to ne predstavlja problem, dapače.

Smišljena je medijska propaganda s ciljem uvjeravanja ljudi u perfektnost „frackinga“. Metoda je bila pomno smišljena i sustavno razrađena. S obzirom da je riječ o novom procesu o kojem ljudi nisu imali mnogo informacija od prije, osim ako nisu stručnjaci na polju energetike, uvjeravanje u nešto o čemu nemate dovoljno pouzdanih i nepristranih informacija i uspješnost propagande nije začuđujuća. Promotrimo kako ta propaganda djeluje u trenutku Vašeg prvog susreta s „frackingom“.

Pročitate li na internetu ili vidite na televiziji, onako usput, ponešto o ovom procesu dobivanja plina čut ćete priče o energetskoj revoluciji koja će promijeniti svijet, sniziti cijene energenata, osigurati ekološki prihvatljivu eksploraciju, čut ćete kako je riječ o savršenom, potpuno sigurnom postupku ekstrakcije plina koji ne uzrokuje zagađenja okoliša, jer još nijedno nije dokazano. Na prvu ili ako nemate usađenu naviku kritičkog razmišljanja pomislite da je to revolucija za sve nas, da to trebamo proslaviti, nema više nuklearki, zagađivanja okoliša, globalnog zagrijavanja o kojem ste već slušali razna lamentiranja na tv-u, pri tome i nesvesni da izgledate poput starleta i manekenki koje noseći skupocene nakite od zlata, iskopane robovskim radom negde u Africi, glume moralne vertikale propagirajući mir u svijetu.

Ukoliko pak, smognete hrabrosti i kritički promislite samo na trenutak, ostanete zbumjeni. Za početak zapitate se: "Postoji li uopće nešto savršeno i pri tome potpuno sigurno?". Onda se sjetite da je riječ o energetici gdje ne da ništa nije sigurno, nego svaki proces, kakav god on bio, uzrokuje zagađenja, stalne opasnosti koje više nad glavom, dugotrajne zavrzlame, Černobil, Fukushime pa sve do bezazlenih Ombli. Nakon toga pogledate tko zapravo pruža te informacije. Vidjevši vlasnike korporacija s milijarderskim iznosima na svojim tekućim računima kako se nevino osmijehuju i hvale kako će zauvijek promijeniti svijet, stvar pomalo postaje jasnija. Zatim, ugledate političare koji se hvale jeftinijom energijom za građane i taman kad ste uvjereni da sve je to farsa, odlučite još i pročitati što o tome pišu eminentni ekonomski časopisi, koje smatraste kompetentnima i nepristranima. Pročitavši u njima kako je ipak to posve siguran proces i kako je George Mitchell, „otac frackinga“, Tesla 21.stoljeća, sve vam to djeluje zbu-

njujuće i pomislite da su moguće samo dvije stvari: da ste sve sebi umislili misleći da ste pametniji od svih tih uspješnih poduzetnika, političara i ekonomista ili s druge strane da je došlo do toga da se više nikome ne može vjerovati, čak ni ekonomistima iz čijih knjiga ispite polažemo. U tom trenutku se bacite na daljnje proučavanje procesa pokušavajući izbrisati dosadašnje misli iz glave i promisliti ponovno „čiste glave“.

Tako otprilike izgleda susret „kritičkog“ laika s ovom novom tehnologijom. Odlučivanje o korištenju ovakve propagande ne zvuči nelogično za korporacije jer dok ljudi shvate da je „fracking“ vrlo sličan ostalim procesima, bit će već kasno. Kad se kola zakotrljavaju tko će ih zaustaviti, a već su zakotrljana. Energetski boom u SAD-u je aktualnost i ekološki problemi ga zaustaviti neće. Već sada su zabilježene 30% niže cijene plina te projekcije o snažnom povećanju proizvodnje plina i nafte te o tome da će SAD postati najveći proizvođač nafte u svijetu do 2020.godine prešižući Saudijsku Arabiju. Apsolutna energetska neovisnost, za čijim postizanjem dosada nisu birali sredstva i za kojom žude još od naftne krize 1973. godine kada su zemlje OPEC-a i Iran pokazale tko je gazda zaustavivši prodaju nafte SAD-u sad im je nadomak ruke.

Kakav je zapravo „fracking“ proces?

Prednosti „frackinga“ su u tome što omogućava pristup novim izvorima energenata,

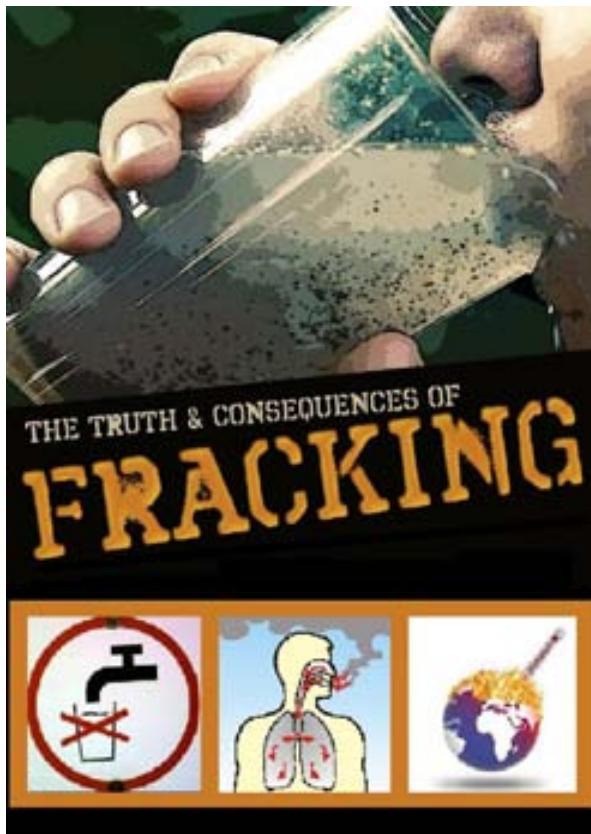
njihovu nižu cijenu i veću dostupnost, potencijalno bolju diverzifikaciju moći na više kompanija potičući zdravu konkurenčiju. Čovječanstvo se oduvijek snalazilo tako da problem nestanka energenata i ne zvuči (previše) zabrinjavajućim, a veću konkurenčnost na tržištu energenata teško je očekivati zbog monopolja najvećih kompanija koje ga zadržavaju svim silama tako da je nerealno očekivati neke izražene koristi za većinu ljudi od otkrića i primjene ovog procesa.

Iz tog razloga, u budućnosti kad stvari dođu na svoje mjesto i ljudi shvate sve implikacije ovog procesa, kao i kod ostalih, više će biti govora o zagađenju i negativnim stranama istog, nego li o koristima koje on donosi, jer one nisu novost koja će učiniti život boljim.

„Fracking“, naravno, nije siguran proces, nosi sa sobom stanovitu dozu rizika, opasnost curenja plina, zagađenje okoliša i slično, ali ipak u nečemu postaje avangarda, prvi je ovakav proces koji ima dosta veliku vjerojatnost zagadživanja najdragocjenijeg prirodnog spoja koji je do sada ipak uspijevao izbjegavati veća zagađenja eksploracijom. Riječ je o spuštu H2O, pitkoj vodi.

Proces frakturiranja stijena uzrokuje zagađenja podzemnih voda na više načina. Prvi je mogućnost istjecanja plina, metana ili kiselog plina, prilikom njegova izvlačenja na površinu, a drugi i češći je miješanje brojnih kemikalija koje se koriste u smjesi za razbijanje stijene s podzemnim vodama koje pučanstvo koristi za piće uzrokujući bolesti kod stanovništva u okolini izvora plina. Nije rijedak slučaj ni masovnog uginuća stoke jer od korištenih 200 000 litara kemikalija, mnoge vrste od njih su prema Zakonu o čistoj pitkoj vodi ili kancerogene ili veliki zagađivači zraka, ali kompanije pronalaze rješenja u tim slučajevima u vidu ne otkrivanja podataka o točno korištenim kemikalijama ili otkrivanja korištenja samo dopuštenih, a kada se pojave zdravstveni problemi kod ljudi oni se prisipaju drugim uzročnicima ili im se plaćaju velike sume novca da drže jezik za zubima sklapajući ugovore u kojima potpisuju izjavu da sve trenutne bolesti i one koje će možda dobiti s vremenom ne mogu pripisati blizini izvora nafte i plina.

Voda, oslovljena kao izvor života, se pri „frackingu“ prvo troši u potrebnoj smjesi za razbijanje stijena, a kasnije ju i sam proces zagađuje, stoga mnogi ljudi koji su osjetili nuspojave procesa govore kako se bez nafte i plina živjeti može, a bez vode ne. Kompanije imaju drugačiju računicu.

ARKTIK: ledeni briješili novo krizno žarište

ako će ga mnogi danas nazvati kontinentom, Arktik ipak predstavlja 'samo' ledeni briješili koji se prostire na Sjevernom ledenom moru, a koji se zbog globalnog zatopljenja sve više cijedi i pretvara u vodenu površinu. Već su stari Feničani, dok bi plovili morima, znali da se u blizini Sjevernog mora nalazi „rub Zemlje“, vodena površina ispunjena bijelim plovećim brdima, a raniji pomorci bi se tijekom plovidbi prema Sjeveru orientirali prema zviježđe prozvali Arktos, a zemlju ispod njega Arktik. Danas je ovo područje puno više od samog briješila koji pluta Sjevernim morem. Posljednjih godina došlo je do saznanja da se u sjevernom području Arktičkog kruga nalazi nevjerojatna četvrtina neotkrivenih zaliha nafte i prirodnog plina, a cijena tih rezervi bi, uzimajući u obzir današnje cijene nafte na tržištu, iznosila enormnih deset bilijuna američkih dolara. Uz to, količine prirodnog plina koje su i do tri puta veće od sadašnjih rezervi nafte, zainteresirale su vodeće svjetske sile koje nisu okljevale u slanju svojih znanstvenih ekspedicija na ovo područje kako bi si osigurale suverenitet nad ovim područjem.

Geografski gledano, do Arktika dosežu dijelovi Rusije i Kanade, područja Grenlanda, Aljaske, Islanda, Laponije te Svalbarda pa se, uzimajući to obzir, može zaključiti kako će ovo područje postati i krizno žarište, odno-

sno novo bojište vodećih svjetskih sila. Rusi i Kanađani već njeguju tradiciju čuvanja ovog golemog posjeda vojnim trupama kako bi se osigurali od prodiranja drugih velesila na područja Arktika, ali takvo što rezultira i reakcijom najjačih zemalja svijeta. Kako bi smanjili utjecaj Rusije i njen pokušaj da očuva ovo bogatstvo prirode, koje obiluje izvorima plina i nafte, za sebe, Anglo-američke snage osmisile su takтиku kojom bi izbacile Ruse iz utrke za Arktik. Naime, International Finance Organization – Međunarodna finansijska organizacija – pokrenula je projekt „Rustec“ kojim bi se u području regije Murmansk dalo izgraditi na desetine vjetroelektrana, a koje bi proizvodile i isporučivale električnu energiju preko Baltičkih zemalja sve do Europske

Unije. „Rustec“ se Rusima otvara prilika da pokažu interes za očuvanjem planete, budući da se radi o ekološkom iskorištavanju ovog ledenog briješila, međutim, prava se igra odvija u pozadini priče. Ovim bi se projektom, zapravo, Rusi izbacili iz ekonomsko-energetskih ugovora s EU te bi se time otvorio čist put angloameričkim snagama ka iskorištavanju nafte i plina na Sjevernom polu. Naravno, ovakav projekt iziskivao bi velike količine financijskih sredstava kojima Rusi trenutno ne raspolažu ili smatraju da je prevelik rizik investirati u „Rustec“ tako da je ovaj projekt zasad na čekanju.

Dok Amerika plete svoje igrice kako bi si omogućila iskorištavanje prirodnog potencijala, Rusija se ne predaje u obrani 1 200

000m² na koja polažu prava. Još 2007. godine, postavili su titansku rusku zastavicu na morsko dno ispod Sjevernog pola, a u ljeto iste godine poslali su vlastitu znanstvenu ekspediciju koja je utvrdila kako je podvodni greben Lomonosov, postavljen sve od Grenlanda do Sibira, produžetak ruskog teritorija. Kako bi omogućili vađenje nafte iz nedostupnijih područja Arktika, najavili su gradnju plutajućih nuklearnih elektrana, a koje bi imali prostor za skladištenje nuklearnog otpada. Model jedne od njih već je u fazi izrade u području Sjeverodvinska.

Kakvo bi to bilo krizno žarište da se samo dvije zemlje za njega bore – Kanada također želi svoj dio kolača budući da dobar dio njenog geografskog područja pripada Arktiku. Onog trenutka kad su Rusi spustili svoju zastavicu ispod Sjevernog mora, Kanađani su odlučili reagirati na način da su odlučili otvoriti centar za obuku vojske koju bi obučavali za ratovanje za Arktik, a uz to su najavili gradnju vojne luke za brodove dubokog gaza u Nanisiviku, sjevernom gradu ledenog brijega. Ovome treba dodati i činjenicu da će se kanadski Rangersi, odnosno dio kanadske vojske, raspoređiti u sjevernim krajevima. Riječ je o onim vojnicima koji su obučeni za djelovanje na posebno niskim temperaturama. Kao da sve to nije dovoljno, planira se izdvojiti i 5 milijardi kanadskih dolara za nove ledolomce koji bi istraživačima olakšali posao

u prikupljanju dokaza koji bi opet olakšali posao samoj Kanadi u dokazivanju svoj suvereniteta nad ovim područjem. Ono u čemu Kanada ima prednost nad Rusijom u ovom nadmudrivanju jest iznimno jak saveznik koji im daje vjetar u leđa – Amerika. Gotovo je nemoguće zamisliti ikoga tko bi se mogao izboriti za bilo što danas ako Amerika ne daje zeleno svjetlo, ali Putin je sam više puta dokazao da se može boriti s Amerikancima na bilo kojem području, posebno kada se radi o zau-

zimanju teritorija koji vrlo vjerojatno pripada Rusima. Stoga je i na ovu američku podršku uslijedio odgovor Rusa. Došlo je do razvijanja prve suvremene nuklearne podmornice klase Borei, a upravo je ta klasa podmornica zamijenila dotadašnje modele kojima su Rusi raspolagali u svojoj ratnoj mornarici. Ovakav potez donekle je uplašio Amerikance budući da se radi o iznimnoj opremljenoj podmornici za koju Rusi tvrde da može probiti i proturaketni štit, a uzimajući u obzir kako je Rusija ostvarila svoje naum glede političkih i ratnih zbivanja u Siriji, ali i Gruziji prije nje, Amerika bi napravila pogrešan potez kada ne bi doživjela ozbiljno ove ruske poteze. Da bi se stvari na Arktiku dodatno zakomplificale pobrinula se i najmnogoljudnija zemlja svijeta; pod vodstvom Xi Jinpinga, Kina je pokazala svoj interes za arktičkim zemljama. Ono što im ide u prilog jest stvaranje novih plovnih ruta na Sjevernom moru, iznad Rusije, koje skraćuju udaljenost između Sjeverne Europe i Šangaja čime se automatski skraćuju i transportni troškovi, a uz to se javlja sve veći broj brodova. Iako se Kina ne služi igricama poput Rusa ili Amerikanaca, brojni ekolozi pokazuju zabrinutost zbog vojnih ili sigurnosnih implikacija koji mogu uzrok kineskih interesa. Također, za razliku od konkurenata, Šangaj se još uvek nije očitovao oko politike na Sjevernom moru.

Uzme li se u obzir što se sve dosad događalo kada su u pitanju bili izvori nafte ili drugih energenata, jasno je da bi i Arktik mogao postati novi centar interesa svjetskih sila. Hoće li doći do eventualnih sukoba oko ovog područja teško je reći sa sigurnošću, no promatrajući ne samo prošlost, nego i sadašnje aktivnosti velikih igrača može se pretpostaviti kako nitko neće biti posebno prijateljski nastrojen u prepunjivanju djelića teritorija na Sjevernom moru. Bilo kako bilo, jasno je da se već sad Arktik nalazi tik uz bok Bliskog istoka i Centralne Azije, bar kad govorimo o bogatstvu kojeg nam daje majka priroda.

DIVOVIMEN

A photograph of four large stone Moai statues standing on a rocky platform under a blue sky with scattered white clouds. The statues are facing towards the right of the frame. The one on the far left has a large, flat topknot (pukao).

NADŽMENTA

GIORGIO ARMANI

Giorgio Armani je predsjednik i CEO Armani grupe i jedini vlasnik Giorgio Armani SpA, jedne od vodećih svjetskih modnih i dizajnerskih kuća, s 5.000 zaposlenih, 13 tvornica i mrežom od 500 ekskluzivnih prodavaonica u 46 zemalja diljem svijeta. Pod vodstvom gospodina Armanija, Giorgio Armani SpA danas je jedna od nekoliko preostalih nezavisnih, privatnih tvrtki u ovom sektoru, s dokazanom strategijom poslovanja, koja je pokazala svijetu snagu i potencijal marke Armani.

Giorgio Armani je rođen 11. srpnja 1934. godine i sa bratom i sestrom je odrastao u industrijskom gradu Piacenza u sjevernoj Italiji. Armanijevi su se preselili u Milano 1949. Armani je išao u medicinsku školu dvije godine, ali je odustao 1957. kako bi prihvatio posao kao prodavač za La Rinascente robnu kuću, gdje je radio oko sedam godina. Radio je kao modni dizajner za Hitman, Nino cerut (Nino Cerruti) tvrtku muške odjeće, prije nego što je počeo raditi kao „frilenser – dizajner“ 1970. godine.

Nakon nekoliko godina rada kao „frilenser-dizajner“, Giorgio Armani je bio spreman uložiti energiju u vlastiti brand i prati prijedlog svog prijatelja Sergia Gallootija da zajedno otvore tvrtku. Godine 1975., 24. srpnja, dva partnera su osnovala Giorgio Armani SpA i lansirala mušku i žensku liniju konfekcije. Njegov androgeni pristup rijetko bi razočarao modne kritičare, koji se poslušno, svake sezone, pojavljuju na događaju u njegovoj palači iz 17. stoljeća na Via Borgonuovo u središnjem Milanu. **Armanijev ugled je rastao kao rezultat popularnog filma Američki žigolo (1980.), u kome je glumac**

GIORGIO ARMANI

Richard Gere predstavljen kao otmjeni vlasnik ormara punog, po mjeri šivane, Armani odjeće. U javnosti se pojavila potražnja za minimalističkim stilom i mnoge holivudske dame postale su predvodnice Armani stila na ceremoniji Oscara.

Filosofija mode i stila gospodina Armanija, zajedno s njegovim poduzetničkim sposobnostima, je bila vodeća za uspjeh Giorgio Armani SpA. On nadgleda i strateški pravac tvrtke i sve aspekte dizajna i kreativnosti. Možda je najpoznatiji po modnoj revoluciji sa svojom jaknom iz osamdesetih. Nakon trideset godina vođenja vlastitog brenda, danas predsjedava stabilnom kolekcijom, uključujući i njegov potpis za Giorgio Armani line, Giorgio Armani Privé, Armani Collezioni, Emporio Armani, AJ | Armani Jeans, A / X Armani Exchange, Armani Teen, Armani Junior, Armani Baby, i Armani Casa home interiors,

nudeći širok izbor stilova na tržištu. Danas, assortiman tvrtke obuhvaća žensku i mušku odjeću, cipele i torbe, satove, naočale, nakit, parfeme, kozmetiku i namještaj.

U 2000. „njujorški“ Guggenheim muzej proslavio je društveni i kulturni utjecaj Armanijeve karijere, stavljajući poseban naglasak na njegov pionirski dizajn za kino, postavljajući izložbe koje su se do tada mogle vidjeti u nekim od najboljih svjetskih prestižnih muzeja, uključujući Guggenheim Bilbao, londonsku Kraljevsку Akademiju umjetnosti, Berlinski Neue Nationalgalerie, Rimski Terme di Diocleziano, Tokijski Mori Arts Museum i šangajski Muzej umjetnosti.

U 2005., Giorgio Armani je predstavio svoju prvu kolekciju visoke mode, Giorgio Armani Privé, kao odgovor na zahtjeve kupaca koji su tražili ekskluzivnu odjeću vrlo visokih standarda, ispunjavajući sve kriterije finog šivanja. Godine 2006., Giorgio Armani je otišao u Davos na Svjetski ekonomski forum, kako bi osobno objavio svoju podršku (PRODUCT) RED-u, pionirskoj globalnoj inicijativi, uspostavljenoj od strane Bono i Bobby Shriver-a u borbi protiv AIDS-a u Africi. Godine 2007., na proslavi 79. godišnjice Oscara, Giorgio

Armani je ekskluzivno predstavio svoju kolekciju Haute Couture Giorgio Armani Privé proljeće / ljeto 2007., svojoj posebno odabranoj publici, na imanju Ron Burkle's Green Acres na Beverly Hillsu. Sljedećeg dana je prisustvovao dodjeli Oscara. Krajem 2007. godine, Armani je oputovao u Tokio, zbog otvaranja Armani / Ginza Tower, njegove četvrte radnje, nakon ekskluzivnih radnji u Milansu Armani / Manzoni 31, Münchenu Armani / Theatiner 12 i Hong Kongu Armani / Chater House. Armani / Ginza Tower karakteriziraju veličanstvene prostorije, u kojima se kompletne Armani moda i životna filozofija mogu otkriti pod jednim krovom. Armani / 5th Avenue je bila sljedeća predviđena radnja. Otvorena je u New Yorku tijekom 2009. godine.

Giorgio Armani Marka Arhitektura

Giorgio Armani, kao ikona popularnosti među elitnim društvom i u modno "pismenom" segmentu tržišta, pratio je slične korake u proširivanju marke. **Danas Armani brend arhitektura obuhvaća jedan korporativni brend i pet pod-brandova, od kojih svaki odgovara različitim grupama klijenata i po različitim cijenama.** Potpis Giorgio Armani linije: Ovo je glavna kolekcija odjeće, koja sadrži

Armanijev potpis, haljine koje se nose na dodjeli Oscara, čije su cijene ultra visoke i suštinski namijenjene kupcima između 35 i 50 godina. Armani Collezioni: Ovo je Armanijev pothvat u nešto nižem tržišnom segmentu. Ovo je, u suštini, za ljudе koji žude da nose Armanijeva odijela, ali ne mogu sebi priuštiti najnoviju liniju, ili za one koji žele dodatne proizvode priključe svojim već postojećim portfeljima. Armani Collezioni brend, sa cijenom gotovo 20% nižom od glavne zbirke, pruža odlične linije i dostupne modele. Emporio Armani: Namijenjen posebno mlađoj profesionalnoj skupini od 25 do 35 godina, Emporio Armani brend pruža suvremen dizajn, koji odgovara ciljnoj grupi. Armani Jeans: Ovo je najniži rang Armani odjeće. Odgovara mlađima između 18 i 30 godina, Armani Jeans kolekcija pruža trendy, ali i modernu i luksuznu liniju odjeće. A / X Armani Exchange: Ovo je licenciran brend lanac maloprodajnih objekata Armani modne kuće. Služi kao krajnja potvrda moći ovog branda. Dajući čitav niz svojih odijela i asesoara, Armani Exchange pruža klijentima kompletan osjećaj luksuzne mode Giorgia Armanija.

Filozofija marke

Giorgio Armani modna kuća, kao i

mnoge druge modne kuće, izgrađena je prvenstveno na jedinstvenom stilu i identitetu Giorgia Armanija. Brend prima identitet svog osnivača kroz kreirani dizajn. Iako ovaj aspekt modne industrije pruža modnim kućama snažni smisao za razlikovanje, koji se može prenijeti u materijalne i vizualne forme, to također može biti rizik. Kada su cijelokupni brand i modna kuća izgrađeni na temeljima osnivačeve osobnosti i identiteta, to postaje veliki izazov, da i nakon smrti osnivača brend nastavi živjeti, nešto što su mnoge modne kuće realizirale u prošlosti. Skladno održavanje ličnosti marke:

Jedan od glavnih aspekata modnog brenda je njegova osobnost i identitet na tržištu. Izgradnja i održavanje ličnosti, koja je relevantna i koja odgovara klijentima, je jedan od najtežih aspekata izgradnje jakog marke.

Armani, sa svojim prisustvom na različitim tržištima, vrlo širokim portfeljem marke i suradnjom s različitim skupinama kupaca, suočava se s ovim ogromnim izazovom u izgradnji relevantne i trajne ličnosti. Sa sve većom konkurenjom u modnoj industriji i rastućim portfeljem marke, izgradnja i njegovanje ove ličnosti će se dokazati kao veliki izazov za Armani-ja u budućnosti.

PHILIP MORRIS

Povijest međunarodno poznate tvrtke počinje od trenutka kada je Philip Morris otvorio jedinu radnju duhana i cigareta 1847. godine u Londonu, u Bond ulici. Poslije smrti gospodina Morris-a, njegova supruga i brat Leopold su naslijedili posao. Godine 1881. tvrtka je postala poznata. Leopold Morris sa Joseph Grunebaum osnovao je Philip Morris & Company and Grunebaum, Ltd Godine 1885. ovaj partnerski odnos je raskinut i tvrtka je preimenovana u Philip Morris & Co Ltd Sredinom 50-ih, tvrtka je postala dio američke kulture i nakon toga osnovan je Philip Morris International, koji je bio namijenjen proizvodnji i distribuciji cigareta diljem svijeta.

Philip Morris

Philip Morris, Esq, prodavač duhana i uvoznik finih cigareta osnovao je Philip Morris sredinom 19. stoljeća, tako što je otvorio radnju u Bond ulici u Londonu. Prva cigara je proizvedena 1854. godine. Leopold Morris je preuzeo poslovanje 1873. godine, kada je Philip Morris preminuo. Leopold se udružio s Joseph Grunebaum i stvorena je Philip Morris & Company and Grunebaum, Ltd. Ovo partnerstvo je raskinuto dvije godine kasnije, 1887. godine i tvrtka je tada postala Philip Morris & Co, Ltd

Philip Morris & Co Ltd u New Yorku

Godine 1894., Philip Morris su najvećim djelom kontrolirali William Curtis Thomas i njegova obitelj, sve dok ga nisu preuzeli vjerovnici. Samo šest godina pošto su ga preuzeli vjerovnici, bio je imenovan za prodavača duhana kralju Edwardu VII. George Eckmeyer je uvozio i prodavao engleske cigarete u Sjedinjenim Državama od 1872. godine. On je bio jedini agent Philip Morris-a u SAD-u. Osnovao je Philip Morris & Co Ltd u New Yorku 1902. godine. Vlasništvo je podijeljeno 50-50 između britanskih i američkih partnera. Prodavali su sljedeće marke: Philip Morris, Blues, Cambridge, Derby i jednu koja je dobila ime po ulici u kojoj se nalazila londonska tvornica, Marlborough2. Philip Morris je 1929. godine kupio tvornicu u Richmondu u Virginiji, gdje je prvi put počeo proizvoditi cigarete. Whelan's Tobacco Products Corporation je na kratko doživjela pad na tržištu 1929. godine; Rube Ellis poziva Leonard McKitterick-a i imenuje ga za predsjednika, koji bira Philip Morris2. Samo 3 godine kasnije, Otway Hebron Chalkley postaje imenovani predsjednik Philip Morris-a, a zatim predsjednik tvrtke 1945. godine. Johnny Roventinni, koji je bio "po-

PHILIP MORRIS

trčko" u New York hotelu, otkriven je 1933. godine i postao glasnogovornik Philip Morris-a sljedećih četrdeset godina. Philip Morris je 1944. godine kupio postrojenja i objekte Axton-Fisher u Louisville, Kentucky. Grupa investitora koju je predvodio AP Giannini, osnivač the Bank of America, je kupila Axton-Fisher Tobacco Company 1942. godine. Tvrta je neuspješno pravila nove Fleetwood cigarete, kao glavni rival Lucky Strike-u, Camel-u i Chesterfield-u, Axton-Fisher je prodan Philip Morris3-u. Drugo Philip Morris postrojenje je otvoreno u Louisville, Kentucky 1952. godine. Prvi veliki partner izvan SAD-a je bio Philip Morris Ltd (Australija).

Milprint and Nicolet Paper Co

Prva tvrtka koju je Philip Morris kupio, a nije bila u duhanskoj industriji, bila je Milprint and Nicolet Paper Co Milwaukee, 1957. godine. Udrživanjem Milprint, Inc.; Nicolette Paper Co i Polymer Industries Inc je stvorila the Industrial Products Division Philip Morris 1965. godine. Treći predsjednik je također imenovan te 1957. godine, Joseph F. Cullman treći. On je postao predsjednik i CEO Philip Morris Inc deset godina kasnije. Godine 1964, izdan je opći zakon o pušenju i zdravlju. Savezni zakon o označavanju cigareta stupio je na snagu 1966. godine u SAD-u. Sve tvrtke cigareta bile su dužne da stave oznaku upozorenja na svim kutijama cigareta. Philip Morris Inc i tri operativne tvrtke: Philip Morris Domestic, Philip Morris International i Philip Morris Industrial su stvorene

kada je Philip Morris odlučio reorganizirati svoju korporativnu strukturu, 1967. godine. Nakon godinu dana, pošto je Philip Morris Domestic stvoren, promijenio je ime u Philip Morris USA. Godine 1969, pedeset tri procenta The Miller Brewing Company (od WR Grace & Co) sa sjedištem u Milwaukeeju, kupio je Philip Morris. Drugih četrdeset sedam procenata Miller Brewing Company (odde Rance Foundation) također je kupio Philip Morris, 1970. godine. Tri godine kasnije, Miller Brewing Company se pomaknula sa sedmog na peto mjesto među američkim pivovarama i također oborila rekord u prodaji te godine. Godine 1975, Miller Brewing Company kreirala je kategoriju novog piva, s manje kalorija i predstavila ga u zemlji. Do kraja 1975. godine, Miller Brewing se popela na 4. mjesto i njena neto zarada iznosila je 200 milijuna dolara. Samo sedam godina, nakon što je Philip Morris kupio Miller, došla je na 3. mjesto među američkim pivovarama i još jednom je dostigla rekord u prodaji te godine i također ostvarila najveći godišnji rast u barelaži u pivskoj industriji. Tvrta se popela na 2. mjesto u SAD-u 1977. Godine 1984, Miller Brewing u kategoriji najboljeg piva u Milwaukeeju je pobijedio i 1986 godine u dvadeset dvoje države je predstavljen Miller Genuine Draft.

Godine 1978. George Weisman je postavljen za predsjedavajućeg i CEO Philip Morris Inc. Najavljen je da, također, planira izgraditi novu 26-spratnicu, sa sjedištem u Midtown Manhattan, preko puta Grand Central stanice. Tvrta je, također, objavila izvješće o prihodu (6.6 milijardi dolara) i profitu (409 milijarde dolara), 25 uzastopnih godina. Godine 1983. je objavila izvješće o prihodu (13 milijardi dolara) i zaradi (904 milijuna dolara), 30 godina za redom. Godine 1984. Philip Morris Inc dobila je novog predsjednika i CEO, Ha-

mish Maxwell-a. Korporativni okvir Philip Morris Inc je reorganiziran 1985. godine i Philip Morris Companies Inc postaje matična tvrtka Philip Morris Inc Philip Morris Cos. također prolazi kroz najveću akviziciju u američkoj povijesti koja nema veze s naftom, kada su kupili General Foods Corp. za 5.6 milijardi dolara. Philip Morris je bila prva američka tvrtka koja vuče najveći dio sredstava iz banaka koje nisu američke. Prihod Philip Morris-a je porastao za 50 posto na 25.4 milijarde dolara, dok je neto zarada dostizala 1.5 milijardi dolara 1986. godine, zahvaljujući kupnji General Foods. Godine 1990., Kraft Inc i General Foods Corp. su spojene, kako bi se stvorila Kraft General Foods, koja je bila najveća tvrtka hrane u SAD-u. Prihod Philip Morris Cos. je porastao za 41 posto, na gotovo 45 milijardi dolara; neto zarada je skočila za 26 posto, na gotovo 3 milijarde dolara. Proizvode "bez masti" predstavio je Kraft General Foods 1990. godine, u sedam različitih kategorija, što je činilo više proizvoda nego što su druge tvrtke nudile u to vrijeme. Godinu

mađarski vodeći proizvođač konditorskih proizvoda, Csmäge. Godine 1995. došlo je do reorganizacije Kraft General Foods. Reorganizacija je stvorila Kraft Foods Inc, koja se sastojala od jedne tvrtke, s kategorijom na temelju sektora. Entenmann's pekarski proizvodi je bila jedna od tri tvrtke koju je Kraft odlučio prodati. Godinu dana kasnije, Taco Bell linija prehrambenih proizvoda je prodana Kraft Foods-u. Internet stranica "good food and good food ideas" je pokrenuo Kraft Foods, nazvano Kraft Interactive Kitchen. Stogađišnjicu marke Jell-O želatine je Kraft Foods proslavio 1997. godine.

Godine 1998., industrija duhana je postigla dogovor s državnim tužiteljem, što je stavilo točku na sve medicinske tužbe koje su podignute protiv nje.

Tvrta se složila da plaća oko 200 milijardi dolara u 46 država, za period preko 25 godina. Oni su također pristali na brojna marketinška ograničenja, uklanjanje plakata s reklamom duhana i zaustavljanje distribucije promotivnog materijala

brendiranog duhana, kao što su majice i kape. Dio sporazuma je podrazumijevao 1.5 milijardi dolara za istraživanja i programe koji imaju za cilj prevenciju pušenja kod mladih. Philip Morris je zahtijevao da svaka država, koja je prihvatile dio sporazuma, posveti znatan dio programu za prevenciju pušenja kod mladih.

Philip Morris je pokrenuo svoj korporativne stranice (www.philipmorris.com). Philip Morris je svojim oglašavanjem naporan radio promjeniti percepciju javnosti tvrtke koja je stvorena. U skladu s istim naporom promjene percepcije javnosti, **Philip Morris je lansirao reklamnu kampanju od 100 milijuna dolara nacionalnoj televiziji u jesen 1999. godine, koja ističe ljude tvrtke, proizvode i programe.** Reklamna emitiranja su profilirala napor tvrtke hraniti gladne, svoj angažman u pomoći žrtvama obiteljskog nasilja, svoj rad u masovnim nesrećama, kao i napor da pomogne prodavačima da cigarete ne dođu u ruke djece. Godine 2009., Philip Morris ulazi u sporazum osnovati zajedničko poduzeće s Swedish Match AB, kako bi komercijalizirao "smoke-free" duhanske proizvode diljem svijeta, izvan Skandinavije i SAD-a. Godine 2010., Philip Morris najavljuje ugovor s Fortune Tobacco Corporation na Filipinima. Da bi ujedinili svoje poslovne aktivnosti, formira se nova tvrtka pod nazivom PMFTC. Philip Morris tvrtka je najveći potrošač pakirane robe na svijetu.

Da nije bilo inovativnog razmišljanja u tvrtki Philip Morris i mogućnosti da se drži korak u ovim brzim vremenima, tvrtka ne bi opstala i bila tamo gdje je sada.

dana kasnije, Kraft General Foods je kupio Capri Sun, Inc. Godine 1992., Kraft General Foods je kupio i Jacks Frozen Pizza, Inc. Oni su također kupili dvije istočno-europske tvrtke, od kojih je jedna bila

James & John CHIVAS

Chivas Regal je mješavina škotskog viskija, proizvedena od strane Chivas Brothers, u vlasništvu Pernod Ricarda. Prema pakiranju marke, Chivas Brothers je ustanovljen 1801. u Aberdeenu, Škotska.

Korijeni Chivas Brothers se mogu pratiti do otvaranja piljare u King ulici, broj 13, u Aberdeenu 1801. godine. Trgovina je prodavala luksuzne prehrambene proizvode, egzotične začine, francuski konjak i karipski rum bogatoj klijenteli. Godine 1842., Chivas

Brothers su određeni da opskrbljuju kraljevsku obitelj u Balmoral zamku, prilikom prvog posjeta kraljice Viktorije Škotskoj.

Godine 1843., Chivas Brothers su dobili kraljevsku jamstvo za opskrbu kraljice Viktorije. Chivas Brothers su opisani godine 1890. kao "nedvojbeno najbolja tvrtka za opskrbu u sjevernoj Škotskoj" od strane časopisa Scotland of Today. Tijekom 1850-ih, James Chivas je odlučio odgovoriti rastućoj potražnji svojih kupaca za viskijem, počevši miješati viskije, kako bi se dobila ispravna mješavina Chivasa. Njihov prvi miješani škotski viski je dobio ime "Royal Glen Dee" i lansiran je, a slijedila ga je 1860-ih njihova druga mješavina škotskog viskija, "Royal Strathythan".

Ranih 1900-ih, Chivas Brothers su odlučili napraviti svoj najstariji miješani škotski viski za izvoz u SAD, gdje je procvat ekonomije na prijelazu u novi vijek tražio luksuznu robu. Viski je dobio ime Chivas Regal.

Osnivači Chivas-a, braća James i John Chivas, snažno su vjerovali da se moć viskija nalazila u njegovoj sposobnosti da stalno održava visok standard, a početkom XIX. stoljeća počeli su praviti vrste viskija, glatke i uvijek visoke kvalitete. Bili su istinski pioniri umjetnosti miješanja. Chivas braća su, također, dalekovidno investirala u dragocjenu aparatu za fino sazrijevanje viskija, kako bi se osigurala stalna kvaliteta njihovih okusa tijekom vremena. James Chivas je postavio model za svoje viskije koji se zasnivao na dva osnovna načela: stare, zrele zalihe i poseban Speyside naglasak. Izuzetne standarde, uspostavljene od strane osnivača tvrtke, je provodila svaka sljedeća generacija. Na prelasku u XX. stoljeće, Chivas braća su ponovno ispisala povijest stvarajući premium okus pod nazivom Chivas Regal. Danas se jedinstveni stil Chivas Regal održava po istim, 200 godina starim standardima, od strane master blendera Chivas braće.

LIVE WITH CHIVALRY

Chivas Regal 25 Year Old je lansiran 1909. kao originalni luksuzni viski i postao je vodeći brand u SAD-u. Chivas Regal je nastavio svoj uspjeh do prohibicije 1920-ih. Chivas Regal je 1949. kupljen od strane Seagrams-a, koji su osigurali mnogo bolju distribuciju i sustav marketinga. Chivas Regal je ponovo lansiran kao Chivas Regal 12 Year Old u SAD-u nakon kraja prohibicije i II. svjetskog rata. Chivas je postao moderni brend doba, a povezivan je s Frankom Sinatrom i Rat Pack-om. Chivas Regal je škotski viski koji je tražio Sinatra, zajedno s drugim alkoholnim pićima u "backstageu" prilikom koncerata, a Chivas je bio sponzor Sinatrine Diamond Jubilee Tour 1990.

Godine 1950., tvrtka Chivas Brothers je mogao kupiti Strathisla Destillery koja je proizvodila Strathisla Single Malt, koji se koristi za Chivas Regal mješavinu. Chivas Regal assortiman je proširen lansiranjem starijih viskija, 1997. lansiranjem Chivas Regal 18 Year Old i 2007. lansiranjem Chivas Regal 25.

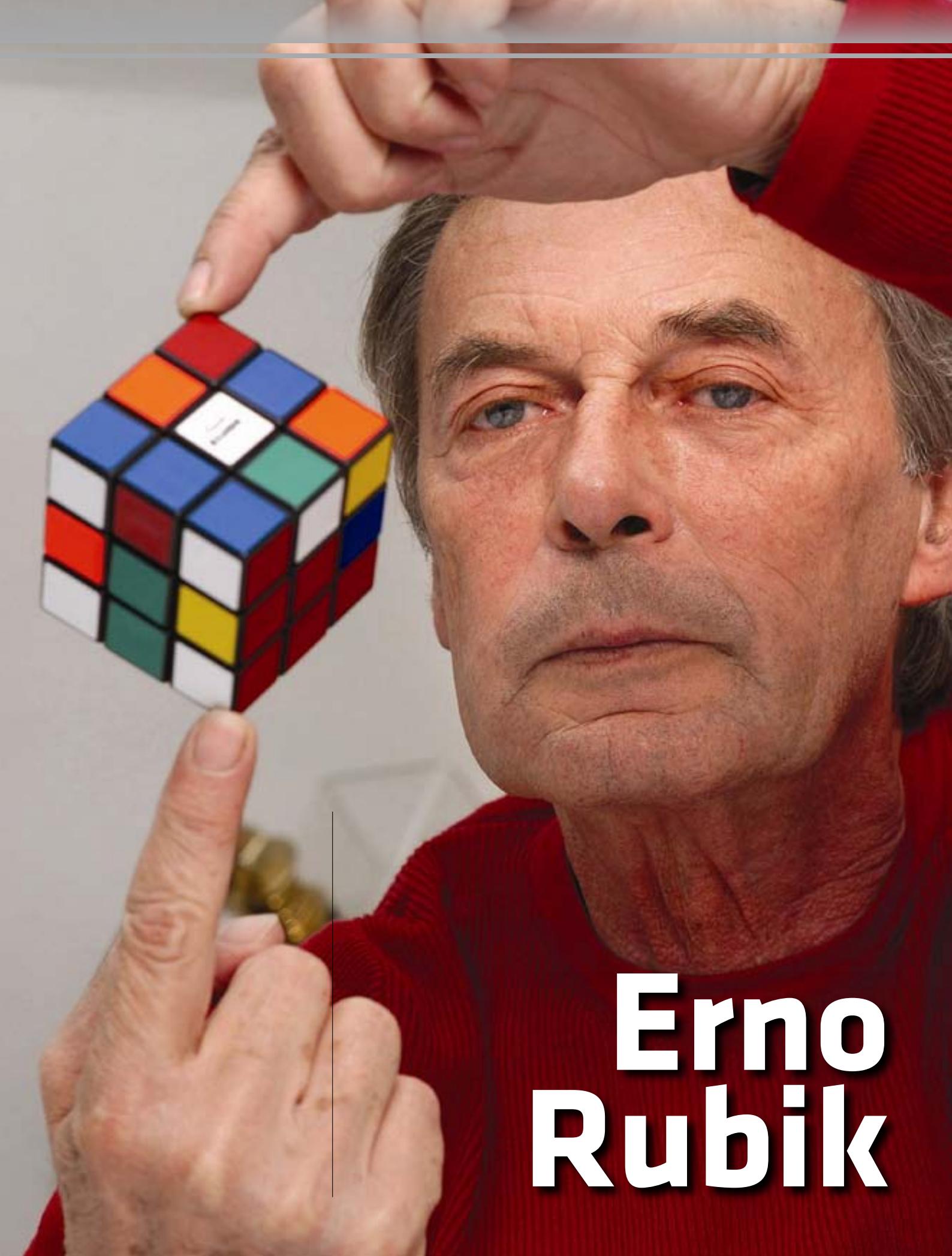
Chivas Regal je kupljen od strane Pernod Ricard godine 2000., po raspadu Seagrams Grupe. Chivas Regal je globalno poznat kao

najbolji premium mješani škotski viski, koji postavlja standarde izvrsnosti za sva destilirana alkoholna pića. Svojim kompleksom glatkih aroma i "smoky" okusom izbalansiranim sočnom aromom, Chivas Regal je po-

stao favorit stručnjaka, obrćući oko 3 milijuna kutija diljem svijeta godišnje, što je preko 30 milijuna boca godišnje - oko jedne boce svake sekunde, 24 sata dnevno, 365 dana u godini.

**Erno
Rubik**

Rubikova početna privlačnost, kada je Kocka u pitanju, nije bila zato da bi napravio najprodavaniju igračku-slagalicu u povijesti. Strukturalni problem je ono što ga je zanimalo;

Pitao je, "Kako kockice mogu se pomicu neovisno, a da se ne rasture?"

Kod Rubikove kocke, dvadeset šest malih kocki ili kockica čine veliku Kocku. Svaki sloj od devet kockica se može okretati, a slojevi se mogu preklapati. Bilo koja tri kvadrata u redu, osim dijagonalno, mogu praviti novi sloj.

Rubikov početni pokušaj korištenja elastične trake nije uspio, njegovo rješenje je bilo da se kockice drže jedna za drugu slijem oblikom. Rubik je ručno izradio i sastavio male kocke. Obilježio je svaku stranu velike Kocke ljepljivim papirom različite boje i počeo je okreće.

Erno Rubik je rođen u Budimpešti, u Mađarskoj, 1944., tijekom Drugog svjetskog rata. Njegov otac, Erno Rubik, je bio avioinženjer u Esztergom tvornici aviona, a majka Magdolna Szanto je bila pjesnikinja. Diplomirao je na Tehničkom sveučilištu, Budimpešta, Arhitektonskom fakultetu 1967. i započeo je poslijediplomski studij iz oblikovanja i unutarnje arhitekture. Od 1971. do 1975. radio je kao arhitekt, a zatim je postao profesor na Višoj školi primjenjene umjetnosti u Budimpešti. Cijeli svoj život je proveo u Mađarskoj. Ranih 80-ih godina prošlog stoljeća, postao je urednih časopisa za igre i slagalice, a zatim je postao samozaposlen 1983., osnovavši Rubik Studio, gdje je dizajnirao namještaj i igre. Godine 1987. postao je redoviti profesor; 1990. postao je predsjednik mađarske Inžinjerske akademije. Na Akademiji je osnovao Međunarodnu Rubik zakladu za potporu posebno nadarenim mladim inženjerima i industrijskim dizajnerima.

San izumitelja

Pasionirano se interesirao za geometriju, za studiju 3D oblika, za konstrukciju i istraživanje skrivenih mogućnosti kombiniranja formi i materijala, ne samo teorijski, već i u praksi. Tijekom svojih predavanja, Erno Rubik je više volio da prenosi svoje ideje koristeći stvarne modele, napravljene od papira, kartona, drveta ili plastike, izazivajući svoje studente eksperimentirati tako što će manipulirati jasno konstruiranim i jednostavno interpretiranim formama. Bilo je to saznanje da čak i najjednostavniji elementi, vješto duplirani i manipulirani, proizvode mnoštvo

Samo je 1 odgovor točan, a 43 ziliona netočnih kada je u pitanju Rubikova kocka. Božji algoritam je odgovor koji rješava zagonetku u najmanjem broju poteza. Jedna osmina svjetske populacije je u rukama imala "Kocku", najpopularniju zagonetku u povijesti i koloritnu zamisao Erna Rubika.

višestrukih formi, što je bio prvi korak na duhom putu koji je konačno doveo do Kocke.

Kada je Kocka bila gotova, Erno Rubik ju je pokazao svojim studentima i dozvolio nekim od svojih prijatelja da se njome igraju. Efekt je bio momentalan. Kada je jednom netko uzeo Kocku u ruke, bilo je teško da je ostavi! Kompulzivno interesovanje prijatelja i učenika za Kocku je potpuno iznenadilo njenog tvorca i mjeseci su protekli prije nego što mu je pala na pamet mogućnost da je serijski proizvodi.

Tako je Kocka kao slagalica izmišljena u proljeće 1974., kada je dvadesetdevetogodišnji Rubik otkrio da nije tako jednostavno pregrupirati boje tako da budu iste na svih šest strana.

Nije bio siguran de će biti u stanju vratiti svoj izum u prvakito stanje. Imao je teoriju da, nasumično okrećući Kocku, neće moći dok je živ da je sredi, što se kasnije pokazalo više nego točnim.

Počeo je raditi na rješenju, počevši s grupiranjem osam kockica u kutu. Otkrio je određene sekvene pokreta za uređivanje samo nekoliko kockica u isto vrijeme. U roku od mjesec dana, imao je rešenu zagonetku i nevjerojatno putovanje ispred sebe.

Marketing

Tijekom 1978., bez ikakve promocije ili publiciteta, Kocka je polako počela da se probija kroz ruke fascinirane omladine u domovima, na igralištima i školama. Priča se prenosila i do početka 1979., postojali su krugovi entuzijasta, poklonika Kocke u različitim dijelovima Mađarske. Neustrašiv pred univerzalnim odbijanjem, uvjeren u izuzetni kvalitetu igračke, Tom Kremer, sada naoružan uvjernim marketinškim planom, nastavio je tražiti održivog partnera. Nakon mnogo razočarenja, uspio je uvjeriti Stewarta Simsa, potpredsjednika marketinga u Ideal Toy Corporation, doći u Mađarsku i da vlastitim očima vidi Kocku. Do rujna 1979., Kocka je stekla određeni stupanj popularnosti, jer se mogla vidjeti povremeno na ulici, u kafićima, kako je uvijek netko u rukama okreće. Nakon pet dana pregovora između skeptičnog američkog kapitalista i tvrdoglavog komunista, koji nije imao predstavu o funkciranju slobodnog tržišta, s Laczijem i Kremer koji su očajnički spajali dvije strane, potpisana je narudžba za jedan milijun kocki, uz srdačna rukovanja i veliko olakšanje svih strana.

Izazov

Izazov pokušavanja da se ovlada Kockom, da se vrati svih šest stranica u prvakito boje činilo se da ima hipnotizirajući efekt na zadržavajuće mnoštvo pojedinaca različitih godina, zanimanja, imovinskog i društvenog statusa. Bake, bankarski menadžeri, bejzbol igrači, piloti, knjižničari, čuvaci parkova su mogli vidjeti kako se bave Kockom tijekom dana. U restoranima, Kocka se mogla vidjeti na stolovima zajedno uz sol i papar, mnogo češće korištena nego oni. Ali, mlađi, školarci i studenti, su bili predhodnici onoga što je postao masivni pokret koji je protutnjao svijetom. Bili su oni koji su se dokazali kao najvjestrji u rješavanju zagonetke, osnovali su posebne klubove, organizirali natjecanja, bolovali od "Rubikovog zgloba" zbog konstantnog igranja satima i danima predmetom koji jednostavno nisu mogli ostaviti. Erno Rubik se nije mnogo promjenio tijekom godina. Blisko surađujući sa Seven Townsom i dalje je angažiran na stvaranju novih igara i slagalica i ostaje jedan od glavnih korisnika onoga što se pokazalo da je spektakularno uspješan izum.

Poznato je da je bio introvertirana nepristupačna osoba, teška za kontaktiranje ili za dobivanje autograma. Obično nije posjećivao natjecanja u brzom slaganju kocke. Ali, nazočio je Svetском prvenstvu u Budimpešti 2007. Trenutno, uglavnom radi na razvoju video igara i arhitektonskim temama, a i dalje vodi Rubik Studio.

SLJEDEĆA GLOBALNA FINANCIJSKA KRIZA NE AKO, NEGO KADA

Izvješća iz proteklih nekoliko tijedana ukazuju na to da je svjetska ekonomija na putu prema novoj finansijskoj krizi. Globalna razina duga viša je nego 2008., a siromašne zemlje su predvodnice u stvaranju duga. Daleko od toga da bude na sigurnom, Velika Britanija je opasno izložena mogućim krizama u ostatku svijeta, dok u isto vrijeme ima vlastite probleme.

Najnovija MMF-ova predviđanja iz publikacije World Economic Outlook ocrtavaju tmurnu sliku usporenog rasta diljem svijeta. Čak i mainstream ekonomisti poput bivšeg američkog ministra financija Larry Summners-a govore o ozbiljnoj „sekularnoj stagnaciji“ – ideji prema kojoj su razvijene ekonomije u trajnom padu.

Iz MMF-ove perspektive eurozona predstavlja najveći rizik za svjetsku ekonomiju. Također je naznačeno i usporavanje rasta u vodećim manje razvijenim zemljama poput Brazila i Rusije.

Unatoč svemu tome, finansijska tržišta bujaju. Američki Dow Jones indeks cijena dionica ove godine dosegao je rekordne visine. Međutim, kako MMF ističe u „Global Financial Stability Review-u“ raste zabrinutost zbog ekspanzije ‘shadow banking’ sustava. **‘Shadow banking’ se odnosi na splet nereguliranih i izvanbilančnih aktivnosti koje poduzimaju finansijske**

institucije. Ove izvanbilančne aktivnosti oponašaju konvencionalni bankarski sustav, te omogućuju (primjerice) plasiranje kredita te trgovinu financijskom imovinom, ali bez uobičajenih pravila i regulacija koja se primjenjuju na regularno bankarstvo. Shadow bankarske institucije su najčešće smještene u poreznim ozama.

Prije posljednjeg pada, američki 'shadow banking' sustav bio je otprilike 2 i pol puta veći od konvencionalnog bankarskog sustava. U Velikoj Britaniji 'shadow banking' sustav manji je od konvencionalnog, no bez obzira na to svejedno je 'težak' oko 400 posto BDP-a. Globalno je oko 70 000 milijardi dolara financijske imovine pohranjeno u bankama iz sjene. Riječ je o iznosu ekvivalentnom polovini imovine banaka u svijetu.

'Shadow banking' je problematičan zato što je izvan kontrole javnosti, a uz to je i vrlo kompleksan. Raste kao rezultat izbjegavanja regulacija od strane finansijskih institucija i 'hedge' fondova koji na taj način žele ostvariti visoke povrate na investicije u što kraćem vremenu. Sve do izbijanja krize 2007-08, konvencionalne banke koristile su ga za plasiranje hipotekarnih kredita klijentima, a potom i za upravljanje tim kreditima. Ove veze sa konvencionalnim finansijskim sustavom za vrijeme krize srušile su i ostatak finansijskog sustava u trenutku kad je 'shadow banking' doživio kolaps.

'Shadow banking' sustav od tada se oporavio zahvaljujući ultra niskim kamatnim stopama i korištenjem kvantitativnog popuštanja (eng. quantitative easing) od strane država diljem svijeta. Niske kamatne stope smanjile su stope povrata na investicije te prisilile finansijska tržišta da traže investicije sa većom stopom povrata. Kvantitativno popuštanje koje se odnosi na izdavanje novca od strane centralnih banaka omogućilo je privatnim bankama igranje s velikim novčanim sumama. A (minimalni) novi propisi bacili

su finansijske institucije u potragu za rupama u regulativi. Kvantitativno popuštanje

i niske kamatne stope trebale su potaknuti ekonomsku aktivnost u stvarnom svijetu. Finansijski propisi trebali su zaustaviti rizično ponašanje. Svaka od ovih mjera sada proizvodi upravo suprotan učinak. U međuvremenu, pokušaji otpaćivanja duga sami po sebi uništavaju rast tako što preusmjeravaju novac iz proizvodnih investicija.

Ovogodišnji Geneva Report objavljen od strane Centra za istraživanje ekonomskе politike ističe generalnu zabrinutost. Od 2008., ukupan iznos duga diljem svijeta u usporedbi sa globalnim BDP-om porastao je za 38 postotnih bodova, na 212 % - bez duga finansijskih institucija, što znači izuzimanje 'shadow banking' sustava. Stvaranje duga općenito je usporeno u zemljama sa visokim dohotkom, ali sada ubrzava u zemljama sa niskim i srednjim dohotkom koje predvodi Kina. Kineski vanjski dug - dug prema onima koji su

negdje drugdje u svijetu - porastao je za 50 posto u prošloj

godini. No, i druge velike zemlje srednjeg dohotka poput Turske, također ostvaruju visok rast zaduženosti.

Drugim riječima, **zemlje niskog dohotka upravo prolaze kroz scenarij koji su prošle zemlje visokog dohotka u prvom desetljeću 21. stoljeća, stvaranje dugova trenutno je odgovorno za proces rasta.** Stvaranje duga dugoročno

ne može biti ispred gospodarskog rasta budući da se dugovi moraju otplatiti s kamatom.

Gospodarski rast donosi dodatna sredstva potrebna za plaćanje kamate. Ukoliko tih sredstava nema, sustav se urušava, kao što smo to već vidjeli u zemljama sa visokim dohotkom tijekom 2007-08., kada je velik broj neotplaćenih dugova srušio svjetsku ekonomiju.

Velika Britanija je posebno izložena. Pokušaji koalicije da otplate dio javnog duga su neslavno propali, a George Osborne je posudio više u 4 godine nego laburisti u 13 godina. Za to vrijeme, većina je osjetila pad realnih prihoda, a povećanje duga privatnog sektora (kreditne kartice i hipoteke) pomaže održati "oporavak".

Britanski finansijski sustav ima ukupne obvezne od nešto više od 1300 % BDP-a i vrlo je internacionaliziran što znači da je ranjiv te izložen riziku bilo gdje u svijetu. Primjerice, britanske banke koje predvodi HBSC posudile su Kini više od bilo koje druge strane banke. Nakon spašavanja banaka iz 2008. razvilo se očekivanje da će ukoliko nešto krene po zlu, troškove rizika snositi društvo.

Situacija će se stabilizirati ukoliko se vratimo održivom razvoju (ostavljajući po strani njegove posljedice na okoliš). No, to se ne očekuje. Vjerovatniji je proces značajnog otpisa dugova koji navještava Wonga (britanska kompanija koja daje kratkoročne kredite op.a) sa svojim nedavnim potezima. Ključno pitanje bit će upravljanje tim procesom na način da društvo bude zaštićeno.

FRANCHISING

FRANŠIZE

Franšiza je sustav u kojem jedna kompanija licencira svoj brand i način rada te ga ustupa drugim osobama ili kompanijama da ga koriste uz određenu naknadu koja zauzvrat dobiva uhodan na-

čin poslovanja, prepoznatljivo ime i sustav poslovanja koji se prepoznaće u svijetu. Kao glavna prednost franžize za korisnike usluga ističe se sigurnost, odnosno da u bilo kojem gradu bilo gdje u svijetu, mogu očekivati

SUBWAY
eat fresh.

sličnu ako ne i istu uslugu. Franšiza je u biti repliciranje uspješnog koncepta na druge lokacije s drugim vlasnicima. Američke kompanije prije nego dođu u Europu prošire franžizu po Sjedinjenim Državama. Ako ne uspiju u Americi onda niti ne dođu u Europe što je za nas neka vrsta filtera. Područja rasta franžiza u svijetu pokazuju i smjerove u kojima su investitori zainteresirani za nova ulaganja. Općenito uspješnost franžiznog koncepta se procjenjuje na temelju broja franžiznih jedinica, prodaje, stabilnosti i rasta mreže, broja godina od osnivanja, ali i razine međunarodne ekspanzije.

Sjednjene Američke Države se smatraju oazom franžiza. Franšizing, kao jedan od poželjnih i uspješnih modela za širenje i pokretanje posla, svoj puni razvoj doživio je upravo u SAD-u. Zbog toga nimalo ne čudi da se čak 70% američke privrede zasniva na franžiznom poslovanju. Poznavajući američke prehrambene navike dominacija fast food restorana među pet najboljih franžiza, nije iznenadenje.

Vjerojatno na vaše veliko iznenadjenje McDonald's ne zauzima prvo mjesto

na listi najuspješnijih franšiza svijeta. Zasluzeno prvo mjesto pripada Subway-u, lancu restorana brze hrane iz SAD-a. U posljednjih nekoliko godina Subway je vrtoglavom brzinom proširio svoju mrežu, te se bliži broju od 40.000 restorana. Drugo mjesto je pripalo trgovinskom prehrambenom lancu 7-Eleven, koji trenutno ima skoro 45.000 prodajnih mjesta. Mreža ovog lanca se razvija uglavnom u SAD-u, Aziji i sjevernoj Europi. Jedan od najpoznatijih svjetskih brendova McDonald's zauzeo je „tek“ treće mjesto. Dominaciju fast food franšiza potvrđuje i činjenica da četvrtu i peto mjesto zaузimaju kompanije KFC i Burger King. Među deset najboljih franšiza se nalaze i dvije hotelske franšize Wyndham Hotel Group (7. mjesto) i IntelContinental Hotels Group (10. mjesto) te franšiza za iznajmljivanje vozila Hertz (8. mjesto).

Nakon upoznavanja sa najboljim svjetskim franšizama, spomenut ćemo i one koje su doživjele snažan rast, ali i propast u vrlo kratkom vremenu. Riječ je o franšizama koje privuku inteligentne ljudi naizgled zanimljivim konceptom na kupnju tih franšiza, zahvaljujući iluziji da kupuju snažan i stabilan biznis model i brend. Kao primjer veličanstvenog franšiznog promašaja spomenut ćemo vodeću franšizu iz 2005. godine. Tada se širom SAD-a otvorilo oko 7.000 centara u koje su Amerikanci donosili predmete koje su željeli prodati na Ebay-u. Otvoreni centri su posredovali u toj pro-

daji za proviziju. Naravno ova franšiza 2007. godine prestaje s prodajom franšiza jer su u međuvremenu ljudi shvatili i naučili koristiti Ebay. Još jedna u neku ruku i smiješna ideja franšiza, koja ja bila uspješna u prošlosti jest agencija za spajanje parova. U tom biznisu je čak bilo i nekoliko različitih brendova, međutim nji-

hovu ulogu preuzima Internet te one presta-ju postojati 2005. godine.

U našem okruženju, odnosno u Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj također postoje poznate franšize kao što su Bio&Bio, Body Creator, Surf 'n' Fries itd. Najbrže rastuća franšiza je Surf 'n' Fries koja trenutno ima 9 prodajnih mjesta u Hrvatskoj, dva u Bosni i Hercegovini i jedno u Sloveniji. Iako je riječ o „običnom“ pomfritu, kojeg su izumili Belgijanci, a prisvojili i popularizirali Francuzi, dvojac iz Rijeke najpametnije ga je unovčio.

Surf 'n' Fries franšiza je osnovana 2009. godine, a funkcioniра na principu specifičnog „royalty fee“ programa franšize koji se veže uz ambalažu u kojoj se krumpirići prodaju, a za koju imaju patent. Riječani očekuju rast broja njihovih franšiza i naravno šireњe Europom.

Jedna od najvažnijih stvari kod franšiza jest da davatelj franšize mora biti sposoban relativno brzo obučiti potencijalnog primatelja da započne biznis. **Sama konceptacija franšizinga nije za jake individualce koji se ne znaju prilagoditi sustavu. Takvi obično misle da znaju sve bolje, pa ne prate model poslovanja i zbog toga dolazi do sukoba na relacijama davatelj-primatelj franšize, a samim tim i do neu-spjeha franšize.**

Što znači, ukoliko se smatrate jakim individuama pokrenite svoj vlastiti posao, možda on postane franšiza. A ako ste skloni prilagođavanju i želite sigurnost (a pri tome naravno imate mnogo novca) odličan izbor je otvaranje franšiza.

KICKSTARTER, CROWDFUNDER, FONDOMAT... ODLUČITE SE SVOJ STARTUP FINANCIRATI KOLEKTIVNO

Savršena ideja, prirodni entuzijazam i simpatičan tim prijatelja/suradnika često nisu dovoljni nekome briljantnom začetniku startupa da dobije ono što mu najviše treba u početku – novac. U sve većoj konkurenciji startupa koji se natječu za ulazak u inkubatorske projekte ili za investicijske programe, potrebno je toliko vještine i vremena da je u napetoj utakmici sve više gubitnika... a ideja je bila baš odlična.

Gdje potražiti rješenje poduzetničkih problema, ako ne na internetu. Ako čovjek primjerice googlea „How to get an investment?”, prva rješenja na popisu imaju najmanje jedan zajednički savjet – Prijе svega potrudite se napraviti poslovni plan. Ukoliko je to prekriveno na „To Do“ popisu, **moguće rješenje problema je kolektivno financiranje, ili eng. crowdfunding.** Radi se o principu umrežavanja velikog broja investitora koji se organiziraju kako bi kolektivno sura-

đivali i podržali projekt neke organizacije ili pojedinca. Onima koji su u potrazi za kapitalom omogućuje da se na jednom mjestu predstave potencijalnim investitorima bez da moraju hodati od jednog do drugog te osigurava da oni najbolji projekti mogu privući pozornost velikih investitora i poslovnih anđela.

Par milijuna dolara gore dolje...

Trenutno najveća Internet stranica za kolektivno financiranje je američki Kickstarter. Radi se o platformi osnovanoj 2008. za financiranje kreativnih projekata koji omogućava proizvođačima video igrica, časopisa i čudnih malih inovativnih proizvoda da skupe kapital. Čim je stranica ugledala svjetlo dana privukla je veliku pozornost i nekih deset milijuna dolara investicija od entuzijasta. Ukupno danas ima preko 230 milijuna dolara investicija za projekte i više od 23 tisuće uspješno financiranih projekata. Ove veljače, po prvi

puta od osnivanja stranice, jedna je iPhone aplikacija privukla interes koji je rezultirao s ulaganjima koji su prešli milijun dolara. Samo nekoliko sati kasnije isto je ponovila tvrtka za računalne igrice koje je došla do tri milijuna. Uspjeh projekata se trenutno kreće na nekih 44 posto.

Ponekad projekti dobiju i više novca nego što su tražili. AP je objavio priču o projektu Pebble Watch, gdje je tvrtka tražila 100 tisuća dolara da počne proizvoditi satove koji su programirani s različitim sučeljem. Skupila je 10,3 milijuna. Satovi su super popularni te su se slike Pebble sato-va rasule po cijelom internetu.

Još malo pa JOBS

Kickstaret svoje usluge naplaćuje samo ako projekt uspije i to u iznosu od pet posto ukupne investicije. Novac između investitora i projekta izmjenjuje se tek kada prikupe dovoljno. Međutim, za te investicije Kickstarter ne omogućuje udjele u vlasništvu malih kompanija. Iako Kickstarter funkcioniра dobro i bez toga, ostale platforme za kolektivno financiranje izvršile su znatan pritisak na američku administraciju da takva 'prodaja' udjela u malim tvrtkama koje nisu na burzi postane legalna. Rezultat je zakon Jumpstart Our Business Startups (JOBS), kojeg je u travnju potpisao Barack Obama, a koji briše hrpu restrikcija za male tvrtke na amričkom tržištu. Očekuje se da će upravo ovaj zakon omogućiti značajan uzlet platformi za kolektivno financiranje čim službeno počne njegovo provođenje.

Jedna od stranica koja je aktivno zagovarala promjene u legislativi bila je Crowdfounder. Njen cilj je dati startupima više opcija za financiranje - pa ukoliko žele mijenjati udjele u svojoj tvrtci u zamjenu za financira-

Kolektivno financiranje omogućuje onima koji su u potrazi za kapitalom da se na jednom mjestu predstave potencijalnim investitorima te da oni najbolji projekti privuku pozornost velikih investitora i poslovnih anđela. Hoćete li se odvažiti?

nje, to mogu učiniti. Crowdfounder omogućuje da investitor u zamjenu za novac dobije pet posto udjela u prihodima tvrtke u iduće tri godine s određenom gornjom granicom na 200 posto povrata. Stranica sada u niskom startu čeka kako bi pokrenula svoju operaciju.

U Evropi, humanitarno...

Problemi nisu samo rezervirani za američko tržište. U EU, englesko i nizozemsko tržište predvode trend kolektivnog financiranja, međutim zakoni tjeraju Internet stranice da prije rada ulože u cijeli niz dozvola koje ih čine sličima manjim finansijskim institucijama, što je jako zahtjevno za mnoge od njih. Upravo zato su najuspješniji primjeri oni koji sakupljaju investicije na gotovo humanitarnoj bazi. Engleski Sponsume nudi financiranje indie filmovima, dokumentarcima, kazalištima, zelenom i društvenom poduzetništvu, dok je FondoMat češka verzija koja koristi društvene mreže za prikupljanje donacija za najbolje projekte na čisto humanitarnim principima.

Ništa preko noći... pa ni crowdfunding

U svakom slučaju, kolektivno financiranje može biti jako dobar test za neki proizvod. Pametno je ne otežavati ionako stresnu situaciju prikupljanja novca nepotrebnim kratkim rokovima. Treba dati vremena da projekt bude primjećen i da se dobre glasine o njemu prošire. Milijunski iznosi se mogu nekim sretnicima naći na računu preko noći, ali to su iznimke na koje ne treba računati. Bolje je krenuti s manjim očekivanjima i polako graditi interes, pogotovo ako je projekt umjetničke naravi ili je podložan jako brzim trendovima (kao što su mobilne aplikacije) te uživati u svojoj maloj crowdfunding pustolovini.

Što pomislite pri samom spomenu pojma „marketing“?

Nekako uz njega gotovo uvijek stoji taj negativan predznak. Tijekom jedne rasprave u kojoj sam i sama sudjelovala primjela sam da veliki broj mladih, marketing smatra prijetnjom za moderno društvo. Ne samo to, bilo je i onih koji su smatrali da upravo marketing igra odlučujuću ulogu u „gomilanju“ nepotrebnih stvari u domovima. Općenito unatoč činjenici da živimo u 21. stoljeću mnogi svjesno podcjenjuju vrijednost marketinga za poslovanje poduzeća. Na našem fakultetu možemo vidjeti da studenti svakodnevno imaju negativna mišljenja o tom smjeru. Direktor jednog našeg poduzeća je izjavio kako mu je marketing najmanje važna grana, no nakon nekog vremena njegovo računovodstvo nije imalo gotovo što bilježiti, sve zbog manjka oglasa. Zapitajmo se, kako poduzeće može biti uspješno i kako može bilježiti poslovne

CUSTOMER
ANALYSIS
ADVERTISING
MARKET
SALES
PROMOTION
PRICE
INTERNET
TARGET

Marketing

uspjehe, ako nema zapažene marketinške kampanje? Da bi te kampanje postojale, potrebni su i marketinški stručnjaci koji se formiraju upravo na Ekonomskom fakultetu. Činjenično stanje je da uspješnog poslovanja bez kupaca nema, pa zar ne bi bilo logično početi upravo od njih?

Mnoga poduzeća kroz povijest su nudila kvalitetne proizvode, dobro oglašavanje, ali svejedno nisu uspjevala. Najčešći uzrok je bilo upravo neprepoznavanje potreba potencijalnih kupaca. Identifikacija potreba je nemoguća bez dobrog istraživanja tržišta. Posebno na našim područjima mislilo se, a nažalost misli se i danas, da je marketing važan samo za poslovanje velikih korporacija. No, očito je da nije tako jer marketingom mala poduzeća mogu djelovati znatno brže od velikih jer gotovo uvijek imaju veću moć prilagođavanja stalnim promjenama u današnjem dinamičnom okruženju. Ukoliko znate prepoznati vrijednost marketinga, on može postati najveći adut poduzeća, ali ako ga zanemarite on često vuče cijelokupno poslovanje u ponor poslovne prošlosti.

Za uspjeh važno je imati viziju, uvijek vidjeti ono što vaše kolege ne vide. Očito je da su klasične propagande (radio, TV...) sada već dio povijesti i polako postaju samo neki „pozadinski šum“ koji gotovo nitko više i ne primjećuje. Tako se danas sve više spominje gerila marketing, namijenjen posebno malim poduzećima. On nudi zavidna marketinška znanja, brzinu i povoljnije cijene. Bavi se općim, a ne usko specijaliziranim pristupom. Kod marketinga je važno djelovati odmah jer ukoliko ne djelujete, vi javno ne postojite. Okljevanje nije dozvoljeno i malo toga se prepusta slučaju. Agresivne marketinške kampanje najčešće ne donesu ništa pozitivno. Najvažnije je prepoznati točno određenu ciljnu grupu jer govoriti prave stvari krivim ljudima jednostavno nema efekta. Ovim bih člankom prije svega željela otkloniti zabluđu da marketing nužno mora biti i skup. Neki od povoljnijih, a

efikasnih strategija su dobra web stranica poduzeća. Ona je potencijalnim kupcima na raspolaganju uvijek. Zatim „Keep in touch“ marketing, odnosno konstantni odnos s kupcima, čak i nakon kupnje, organiziranje zabava s nagradnim igrama.

Moje osobno mišljenje je da marketing definitivno nije prijetnja, posebno suvremenim jer danas marketari koriste sve kako bi saznali što više o svojim kupcima, te svoja saznanja koriste u kreiranje proizvoda i usluga koji će do najsitnijeg detalja biti prilagođeni današnjem životnom stilu. Tko se mogao nadati čemo uz pomoć mobitela moći pristupiti internetu, gledati filmove, ovjekovječiti savršene fotografije, imati dovoljno memorije za sve to... Svima nam to odgovara, no zapitajte se koliko su opsežna bila istraživanja da bi se prepoznale i zadovoljile sve te naše potrebe. Navela bih jedan primjer suvremenog marketinga: „Buzz, odnosno iznenađenje, koje se prenosi od usta do usta je još bolji način da se skrene pažnja. Majstor iznenađenja je Richard Branson, vlasnik kompanije „Virgin“. Proizvod ili usluga s tim logom uvijek je inovativna i posebna. Vožnja Virgin avionom podrazumjeva masaže i uzimanje mjere za odijela koja putnike čekaju sašivena

na posljednjoj destinaciji. Virgin telefoni prodaju se u SAD-u veoma uspješno, a zanimanje za njih probuđeno je tako što je vlasnik kompanije objavio da će na promociji skočiti potpuno bez odjeće sa zgrade u centru New Yorka. I skočio je, doduše vezan i u trikou, dok se na sve strane mogao videti novi mobilni telefon. Povoljniji, a uspješniji oglas teško da je mogao napraviti.“

Zaključak je da danas možemo zaboraviti na klasične oblike marketinga, jer je gotovo bolno vidjeti koliki proizvodi već u startu propadaju, koliko je „rasipanje“ novca na televizijske oglase na koje gotovo nitko ne reagira. Danas se često zaboravlja da marketing nije samo jednostrano usmjerena aktivnost(promocija). On obuhvaća i proizvod, cijenu i distribuciju. Ako marketinški stručnjaci svoju sposobnost usmjere isključivo na oglase, tko će se pobrinuti za stvaranje dobrih novih proizvoda. Danas apsolutno svi žele nekoga privući, fakulteti žele dobre studente, poduzeća dobre i odane zaposlenike, dobrotvorne organizacije sredstva, voditelji nogometnih klubova navijače, a za sve to dovoljan je samo efikasan marketing. Stoga, sljedeći put kada ga poželite podcijeniti, razmislite opet!

Nasjedate li i vi na ove **trikove** trgovaca?

Čim uđemo u neku trgovinu, velike su šanse da će moći biti izmanipulirani. Znamo da postoje cake oko uređenja trgovina i slaganja artikala, kako bi nam i ono što nam ne treba zapelo za oko, ali postoje i drugi trikovi koji bi se slobodno mogli nazvati trgovčkim prevarama.

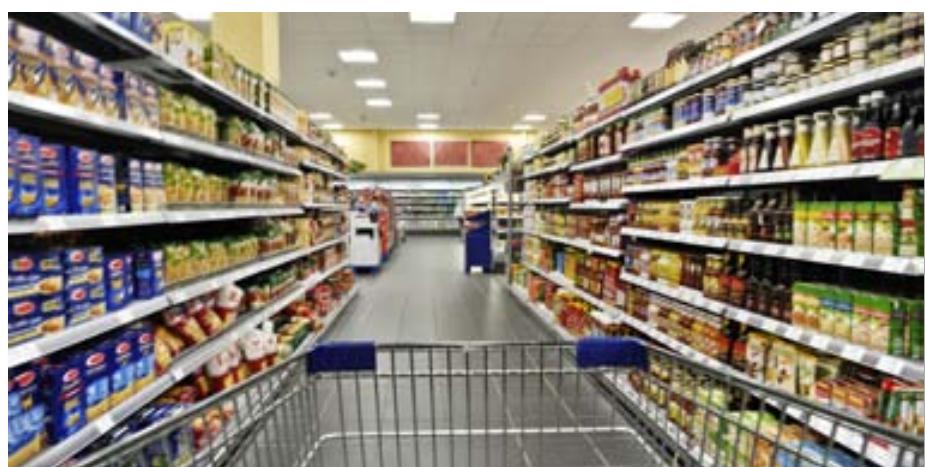
Da bi u trgovini došli do mlijeka, jaja, kruha ili voća, dobro već znamo, moramo zaoobići brojne police sa slatkisima, grickalicama, kozmetikom, igračkama... Vrlo često je teško ne posegnuti za nečim nepotrebnim, za proizvodima koji nam uopće ne trebaju. Još ako se u kupovinu ide u društву djece, ubacivanje u košaricu svega i svačaga, gotovo je nemoguće izbjegći. Ova epizoda mnogima je poznata, pa su možda i poradili na tome da se othrvaju privlačnim pakiranjima posloženima ravno pred očima kupaca. Ali, možemo li izbjegći veće manipulacije?

Kako već proizvođači hrane nemaju interesa da nas upozore i odvrate od proizvoda prepunih masonoća i šećera, trebali bi se sami potruditi. **Profit je jedino što kompanije zanima, pa bi to učinili vjerojatno samo u situaciji kada bi u nekoj zemlji prezni sustav bio takav da zdrave proizvode oporezuje manjom stopom poreza.**

Esther Papies, profesor socijalne psihologije na Sveučilištu u Utrechtu u Nizozemskoj, kaže da kupci lako nasjeduju na trikove.

Istraživanja su pokazala da letci o proizvodima koji se kupcima dijele na ulazu u trgovinu, a na kojima su primjerice istaknute riječi poput "zdravo" ili "nisko kalorično", utječe na kupce, u prvom redu na one s prekomjernom težinom ili na one koji su na dijeti. Rezultat takvih akcija, je da će većina ljudi u košaricu taj put staviti puno manje grickalica, čak do 75 posto, a više proizvoda manjeg pakiranja koji im se naizgled učine zdravima. Takvi napisi snažno utječu na kupce, na njihove ciljeve po pitanju izbora namirnica, bez ikakvog propitivanja težine tih reklama, odnosno bez traženja detalja o tome da li se stvarno radi o zdravim proizvodima.

Da ono što nam se servira o hrani snažno utječe na podsvijest kupaca potvrđuje i Brian Wansink, sveučilišni profesor koji se bavi psihologijom ponašanja potrošača. Kaže da će ljudi, nakon što primjerice čuju kako za zdrav život važno povećati unos voća i povrća, prvim odlaskom u supermarket posegnuti za tim proizvodima više nego inače i kupiti ih u prosjeku za 24 posto više. Trgovci imaju moć. Gledajući generalno, što se što je bolje trik upakiran, lov u mutnom bit će uspješniji. Kako god to ostvarili, ako su trgovci u mogućnosti kupcima odaslati više poruka o nekim proizvodima, više će imati utjecaja na konačan izbor potrošača.

GERILA MARKETING

Gerila marketing (eng. guerilla marketing) je strategija oglašavanja u kojoj se koriste niskobudžetna sredstva na nekonvencionalan način (graffiti, bombardiranje naljepnicama, neobični objekti na neobičnim mjestima). Ova podvrsta marketinga je najčešće jeftina ili besplatna, a odiše kreativnošću. Gerila marketing ističe prije svega potrebu baziranja na ljudskoj psihologiji, a ispred novca u marketingu treba biti vrijeme, energija i maštovitost. Prvobitno se gerila marketing koristio kao oružje za firme sa malim budžetima u borbi iz zasjede protiv velikih – zato naziv gerila (Guerilla). U međuvremenu se koristi ovaj marketing i kod velikih poduzeća kao nekonvencionalna metoda za privlačenje pažnje, da bi pokrenuli javnu diskusiju ili da bi se pokrenula propaganda "od usta do usta".

Podrijetlo pojma „gerila marketing“ lako je prepoznati i povezati s Ernestom Che Guevarom koji je 1960. u svojoj knjizi „Guerrilla Warfare“ opisao gerilsku takтику.

Gerila marketing je izmislio i započeo marketinški stručnjak Jay Conrad Levinson sredinom 1980-ih. To su tzv. **neobične marketinške kampanje koje obećavaju mnogo uspjeha u poslovanju, s malo**

novčanih sredstava. Gerila marketing jedna je od rastućih tehnika oglašivačke industrije.

Većina modernih reklama i marketinških strategija su manje više dosadne i viđene su stotinu puta prije. Stoga većinu tih reklama potencijalni kupci neće uočiti jer su ih vidjeli puno puta i navikli su se na nju. Zbog toga, tvrtke trebaju zaboraviti na dosadni marketing, jer ih nitko neće zapamtiti i neće se se izdvajati od ostalih. Moraju biti kreativni i inovativni. Napraviti nešto zanimljivo, zapanjujuće, pomalo ludo, ali opet potpuno legalno. Upravo ovdje nastaje gerila marketing.

Da li je gerila marketing legalan?

Naravno, ako se radi na pravi način i u skladu s gradskim ili nekim drugim propisima. Nažalost se gerila marketing posljednjih godina obavlja i ilegalno. Na javnim površinama se lijepe naljepnice ili plakati u velikim brojevima i bez ikakvih pravila. Također marketinški graffiti postaju veliki problem, jer se često obavljaju na čistim zidovima, asfaltu i ostalim gradskim površinama, gdje su zabranjeni. Stoga tvrtke ne bi trebale dozvoliti da ih ljudi zapamte po tome, što su plakatima ili grafitima unakazili površinu namijenjenu za ne-

što drugo. Tvrte trebaju postati svjesne svojih mogućnosti kroz gerila marketing. Mogućnosti za uspjeh u gerila marketingu su gotovo neograničene.

Konzumenti ne prepoznaju gerila marketing kao tipičnu reklamu ili „above the line“ (ATL) mjeru (marketing koji uključuje medije poput televizije, radija, kina, plakata) zbog toga što ovaj tip marketinga pripada tzv. „below the line“ mjerama (BTL) ili mjerama koje uključuju osobni, odnosno prisnji kontakt s kupcima. Da bi se postigao željeni učinak, gerila kampanja mora imati utjecaj na veliki broj ljudi. **Dizajnirana je na način da stimulira potrošače, kao i medije, da dalje šire poruku kampanje. Što je veći efekt iznenađenja, to više ljudi čuje poruku, a troškovi kampanje postaju manji.** Gerila marketing uključuje tri glavna elementa:

- iznenađenje,
- rasprostranjenost i
- niske troškove.

Iako se u nekim instrumentima gerila marketinga naglasak stavlja samo na rasprostranjenost ili samo na efekt iznenađenja, ostali elementi su uvijek prisutni. Npr. srž viralnog marketinga je rasprostranjenost pa ipak ta vrsta marketinga uključuje elemente iznenađenja i niske troškove kampanje.

Jedan od najuspješnijih i 'najškolskih' primjera gerila marketinga u Hrvatskoj jest kampanja pod nazivom 'Treba imati Plan B' za časopis Plan B, koji u se u trenutku kampanje tek trebao pojaviti na kioscima. Radi se o konceptu sa dva odlična scenarija. U prvom imamo kotač bicikla vezan za stalak za parkiranje bicikala, na kojem se nalazi tabla s natpisom "Treba imati plan B – na kioscima svakog 15. u mjesecu". Drugi scenarij su obični prazne role WC papira, postavljene u javnim WC-ima, na kojima piše ista stvar. Već nakon samog pogleda kotač i WC-papir, sve vam je jasno. Kratko, jednostavno, pametno i gotovo besplatno – to su odlike prave gerile.

Živimo li toliko loše?

Posljednjih par godina uzavrela je tema svih medija, ali i nezavisnih ljudskih priča opća neimaština. Nema narod za kruha, jedva da spaja kraj s krajem, a mnogi se svaki mjesec pitaju hoće li moći priuštit džeparac djetetu kojeg školju, posebno ako se dijete školuje izvan granica države. S druge ih strane čeka krpanje za režije, opći životni troškovi, nenađane visoke naknade za nove osobne dokumente, kao i neizbjegna registracija vozila, starog nekih par desetljeća koje redovno staje ako padne i milimetar kiše. Što se to događa s ovim svijetom i gdje su nas to dovela nova vremena, pitanje je koje zasigurno nekoliko puta dnevno prođe kroz glavu većini stanovnika, dok preostalu, izdvojenu manjinu brine gdje će točno ljetovati ove godine, budući da je već proputovala dobar dio Europe, ali ni karipski otoci nisu ostali neposjećeni.

Paradoks u kojem živimo

Da. Opća neimaština bi sigurno bila broj jedan problem kada se narod ne bi ponašao potpuno paradoksalno u ovoj našoj sredini. Možda i nije toliki paradoks koliko sama logika nalaže da što čovjek manje ima, to više teži da se stopi s nekim višim "idealom" u kojem nalazi svoje utočište i osjeća određenu dozu spokoja, za promjenu. Lijepo je povremeno se otisnuti u neku nedostiznu oazu koja čovjeku pruža sve ono što mu je potpuno nedokučivo iz njegove stvarne pozicije pa makar ta oaza bila kratkotrajnog vijeka, ali s nešto jačim dugoročnim posljedicama koje se i te kako osjećate na džepu.

Otkud onda paradoks?

Bijaše nedavno, na najposjećenijem hercegovačkom portalu jedna anketa koja je pitala posjetitelje kako žive u odnosu na prije godinu dana. I odgovor je, naravno, bio 'lošije'. Da stvar bude zanimljivija, usporedno s anketom imali smo priliku čitati vijest

kako je u Mostaru toplo vrijeme izmamilo građane na ulicu, uz popratnu sliku punih ugostiteljskih objekata, koji uredno plaćaju porez. Iako je u Mostaru, u odnosu na druge gradove, kava poprilično jeftina, za ono što dobijemo za 1.5 KM ili 2.50 KM, ovisno je li kraća ili bijela, poprilično nas košta ta poprilično jeftina kava, posebno kad se na to nadoda prosječna plaća u BiH (nešto više od 800KM). **Naravno da se čovjek treba opustiti s vremenom i jesti s društvom na kavu te ugodno provesti dan čavrljavajući, ali otkud stanovnicima koji žive u gradu u kojem malo toga funkcioniра, novca za par kava na dan?** Kako je moguće da toliko vremena izdvajamo na takav jedan hobi iz kojeg bezbržno promatramo kako se sve

ostalo raspada? I da priči tu ne bude kraj, miješajući onom plastičnom žličicom taj bogovski jedan, jedini gutljaj mi se usudimo komentirati kako su vremena nekad bila bolja i kako se prije bolje živjelo.

Mentalitet čuda čini

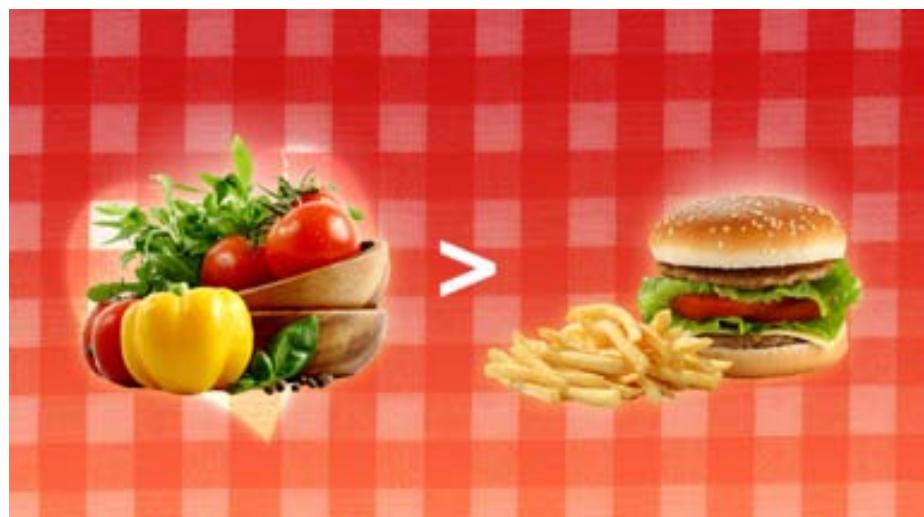
Koliko je moguće da određene zemlje uspijevaju samo na račun odricanja od jedne kave dnevno? Racionalno je razmišljanje da račun od jednog napitka neće izazvati enorme uštede, ali što ako one faktore koje smo dosad promatrati kao novčani trošak kreneemo promatrati kao trošak vremena? Uzmiimo za primjer neke vodeće europske grado-

ve. Naravno da se sada i u drugim državama događaju svakojake krize i nezadovoljstva naroda, ali ako promatramo ove lidere koji nemaju problema s nezadovoljstvom stanovništva, da se uočiti kojom brzinom cirkulira populacija unutar ugostiteljskih objekata i koliki je broj objekata koji nude kavu samo za van. Prost je razlog iz kojeg se to događa – povećana radna produktivnost. **Nikto zaposlenog ne pita van radnog vremena što radi sa slobodnim vremenom, ali kad se radi, radi se, a takva produktivnost dovodi do normalnog funkcioniranja države što opet dovodi do zbrajanja prihoda od poreza od čega se dalje namiruju plaće, koje otvaraju mogućnost ljetovanja na Karibima.** Samo je razlika što je kod Europljana normalno da ljetuju gdje požele, a kod nas je to još uvijek onaj prestiž.

Stara i nova vremena

Usporedno sa kolektivnim kukanjem o neimaštini ide i time prouzrokovano razmišljanje kako je nekada bilo bolje. Problem nastaje što ljudi koji o tom pričaju čine i današnja vremena. Ljudi koji govore o nekadašnjim vremenima odgajaju djecu novih vremena. Djeca koja, pod utjecajem roditelja, baki i djedova, pričaju kako je nekad bilo bolje, kreatori su svega novog u čemu živimo. Kako to da se iznimno malen broj ljudi usudi pretvoriti te riječi u djela i uraditi nešto korisno po podizanje općeg životnog standarda? Upravo iz razloga što mi nemamo još uvijek pojma tko smo i koja je naša uloga u ovom svijetu. Uvijek postoji "onaj drugi" i nikad mi ne možemo ništa promjeniti. E pa dragi moj narode, da bi se njiva iskopala, potrebno je uzeti motiku u ruke. A kad rodi usjev, prodaj, zaradi pa sutra daj nekom radno mjesto da uzme motiku umjesto tebe. Ti se, za to vrijeme, pozabavi onim "višim" doprinosom općoj životnoj zajednici i gledaj da i ovo vrijeme, makar ovako, bude na ponos i diku onima kojima ga ostavlja.

P osljednjih godina mnogo se govori o zdravom načinu prehrane. Otvaraju se restorani sa natpisom „Zdrava hrana“, a DM je postalo središte zdrave ishrane moderne populacije. „Promijenite svoj život, vratite mladenački izgled i osmijeh na lice“, „Smanjite unos ugljikohidrata, zdravom hranom do savršenog izgleda“ samo su neki od natpisa koji svakodnevno krase naslovne stranice poznatih i manje poznatih časopisa. Naravno da postoje osnovni principi na kojima se temelji zdravlje svakog čovjeka, ali uvjek će se pojavljivati nešto novo, drugačije i zanimljivije. Trebamo shvatiti kako su zdrava prehrana i način života uistinu važni, ne samo zbog gubitka kilograma, već i radi vlastitog zdravlja kako fizičkog tako i psihičkog. Dok pišem ovaj čla-

Zdrava hrana - trend ili novi način života?

nak, razmišljam što je za mene zdrava hrana? Unosim li ja dovoljno „zdravog“ u svoj organizam? Raštika, grah, grašak, kupus, blitva, nije li to ZDRAVA hrana? Karakteristična hrana za Hercegovinu je upravo nabrojano „zelenje“ koji poznati stručnjaci i dušebržnici preporučuju za zdrav život i dobar izgled. Ne tako davno, veliki trend u svijetu je bio lanac brze hrane Mc Donalds, i mi naravno kao i sada pratili smo trend i jedva smo čekali otići negdje kako bi smo se slikali u Mc Donaldsu. Danas, više nije lijepo imati takvu sliku, jer takva hrana je „smeće“ i treba prakticirati smeđi šećer, sok od aloe vere, kokosovo ulje i tko zna još kakve novotarije koje nam nameće marketing i velike svjetske korporacije. Proizvođači keksa i čokolade su ubrzo shvatili ovaj veliki globalni trend te su tako počeli proizvoditi kekse i čokolade bez dodatka šećera koje apsolutno nemaju veli-

ke razlike osim one cjenovne. Zdrava hrana počela se pojavljivati u urbanim sredinama, te se postavlja pitanje je li zdrava hrana u tim sredinama popularna i širi se zato što predstavlja trend u svijetu ili zato što se u urbanim sredinama zdrava hrana smatra potrebom civiliziranog čovjeka? Mada ne postoje pouzdani podaci, na osnovu kojih bi se moglo suditi o tome – što ima presudni značaj na razvoj zdrave hrane, moje je mišljenje da je u pitanju trend. Ovaj trend zdrave hrane je počeo upravo od bogatih i slavnih, koji su je počeli promovirati. Spominjući zdravu hranu kao trend, može se napomenuti da je u svom početku u mnogim sredinama u kojima se pojavljivala, predstavljala statusni simbol pripadnosti određenom društvenom sloju. Ne želim biti kritična, jer i sama pazim da se zdravo hranim, ali isto tako smatram kako smo mi zemlja s dosta zdrave neprera-

đene hrane koje je potrebna našem organizmu. Voće i povrće iz vlastitog vrta je upravo ono zdravo što nam je potrebno, a ne sokovi koji mjesecima stoje na policama prodavaonice zdrave hrane i juhe iz vrećice koje „ne debljuju“. Većina svjetske populacije bi bila počašćena kada bi imala mogućnosti kupiti ovako kvalitetnu hranu koju posjeduje gotovo svaka obitelj u Hercegovini. Hrana je neophodna za život, a osim glavnih obroka prehrana uključuje i mnogobrojne grickalice, razne štapiće, perece i slično. Stoga ne trebamo pratiti svjetske trendove, nego poslušajte savjete svojih roditelja i baka jer oni sigurno znaju što je zapravo istinski zdravo i potrebno organizmu. Svakako se trebamo suprotstaviti negativnom načinu življenja i okrenuti se pozitivnim i zdravim navikama jer zdravlje možda nije sve, ali bez zdravlja, sve je ništa!

SULEJMAN, ZRINSKI I SULUDA MATRICA

Povijest mi je uvijek predstavljala samo jedan u nizu predmeta koje treba preživjeti. I ništa više. Nažalost, nisam usamljen primjer. Inače mi Hrvati vrlo lako zaboravljamo minule događaje. Kao da nas se ne tiču. Kao, to se dešavalo negdje drugdje, nekome drugome. Nemam ništa s tim, što bi rekao poznati kantautor i pjevač. Posebno žalosno je što zaboravljamo ne tako davno povijest ovih prostora, pa ni zadnjih stotinu godina većina ljudi nema pojma što se izdogađalo. Ne mogu se oteti dojmu kako nekim odgovara takva situacija. S neukim je lako. S toga nije čuditi naše neprestano ponavljanje grešaka.

Početak

Tek u posljednje vrijeme se bacih na istraživanje povijesti vlastitog naroda. Bolje i ka-

sno, nego nikad, rekli bi neki. I absolutno bih se složio. Nekako je to bilo u vrijeme kada je počeo kontroverzni Sulejman I. sa svojim haremom. Tek nešto kroz maglu, pamtio sam Siget i događaje. Pa me iskreno malo i šokiralo, ne prikazivanje od strane stranih medijskih kuća, koliko neznanje, ako mogu tako reći, naših sugrađana. Kao nekada kada sam s didom gledao Dnevnik, pa bi slijedila polusatna šutnja, tako isto sada djeca su prisiljena šutjeti i gledati s majkama, baka-ma ili očevima, slavnog koljača hrvatskog naroda i njegov nadasve inspirirajući harem. To mi je možda bio i glavni poticaj za proučavanje, jer kako ostati ravnodušan kada vidiš ljudi stisnute ispred malih ekrana dok čekaju hoće li on tu noć imati Hurem ili neku drugu (rekao bi još neko ime, ali nijedna druga ženska osoba iz serije se ne spominje u

statusima op.a.). To je nešto nalik tome kada bi za stotinjak ili više godina, Hrvati na TV-u pratili ljubavne pustolovine mladog Šljivančanina, Mladića ili pak najvećeg od svih drugova. Zato, ne trebamo se čuditi kada se povijest ponovi, po tko zna koji put. Možda osobe koje sustavno proučavaju povijest, ne primijete toliko matricu, koliko kampanjci koji se zalete, pa se trude u jednoj godini biti hodajuće enciklopedije. **Naime, povijest Hrvata na ovom predivnom komadu zemlje, neprestano se ponavlja. Poput neke matrice. Intervali su ponekad duži, nekad kraći. Ali se ponavlja, iznova i iznova.** To je naprosto nevjerljivo, pamet da ti stane, čoveče. Dok čitaš, misliš se, da li bi se smijao ili pak plakao?! Iz jednog lošeg saveza u još gori savez, od lošeg gospodara k još gore. Vječno rascjepkana, vječno gažena, nikad zgažena. Neće gledanje TV serije koja je sama po sebi bezazlena dovesti do ponovne uspostave Osmanlijskog carstva, iako bi to neki katastrofici voljeli tako prikazati. Ali sasvim sigurno ukazuje na naše nepoznavanje vlastite povijesti. Kako drugačije objasniti toliko obožavanje Osmanlija, od kojih se čak i Turska nastoji ograditi zbog silnih zločina koje su počinili, za razliku od pojedinih političara u Sarajevu koji se njima diče.

Tko je doista bio Sulejman „veličanstveni“?

Sulejman I., sin Selima I., naslijedio očevu krunu u svojoj 26. godini, nakon smrti oca. Nakon dolaska na vlast, obznanio je svoju namjeru ulaganja u znanost i kako će biti pošten i pravičan vladar. Vrlo zanimljivo, prvi potez mu je bio napad na Beograd, najbolju utvrdu tadašnje Ugarsko-Hrvatske države. Vrlo brzo je uništio Ugarsku koja je ostala rascjepkana. Ništa bolje nije prošla ni Hrvatska, koja stoljećima kasnije neće povratiti svoje povijesne teritorije. Više puta je čak i sami Beč strepio od čizme Sulejmmana I. To mu nije uspjelo, ali su mu ipak dugo godina plačali danak, kako ne bi krenuo na njih.

Posebno zanimljiv je njegov posljednji pohod na Beč. Godine 1566. krenuo je sa svojih 100 000 vojnika i 300 topova u osvajanje Beča. Iako to nije bio primarni cilj, ali zbog glavobolja koje je zadavao on i njegova obitelj, Sulejman je odlučio usput ubiti i Nikolu Šubića Zrinskog, kasnije poznatog i kao Nikola Sigetski, upravo zbog te bitke. Kretanje tako velike vojske je otežano, i iako nije najavljen napad, Nikola saznao je kretanje turske vojske i od 2 500 vojnika koje zatiče u svojoj utvrdi, zatražio je zakletvu kako će se boriti s njim do smrti. Omjer vojnika je naprosto frapantan. 1:40. Svaki oblik pomoći je bio isključen, jer nije postala vojska koja bi mogla stati nasuprot Turaka. Ali svejedno nije zapisan podatak ni o jednom odbjeglu ili pak prebjeglom vojniku na stranu brojnijeg neprijatelja, što je sasvim sigurno

zasluga i Nikole koji je uvijek u boj išao na čelu vojske i time svima davao primjer.

Sigetski kapetan i njegova mala utvrda sa bedemima od drveta i zemlje će se u narednim danima pokazati kao iznimno tvrd orah daleko mnogobrojnijim Osmanlijama. Kako je bitka tekla, tako su sve više Turci imali gubitaka, nesrazmjerno velikih hrvatskim. Zato su mu Nikoli ponudili vlast nad cijelom hrvatskom ukoliko položi oružje. Nakon što to nije upalilo, poslali su europskim vladarima pisma u kojima traže da ga razuvjere, što je bila i izvjesna garantija pogodbi ukoliko položi oružje. Č

ak su mu i sina Jurja zarobili, i zaprijetili kako će ga ubiti ukoliko se ne preda. Ali ništa ga nije moglo spriječiti u obranu domovine. Nekoliko dana prije pada, vjerojatno od starosti, umire i Sulejman I. To vojnicima nisu smjeli priopćiti, pa je vezir Sokolović tokio do završetka opsade kako ne bi već potonuli moral, dodatno pao. Nakon provale zidina, Zrinski sa svojih 10-ak časnika u jurišu istrčava na tursku vojsku. Nakon što je oboren, njegovi časnici su ga okružili kako ne bi oskrvnuli njegovo tijelo, u tome nisu naravno uspjeli. Uspjeli su zarobiti samo 4 vojnika, koji su kasnije otkupljeni, a jedan od njih, komornik Franjo Črnko, napisao je na hrvatskom, njemačkom i latinskom do u detalje sve što je doživio u mjesec dana opsade Sigeta. Zbog gubitka 30 000 vojnika i smrti Sulejmanna, Turci se povlače. Gubitak na hrvatskoj strani je bio 2500 vojnika i nepoznat

broj civila u okolici, nitko osim 4 zarobljenih nije preživio. Sve koje su zatekli u blizini, nabili su na kolac. Posebno su okrutni bili prema trudnicama, jer su čupali iz njih nerođenu djecu kako bi ih isto nabili na kolac. Ali sasvim sigurno nećete vidjeti to u serijama. Od tada, Nikolu zovu i Nikola Sigetski. Vijest o hrabroj smrti sigetskog kapetana, uskoro je odjeknula Europom, jer su svi vladari bili zabrinuti zbog prodora islama na zapad, a Hrvatska je smatrana bedemom kršćanstva.

Kraj

Činjenice su nevjerljive. No, ono što je još nevjerljivije je činjenica kako ne postoji film, tv serija, niti roman o slavnom djelu Nikole Sigetskog. Ako krenete tražiti materijale o tom događaju ostat ćete vrlo vjerojatno na Wikipediji ili nekom udžbeniku povijesti, s par redaka. A literatura o takvima junacima trebala bi biti dostupna na svakom koraku. Kako bi nam bio na primjer, u borbi za više ciljeve. **I dok se diljem zemaljske kugle, na sveučilištima proučava strateško djelovanje Zrinskog u bitci za Siget, pola nas ne zna stoljeće u kojem je živio.**

Pitam se, kako uopće nazvati čovjeka poput Nikole, kojim imenom?! Spreman je žrtvovati svoj, sinov, život svojih vojnika, a sve to za vjeru i domovinu. Vjerojatno ta riječ u našem jeziku ne postoji. Jer nije bilo velike potrebe, malo nam je takvih u tisućljetnoj povijesti. A naprosto su nam potrebni, danas možda više nego ikad.

PRVE DAME AMERIKE

Premda svijet svoju pažnju poklanja prvenstveno njihovim supruzima, jer ipak se radi o najmoćnijim osobama u državi, prve dame nerijetko pune novinske članke, bilo da se radi o njihovim odjevnim kombinacijama ili o aktivnostima kojima se bave dok su njihovi muževi okupirani državnom politikom. Bilo kako bilo, svjedočimo tome da neke supruge uživaju više pažnje i popularnosti od svoga supruga koji bi trebao biti „numero uno“ u državi, ali i svijetu, a zbog toga se čovjek zapravo vodi državu: predsjednik ili prva dama.

Jacqueline Kennedy

U mladosti novinarka i urednica Washington Times Heralda, postala je prvom damom 1961., kad je za predsjednika SAD-a izabran John F. Kennedy. Nakon njegova atentata 1963. dala se za utjecajnog poduzetnika Aristotla Onassisa, s kojim je ostala zajedno do njegove smrti 1975. Dva posljednja desetljeća života radila je kao urednica knjiga, a ostat će zapamćena po svom doprinosu i njegovovanju umjetnosti, povijesnoj arhitekturi kao i

po svom stilu i eleganciji, ali ono posebno zanimljivo je njen ružičasto Chanel odijelo, s kojeg nije dala skinuti mrlje i nakon atentata izvršenog na Kennediju. Nerijetko je pozivala brojne umjetnike, pisce te znanstvenike u bijelu kuću na koktele čime bi ostavljala dobar utjecaj i na internacionalne dostojaštvenike. Ostavši čvrsto na zemlji i nakon proživljenih tragedija prouzrokovanih smrću jednog sina, a nešto kasnije i supruga, osvojila je narod hrabrošču i staloženošću. Upravo zbog toga, obitelj je vjerovala da će se oporaviti od raka, dijagnosticiranog 1994., ali je iste godine preminula, ostavivši iza sebe golem utjecaj.

Hillary Clinton

Američka političarka i književnica, djelovala je politički još i prije nego što je Bill Clinton postao predsjednikom 1993. Radeci u tvrtci Rose, borila se posebno za očuvanje autorskih prava i intelektualnog vlasništva, a u američkom Nacionalnom Pravnom vjesniku uvrstili su je dva puta među najboljih 100 odvjetnika. Tijekom obnašanja funkcije prve dame, zalagala se jačanje zdravstvenog programa za djecu čiji roditelji nisu mogli podmiriti obveze zdravstvenog osiguranja, a nastojala je povećavati fondove usmjerene medicinskim istraživanjima. Zasigurno jedna od utjecajnijih političkih figura, bar što se prvih dama tiče, kandidirala se i na predsjedničkim izborima 2008. godine, kada je na tron SAD-a zasjeo Barack Obama, no on ju je kasnije postavio na mjesto državne tajnice. Dan danas zasjeda na tom položaju, a dosad je primila velik broj nagrada i počasti zbog zalaganja i političkih aktivnosti glede poboljšanja položaja žena, ljudskih prava, zdravlja, ali i brige koju pruža prema djeci.

Barbara Bush

Majka bivšeg predsjednika, Georga W. Busha, bila je jedna od rijetkih koje je javnost dočekivala s velikim odobreњem.

Barbaru Bush, prvu damu Georga Busha, zbog svojih manira nazivali su "svaćiom bakom", a ankete su pokazivale kako uživa i veću popularnost od svog supruga. Tijekom predsjedničke kampanje borila se za ostavljanje pitanja abortusa i homoseksualnosti po strani, smatrajući kako je to osobno pitanje

svakog čovjeka i da se stranka ne bi trebala baviti tim stvarima. Bila je uključena u mnogobrojne organizacije koje su se ticalice pismenosti Amerikanaca, što je smatrala jednim od većih problema s kojima se oni nose, a bila i snažni zagovornik volonterizma pa je pomagala one najugroženije – beskućnike, oboljele od sida, kao i starije nemoćne osobe. Danas živi sa svojim suprugom u Texasu, gdje uživa u zajednici, a još je uvijek uključena i u Barbara Bush Fondaciju.

Michelle Obama

Aktualna prva dama, Michelle Obama, često hvaljena zbog svojih odjenih kombinacija, svijetu je posebno zanimljiva jer ostavlja utjecaj svojevrsnog 'uzora', budući da je, osim što radi kao prva dama, bivala članom većeg broja odbora među kojima su najpoznatiji Čikaško sveučilišna bolnica te Čikaško vijeće za globalna pitanja. Uz to je bila partner u odvjetničkoj firmi Sidley Austi, gdje je i upoznala Baracka, a bila je zadužena i za događanja u samoj predsjedničkoj kampanji prvog Afroamerikanca na američkom tronu. Iako su joj zamjerili da se nastoji okoristiti tom kampanjom kako bi promaknula vlastitu karijeru, Michelle se nije obazirala na takve kritike smatrajući kako je svatko kritiziran bez obzira o kakvoj se kampanji radi. Danas je stavljaju tik uz Jacqueline Kennedy zbog stila, ali je uspoređuju i s Barbarom Bushom zbog discipline i utjecaja kojeg ostavlja u javnosti. U svakom slučaju, Michelle ostavlja utisak snažne i samostalne osobe koja zasigurno daje i svoj glas kad je u pitanju politika koju vodi njen suprug.

Candy Crush Saga

Super Mario nove generacije?

Ono što je nekad (za nas koji smo igrali igrice preko disketa) bio Super Mario, danas je za korisnike Facebooka, iPhone-a i iPad-a Candy Crush Saga. Ova igra je najpopularnija igra na svijetu i svakodnevno ju igra više od 15 milijuna ljudi. **Petnaest milijuna duša svakodnevno se koristi ovom igricom, dok se spremi za faks, vozi na posao, čeka autobus.** U 2013. godini bila je najtraženija igrica na fejsu, iOS-u i Android Play Storeu, i prema podacima Appdata, od igrice se dnevno zarađuje prosječno milijun američkih dolara. Candy Crush Saga je jednostavna igrica koja se pojavila na tržištu u travnju 2012. godine. Prvotno je samo postojala na fejsbuku, i već u veljači 2013.g., postala je najčešće korištenom igricom. Igrica je zapravo unaprijeđena verzija tetrisa. Pojnta igre je složiti i razbiti što više bombona. Igrač ima pet života, koji se generiraju iznova svakih pola sata. Kako bi se održala zanimljivost igrice, sadrži i dosta bonus sadržaja koji se plaćaju, a sama igrica je besplatna za download. Bonus sadržaji omogućuju igračima biti bolji, jači od drugih. Prema tome, oni kojima se igrica doista uvuče pod kožu, voljni su izdvojiti i određeni novac kako bi se u njoj iskazali. Tvorac igre je tvrtka King, koja itekako zarađuje na ovoj igrići. King smatra kako je glavna tajna ove igrice orijentacija na ciljanu skupinu igrača – žene. Dosad su uglavnom igrice bile orijentirane na muškarce starosne dobi 20 godina i više, a Candy Crush Saga zanimljiva je uglavnom ženama

starosne dobi 25-45. King također vjeruje kako se igrica često koristi jer je jednostavna, može se koristiti bilo gdje – na putu do fakulteta, do posla i nazad, u tramvaju, autobusu i sl. U tvrtci King smatraju kako je popularnosti igrice doprinijelo i blještavilo boja i tehnička izrada same igre. Zanimljive činjenice o igrići daje izvor „Ask Your Target Market“:

- 67% osoba kažu da je igrica imala utjecaj na njihov život
- 32% igrača ignoriraju svoje prijatelje i obitelj
- 30% osoba kaže kako su ovisni o igrići
- 25% igrača su trošili novac na igrići.

Postoje i neke kritike na igricu obzirom na ogromne prihode koje donosi Kingu. Smatra se kako je igrica vješt napravljena da se može besplatno skinuti, ali da kasnije navodi ljudе da troše novac. King se opravdava time što tek oko 5% igrača doista troši novac, ali ako milijun osoba dnevno koristi aplikaciju, onda to uopće nije mali iznos (do the math).

Danas King zarađuje više od 7 milijardi američkih dolara, a analitičari smatraju kako se taj novac uglavnom ima zahvaliti upravo igrici Candy Crush Saga. Osim ove igrice, King nudi više od 180 igrica, među kojima su, osim Candy Crush Saga, popularne i Pet Rescue Saga te Farm Heroes Saga. Pet Rescue Saga je posebno zanimljiva curama, koje su slabe na psiće. Naime, slažući kockice,

koje su dakako u bojama, oslobađate psiće, i sa svakom novom razinom, oslobađate sve više životinjskog carstva. Farm Heroes Saga je igrica u kojoj se pojavljuju voćkice, pa se njihovim kombiniranjem i izmjernjivanjem, osvajaju bodovi kojim se prelazi na više razine. Ove tri igrice donose 95% ukupnog profita tvrtke King. Tu je i nova igrica s oznakom King koja se pojavila na fejsu: Pepper Panic Saga. Ovo je igrica slična prethodnoj – Farm Heroes Saga, s tim da se ovdje radi o vrućim papričicama koje se kombiniraju i izmjenjuju. Jasno je kako za ove igrice ne morate biti genij, i baš u tome je njihova čar. Prema podacima iz Hrvatske, igricu najviše igraju žene (25 do 55 godina) koje potroše čak 4 milijuna kuna dnevno za dodatne bonusne. Igrica se prošli mjesec pojavila na burzi, ali prema Bloombergu, tvorci ne bi trebali biti optimistični. Naime, dosta je ulagača koji su skeptični prema ulaganju u dionice ove tvrtke, jer su nedavno izgubili novac kroz ulaganja u Zyngu – također poznatu tvrtku koja se bavi igricama. A što kažu igrači u BiH? Igrica je vrlo jednostavna i baš zato, toliko privlačna. Ne traži dodatne mudroljije niti posebna znanja. Opuštajuće djeluje na um, posebno u vrijeme ispita, slažu se studenti. Candy Crush Saga je sada već igrica koja ima više od 515 razina, ali i 65 u ekspanziranom dodatku Dreamworld. Meni osobno nije toliki hit, ali zbog nečeg je očito privlačna ljudima. Eh, a gdje su nestala vremena Super Maria i džojstika, tenkića i pucanja u patke.

Razvoj novih tehnologija je doveo do stvaranja i novih trendova. Jedan od najpoznatijih je eSport ili cyber sport, odnosno profesionalno igranje igrica. Kao i svaki drugi sport, e-sport podrazumijeva profesionalne igrače, timove, lige, izvještavače, turnire, prijenose uživo i sponzore. Najpoznatiji globalni turniri cyber igrica su Electronic Sports World Cup, koji se održava u Francuskoj, League Championship Series i World Cyber Games, koji se održavaju širom svijeta. World Cyber Games je poznat i pod nazivom cyber sport olimpijada. Neke od video igrica sa profesionalnim ligama su: Starcraft, League Of Legends, Dota, Warcraft, Quake i mnoge druge.

Sa sigurnošću možemo reći da korijeni ovog sporta potiču iz Južne Koreje, u kojoj je igranje popularne igrice Starcraft postalo gotovo nacionalni sport. Profesionalni igrači su poznati široj javnosti, a pobjednici se slave kao heroji. Čak se i profesionalni turniri prenose preko televizije. Kao i kod svih drugih sportova, profesionalni igrači započinju karijeru od malih nogu i treniraju nekoliko sati dnevno. Vrhunska forma se dostiže u dobi između 12. i 20. godine kada su refleksi najbrži. No, kao i u svakom sportu postoje izuzetci, odnosno profesionalni gameri sa 25 godina. Zanimljivo je da i unatoč kratkoj karijeri najbolji igrači mogu do svojih dvadesetih, odnosno kraja karijere zaraditi toliko novca da više nikad ne moraju raditi. Budući da se radi o veoma skupom sportu, koji zahtjeva ulaganja u opremu i vrijeme, igrači mahom dolaze iz razvijenih zemalja Južne Koreje, Amerike i zapadne Europe.

APM (eng. actions per minute) je mjera kojom igrači na turnirima mjere svoju brzinu. Ona označava broj odigranih poteza u jednoj minuti. Ovisno o igrici to može biti pomicanje vojnika na terenu ili bilo koji drugi zadatak. Iznenadujuće je da su profesionalni igrači sposobni odigrati 300 poteza u minuti, odnosno čak pet poteza u jednoj sekundi! Jasno je da ova vještina podrazumijeva naporne pripreme, treninge i po 10 sati dnevno, šest dana u tjednu te posebne vježbe za jačanje ručnih mišića i zglobova radi postizanja vrhunske brzine tipkanja na tipkovnici i klikanja mišem. Da je Južna Koreja „obećana zemlja“ za igrače govor i činjenica da je korejsko zrakoplovstvo osnovalo vlastitu ekipu kako bi se vrhunski igrači mogli nastaviti baviti eSportom i za vrijeme služenja dvogodišnjeg obveznog vojnog roka. Ponajbolji igrači kultne igre League of Legends (LoL) izravno su plaćeni od strane tvorca igre Riot Gamesa, odnosno imaju plaću od koje se može sasvim normalno živjeti. Mjesečna plaća najbolje plasiranog tima iznosi oko 175 tisuća američkih dolara. Plaća se raspoređuje u različitim omjerima među svim članovima tima. Tim se sastoji od pet igrača, menadžera i trenera. Riot Games je radi pohlepni menadžera osigurao minimalan iznos od

KRUHA I IGARA

25 tisuća dolara po članu godišnje. Uzimajući u obzir prosječnu američku plaću od otprilike 36 tisuća dolara godišnje rekli bi da igranje nije isplativo. Međutim glavni izvor prihoda igrača nije plaća nego sponzorski ugovori i turniri. Navedeni podaci se odnose na 2011. godinu. To je ujedno bila i posljednja godina kada je Riot Games iznio u javnost koliko se novca nalazi u njihovom nagradnom fondu.

Da je riječ o veoma unosnom poslu možemo se uvjeriti i listom najplaćenijih profesionalnih eSports igrača današnjice. Listu predvodi poznati Korejac Lee Jae Dong s ukupnom zaradom preko 503 tisuće dolara koju mu je uglavnom osigurao StarCraft: Brood War. Slijedi ga Amerikanac Johnathan „Fatal1ty“ Wendel sa zaradom preko 454 tisuće dolara. Gotovo polovicu te zarade osigurao mu je Painkiller. Treće mjesto također pripada Korejanu Lee Young Ho poznatim pod nazivom „Flash“ i igrici StarCraft: Brood War sa zaradom od 446 tisuće dolara. Četvrto i peto mjesto zauzimaju Ukrajinci Danil „Dendi“ Ishutin i Oleksandr „XBOCT“ Dashkevych sa zaradom preko

420 tisuća dolara zahvaljujući igri Dota 2. Potrebno je napomenuti da se ovo odnosi samo na zaradu s natjecanja, što znači da su zarade ovih igrača daleko veće kada im se uračunaju prihodi od sponzora, streamanja mečeva i brojnih drugih pogodnosti.

Prošla 2013. godina je bila veoma značajna za gamere i gamersku industriju zbog toga što su po prvi put u povijesti američke vlasti priznale igranje jedne računalne igrice kao profesionalni sport. Riječ je o igri League of Legends i natjecanju League Championship Series, turniru međunarodne organizacije eSports, koje je priznato od strane U.S. State Departmenta. Prednost koju sa sobom donosi ovo priznanje jest posebna sportska viza, koju će sada osim „normalnih“ sportaša (nogometničar, rukometničar, plivač itd) moći dobiti i profesionalni gameri. Ovo priznanje je samo početak. Igrači mogu prijaviti svoju omiljenu igricu, koja se natjecateljski igra na eSports turnirima, nadležnim institucijama, koje onda imaju zadatku provjeriti ima li osnove za njen proglašenje profesionalnim sportom.

The Interview

Film koji je izazvao dosta kontroverze i prije početka samog prikazivanja. Nakon što je sredinom mjeseca prosinca Američka administracija optužila Sjevernu Koreju za napade na Sony, a Sony objavio odustajanje od prikazivanja već spremnog filma. A sve to navodno zbog prijetnje Sjeverne Koreje kako će napasti kina koja isti budu prikazivala. Par dana kasnije objavljaju kako traže alternativne načine za prikazivanje filma, a o svemu se očitovao i američki predsjednik Barack Obama koji je izjavio kako je pogrešno to što povlače film i kako ne možemo živjeti u društvu gdje diktator neke države može nametati cenzuru. Za cijelo prepucavanje oko filma mnogi će reći da je samo dobro osmišljena marketinška kampanja koja je, moram i sam priznati, privukla pozornost. Kim Jong-un tvrdi kako oni nisu hakirali Sony, a i teško je povjerovati u hakerski napad Sjeverne Koreje, kao što je teško povjerovati da će netko odustati od navodno uloženih 50 milijuna dolara. I nisu odustali, film je prikazan na nekoliko internet servisa, kao i u nezavisnim kinima po SAD-u. The interview u režiji Evana Goldberga i Setha Rogena prikazuje televizijskog voditelja Skylarka (James Franco) i njegovog najboljeg prijatelja i producenta Arona (Seth Rogen) koji vode popularnu emisiju o problemima slavnih, a možemo reći kako film u isto vrijeme i ismijava ovaj tip emisija. Aron shvaća da ih televizijske kolege smatraju neozbiljnim, a ujedno i saznaju kako je Kim Young-un fan njihove emisije. Nakon što dogovore intervju sa Kimom, agenti CIA-e ih nagovore da ga i pokušaju ubiti. Dvojac nakon dogovora s CIA-om i kraćeg modnog previranja oko izbora torbe odlazi u Koreju učiniti povjesni intervju... Film je pun već viđenog humora, pretjeranih gay fora i spominjanja gospodara prstenova. Prikazuje Kim Junga kao osobu koja nikad nije prežalila očeve neprihvaćanje i kao obožavatelja Katy Perry (vjerovatno jedini na svijetu). Intervju, iako sadrži i scene kada amerikanci spašavaju svijet i pjesme Katy Perry opet nije tako loš kao „This is the end“ u kojem je dvojac Franco-Rogen glumio. Na kraju ipak preporučam da pogledate film.

Gone girl

„Ne postoji savršen zločin“, izreka koju dosta puta čujemo gledajući triler ili krimić. Film Gone girl redatelja Davida Finchera, a snimljen prema knjizi Gillian Flynn, je triler sa novim Batman-om Benom Affleckom i Rosamund Pike u glavnim ulogama. Redatelj uspješnica The Social Network, Fight Club i Zodiac pobrinuo se da njegov novi film ne bude ništa manje napet od prethodnih ostvarenja. Na samom početku gledamo Nicka (Affleck) kako odlazi u kafić koji vodi zajedno sa svojom sestrom. Na povratku kući iz kafića ne nalazi svoju ženu Amy (Pike) u kući, ali nalazi razbacan namještaj u dnevnoj sobi, zove policiju, i tu je početak problema za Nicka. Policija zbog tragova krvi i neobično razbacanog namještaja počinje Nicka doživljavti kao glavnog krvica, ali bez njenog mrtvog tijela znaju da Nicka ne mogu osuditi za ovaj „nesavršen“ zločin. Radnja se iz stvarnosti povremeno prebacuje u Amyin dnevnik. Doznajemo kako su se upoznali, kako su se poljubili na šećernoj prašini pokraj pekare, kako je Amy inspiracija za knjige njene majke „Amazing Amy“ koje su im donijele bogatstvo, kako su se preselili zbog bolesti Nickove majke iz New Yorka u Nickov rodni grad... Mediji od samog početka pod povećalom prate slučaj nestale Amy i optužuju Nicka. Jedina podrška Nicku u cijeloj priči je njegova sestra koja se razočara u Nicka nakon što sazna da on ima ljubavnicu. Pojavljuje se i Amyina najbolja prijateljica za koju Nick nije znao ni da postoji, a ona iznosi u javnost kako je Amy bila trudna. Sve to dodatno baca sumnju na Nicka koji odlučuje uzeti odvjetnika iako se do tada kleo u svoju nevinost. Priču nam dodatno zagrijava Amyin dnevnik koji Nicka predstavlja kao nasilnika, besposličara i govorici kako je u strahu od muža Amy kupila pištolj. Nick je izgubljen, uzima odvjetnika i kontaktira dva čovjeka iz prošlosti svoje supruge, da sazna nešto više njoj. A gdje je Amy? Affleck i Pike možemo reći da su bili na nivou što nikako ne možemo reći za nesretni glumački odabir kao što su Neil Patrick Harris i Emily Ratajkowski iako je ovo za Emily već treći film. U 145 minuta napetosti možete vidjeti koliko ljudska izopačenost može ići daleko, koliko je medijska glad nezasitna ali i saznati gdje je Amy. Na kraju ovaj film vam mogu samo preporučiti.

Nakon silnih demonstracija, nereda, paljivine i svega ostalog što se desilo u našoj lijepoj BiH, dogodio mi se čudnovati san koji vam moram ispričat. Postavljen sam za predsjednika Bosne i Hercegovine, trenutno jedan jedini. Promijenjen je ustav, desili su se nemiri, završena je revolucija i počinje moj mandat. Ne postoji više trokrilna vaga, simbol BiH i balkana tj. ukinuto je tročlano predsjedništvo, imam absolutnu vlast. Uspio sam ujediniti sve tri strane i svi su trenutno zadovoljni. Startao je moj prvi mandat i doveo sam svoje savjetnike da mi prikažu čime raspolažem, kojim resursima i šta sljedeće će uraditi. I tako gledam ja... Imam penzionera koliko hoćeš, oni traže novce, privreda je u totalnom kolapsu, nema ništa od nje, svega četiri zdrave tvornice. Ne znam kako da isplatim te penzije, al' nema veze, idemo dalje. Onda ovi revolucionari traže penzije za revoluciju i to, znači opet izdatci. Kontam ja, neka oni svi sačekaju, odlučujem da će ulagat u poljoprivredu. Ima neobrađene zemlje koliko hoćeš, ali neće nitko da radi. Trebaju ogromni novci da se sve to pokrene, jer sa ovakvom poljoprivredom čak i Albanija ima komparativnu prednost u ovom sektoru nad nama. Nema ni tu izlaza, okrećem se prema školovanim mladim ljudima, kad ono sve levat do levana. Pola ih kupilo diplome, pola ih ne zna ni sijalice promijenit, a kamoli organizirat napredak države. A ovi ostali što znaju, neće da

rade, ali u traženju prava znaju svoj posao i tu su na prvom mjestu. Svi završili neke filozofske fakultete, nema inžinjera, projektanata, konstruktora ili nekih stručnjaka, sve neki polu školovani ljudi imaju diplome, a ništa ne znaju. Ali gledam ovaj nevladin sektor oni svi na državnom aparatu, još protiv mene sa svojom propagandom, govore ovim neradnicima da imaju neka prava, da se bore protiv vlasti, a ovi se ne znaju ni kruha najest kako treba.

svijetu, dolaze nam neki diplomati važnosti "Ž", zovem ovoga visokog predstavnika, on ukinut revolucijom, nema koristi od njega, ne postoji više. Reko' mogu zatvorit granice, promijenit sustavno uređenje, ali ne može ni to, trebaju mi devize, al' šta će izvozit nemam ništa. Sve ostaje kako je, trebam smanjiti sivu ekonomiju. Zatvori mi puni ovih kriminalaca, ratnih profitera i političara. U sivu ekonomiju ne smijem ni da dirnem, sve goli lopovi, da me mafijaš skinu k'o Kenedya. Ne znam šta da radim, ovi se zadužili prije mene, potopili državu kao Atlantidu. Da donesem neke nove zakone o porezima, to ne prolazi, svaki čovjek čita zakon traži rupu u zakonu, kako da prevali porez na drugog,

kako da se izmigolji, da zakine državu, jedna krupna golima neradnika. Čast izuzecima. Odlučujem vojskom prisiliti ljude da rade, ali odmah bi se pobunio ovaj nevladin sektor,

optužit će me da sam diktator, da prisiljavam ljude, ali ne mogu ni to jer je vojska ukinuta, ostala samo profesionalna, glavni stub države nemam, ko će me braniti. Šta god uradim ne valja. Cjelokupna država izgleda kao koncentracijski logor, sa sloganom kako preživjeti sutrašnji dan. Poslije zadnje scene se budim sav uznojen od strašnog sna. I dolazimo do sljedećeg zaključka:

"Postoji više izlaze iz situacije u kojoj se Bosna i Hercegovina nalazi, a to su granični prelazi Stara Gradiška, Bijača, Vinjani Donji itd.,

JA KAO PREDSJEDNIK BIH

Gospodarstvo propalo, turizam skoro da ne postoji, banaka nemamo, okrećem se ja prema Europskoj Uniji. Nude mi neke kredite od kojih boli glava, udaraju mi neke ugovore koji mi govore da sve od njih moram kupovati pretvaraju mi državu u suho tržište. Već zadužili pola države, nema od toga ništa. U bezizlaznoj sam situaciji, koliko smo važni

LOGOTIP d.o.o.

za izdavaštvo i grafičku djelatnost
Vaganska 5, 88220 Široki Brijeg
Tel.: 00 387 39 **703-841, 703-842, 704-872**
Fax: **700-130**, maloprodaja: **706-317**

www.tiskara-logotip.com

info@tiskara-logotip.com

